

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

55. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2008/4

Tartalom

SZÁNTÓ Péter: **Orvosi könyvtárak**

Cikkek

GRACZA Tünde: Magyar nyelvű orvosi folyóiratok hatása a „tudományok serkentésére, terjesztésére és illendő feszületben tartására...”	159
KÜHRNER Éva: Információszerzési szokások napjainkban az egészségügyi dolgozók körében	170
BEKE Gabriella: Egy egészségügyi szakkönyvtár a felhasználók és a teljesítménymutatók szemszögéből	175

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

PALOTAI Mária: A WHO adatbázisok szerepe a tudományos információszerzésben	183
KÜHRNER Éva: A könyvtári gyűjtemények mostohagyereke a kongresszusi anyag	186
ISMOND, Kathleen–SHIRI, Ali: Orvostudományi digitális könyvtárak összehasonlító vizsgálata (Ref.: Dancs Szabolcs).....	191
FISHEL, Marthe–MYERS, Carol J.: A PubMed Central archívuma és a visszamenőleges szkennelés projektje (Ref.: Viszocsekné Péteri Éva).....	194
ENRICH. A kulturális örökségre vonatkozó információforrások európai hálózata. EU projekt 2007. december–2009. november közötti időtartammal	195
CHANG, Chen Chi: A nyílt hozzáférésű folyóiratok kiadásának üzleti modellje (Ref.: Koltay Tibor)	(e)
FLAKE, Donna–POZNAKA, Velta: A lett és az észak-amerikai orvosi könyvtárakat összekötő innovatív könyvtárközi kölcsönzési program (Ref.: Viszocsekné Péteri Éva)	(e)
BAKER, David: A digitális könyvtár jövője: a brit felsőoktatás és továbbképzés szempontjából (Ref.: Vida Andrea).....	(e)
NICHOLAS, David–HUNTINGTON, Paul: Az elektronikus folyóiratok használatának természete (Ref.: Vranycz Tünde)	(e)
KURKA, Ladislav: Milyen az ideális könyvtár? (Ref.: Prókai Margit).....	(e)

Hírek

IFLA-hírek (Összeállította: Papp István).....	197
--	-----

(e) = Csak a TMT e-változatában érhető el.

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 55 • 2008/4

Summaries

GRACZA, T.: A historical overview of old Hungarian language medical journals..... 159

The history of Hungarian medical journals has extensive literature, with a great number of publications accessible via the Internet. The paper hopes to contribute to the existing literature with facts and details that have not been sufficiently covered by previous publications, thus represent new information for the researchers and the wide public.

KÜHRNER, É.: Information needs of health workers..... 170

The paper summarizes the outcomes of a survey recently carried out at the medical libraries of county hospitals. The survey investigated the changing needs of users in the field of information searching and library use. Due to the heavy work-related pressure and lack of time, health professionals show an increasing tendency of accessing professional literature from home, using electronic resources. However, the majority of users still use both print journals and online resources. One of the problems of using electronic resources is the inefficiency of searching, which is partly due to the insufficient searching skills of the users, but also to the shortcomings of the products and services themselves. User education remains the main task for librarians in order to optimize the use of expensive medical information sources. While the information infrastructure should be ensured and improved by the individual hospitals, the licensing of full-text medical journal databases should be coor-

dated and financed centrally, possibly by the Ministry of Health itself.

BEKE, G.: A medical library seen from the perspective of a user satisfaction survey and performance indicators175

The Medical Library of the Zala County Hospital conducted a survey among the hospital staff. The survey consisted of a series of performance indicators and a questionnaire measuring user satisfaction. As part of the quality management process, the survey aimed to bring to light the strong and weak points of the functioning of the library in order to determine the directions of the urgently needed changes and further improvements. The following aspects were evaluated with the help of the survey: the user community of the hospital library; the physical access to the library; the library environment and library staff; the ICT infrastructure of the library; the accessibility of the print journals; the quality of services, from general to customized services; the own publications of the library and the exhibitions of medical books organized by the library.

The results of the survey pointed out that in order to improve the performance of the library, the ICT infrastructure needs to be improved, the access to electronic documents needs to be extended and new, value-added services need to be introduced. These actions will contribute to the achievement of the overall strategic goal of the library: becoming an efficient information centre for academic staff, researchers and health professionals.

Gracza Tünde

Magyar nyelvű orvosi folyóiratok hatása a „tudományok serkentésére, terjesztésére és illendő feszületben tartására...” [1] 1803–1944 között*

„Uram örvendez a' magyar
Haza, hogy a' mostani
Aesculáp fiait hallja
Magyar hangon szóllani...”

(Csokonai Vitéz Mihály: A híres Rácz Sámuel úrhoz)

A magyar nyelvű orvosi folyóiratok kialakulásáról, fejlődéséről számos publikáció jelent már meg, közülük jó néhány az interneten is hozzáférhető. E dolgozat megírására mégis az adott bátorságot, hogy a korabeli orvosi folyóiratokat lapozgatva sok olyan apró információra bukkantunk, amelyek talán kiegészítésül szolgálhatnak a már megjelent közleményekhez, újdonságot jelenthetnek a kutatók és a téma iránt érdeklődők számára.

Az orvosi könyvtárosok körében cseppet sem meglepő az 1803–1944 között megjelent magyar nyelvű szakfolyóiratokról beszélni. 1803 volt az első magyar nyelvű orvosi folyóirat megjelenésének időpontja, 1944 pedig több szempontból is kitüntetett dátum. Mind közül csupán egyet szeretnénk kiemelni. E téma egyik legjelesebb szakértője, *Batári Gyula* elkészítette s ezzel az időponttal zárta az általa összegyűjtött, és az *Orvosi Könyvtáros* hasábjain közreadott orvosi és egészségügyi folyóiratok bibliográfiáját [2]. A bibliográfia tételeit időrendi sorrendbe állítva, kiegészítve *Győry Tibor* [3], *Kereszty István* [4], *V. Busa Margit* [5], *Szinnyei József* [6], *Szalády Antal* [7], *Kemény György* [8], *Schmidt Béla* [9] munkáinak megfelelő tételeivel, valamint az *Országos Orvostörténeti Könyvtár* katalógusának adataival, 2006-ban már közzétettük a *Magyar Epidemiológia* hasábjain [10]. Terjedelmi okok miatt ismételt közlésétől most eltekintünk, de tervezzük, hogy az így kiegészített bibliográfia elektronikus változatát hamarosan mindenki számára elérhetővé tesszük. E dolgozat terjedelmi korlátai azt sem teszik lehetővé, hogy a bibliográfiában szereplő csaknem négyszázötven periodikumot részletesen bemutassuk, ezért csupán az általunk legjelentősebbnek ítélt folyóiratokat vesszük most kézbe. Belelapozunk legelső számukba, hogy megismerjük létrejöttük okát, és hogy fejtegetjük kiadóik, szerkesztőik előtt, akiknek igen sokat köszönhet e diszciplína. A folyóiratok kiválasztása kapcsán már úgyis némi szubjektivi-

tással vagyunk vádolhatóak, ezért – a további esetleges félreértések elkerülése végett – a szakma nagyjait kortársaik szavaival, főként a korabeli sajtóban közölt nekrológok alapján mutatjuk be.

Az alábbiakban azon meghatározó tények, események közül is szeretnénk megemlíteni néhányat, amelyek befolyásolták a magyar nyelvű orvosi sajtó kialakulását, megtorpanásait, fejlődését. Majd a már említett bibliográfiából néhány folyóirat bemutatása következik, amelyek szerintünk mérföldkőként szolgáltak a magyar nyelvű orvosi folyóiratok alakulása útján.

A magyar tudományos nyelvről

A történelem azt mutatja, hogy az európai nemzeteknél a polgári átalakulást vagy mindenütt megelőzte a nyelv megtisztítása és felfrissítése, vagy a kettő legalábbis párhuzamosan és egymással szoros kölcsönhatásban zajlott le. Magyarországon a polgári civilizáció és kultúra ezen elemei más országokhoz viszonyítva százados időbeli eltolódással jelentek csak meg. „Nyelvújításnak nevezgetik ezt a szókeresést, pedig nem újításról, tehát nem a régi, elhasznált szavaknak újabbakkal való kicse-

* Az Informatio Medicata 2007 konferencián, Budapest, szeptember 25–26. elhangzott előadás alapján.

réléséről van szó, hanem addig nem létező jelenségek, fogalmak magyar megfelelőiről” [11]. Nem lehet véletlen, hogy ekkortól kapott mind sűrűbben és mind több tollforgatótól hangot az az igény is, hogy az új, polgári műveltségi elemeket át kell venni, hazai, azaz magyar nyelven kell őket kifejezni. Az ez irányú törekvés képviselőinek hosszú sorát *Bessenyei György* (1747–1811) nyitotta meg. „Az ország boldogságának egyik legfőbb eszköze a tudomány. ... A tudomány kulcsa a nyelv, mégpedig a számosabb részre nézve, amelynek sok nyelvek tanulásában módja nincs, minden országnak született nyelve. ... Legfőbb haszon az, hogy a nyelvnek előmenetelével együtt a tudomány is az országnak minden rendű lakosaira kiterjed. Amellyel nem az a célom, hogy személy szerint minden hazafi tudós légyen, hanem hogy a legegységűbb rendű és sorsú emberek is a magok elmebeli tehetségeket az emberi társaság javára fordíthassák. ...” [12] A Bessenyei-gondolatok köszönnek vissza *Decsy Sámuel* (1742–1816) orvos munkájában is: „A’ Tudományoknak anyai nyelvünkön való öregbítésére sem alkalmatlanabb a’ mi nyelvünk, a’ frantzia, német és ánglus nyelveknél...” sőt a szakfolyóiratok olvasásának fontosságát is hangsúlyozza... „szükség még az is, hogy ... minden tudós újságokat megolvassanak, másként semmit sem tudnak a’ tudományoknak változásairól és öregbedéseiről” [13].

Magyarország a XVIII. század második felétől gyorsuló ütemben haladt a polgári átalakuláshoz vezető úton. E XVIII. századi Magyarország azonban Ausztria, a Habsburg-kormányzat elnyomását nyögte, területét pedig különböző nyelveket beszélő, soknemzetiségű társadalom lakta. Ennek megfelelően az az osztály – a középnemesség –, amely az önálló magyar polgári államért előbb öntudatlanul, majd tudatosan vívott küzdelmet irányította, kétfelé hadakozott. Ausztria ellenében az ország függőségét igyekezett lépésről-lépésre lazítani, saját, „nemzeti” uralma érdekében pedig visszaszorítani törekedett a nemzetiségek mozgalmait, amelyek végső soron, csakúgy, mint a magyar, szintén az önálló nemzeti államok megteremtésén munkálkodtak.

Az évtizedeken át meg-megújuló összecsapásokból a magyar nyelv végül is győztesen került ki, elvégezte a nemzeti szellem új életre ébresztéséből rá háruló feladatot, és hatékony fegyvert jelentett a polgári reformokat sürgetők kezében akkor is, amikor a polgári fejlődés más, közvetlenebb problémái kerültek napirendre. Az orvosi szaknyelv

kialakulásáról később – az *Orvosi Tár* című folyóirat kapcsán – még részletesebben szólnunk.

A korabeli magyarországi orvosok helyzetéről

A XVIII. századi Magyarország egészségügyi kultúráját az orvoshiány, a szegénység, a babonaság, a kuruzslás, a ragályok és a fertőző betegségek tömeges pusztítása, valamint a magas gyermekhalandóság jellemezte. Marhavész pusztított, küteges hagymáz járvány lépett fel, pestis tört ki, lázas hurut- és vérhasjárvány szedte áldozatait, rothasztó epéslázjárvány uralkodott, és akkor még nem is szóltunk a vörhenyjárványról, bujakórrol, sülyjárványról, torokgyíkról, lépfenéről [14] és sajnos hosszan folytathatnánk még a felsorolást. „Egy 1747-ből származó kimutatás szerint több vármegyében nem volt egyetlen sebész sem, aki akár egy érvágást elvégezhetett volna vagy egy fellépő járvány jellegét megállapíthatta és jelenthette volna” [15]. 1769–1774 között ugyan létezett főiskolai szintű orvostudomány Egerben, – alapítója *Eszterházi Károly* egri püspök, szervezője és irányítója, Szolnok és Heves vármegye főorvosa *Markhot Ferenc* (1718?–1796) volt, – de ez mit sem változtatott a sanyarú helyzeten. A *Schola Medicinális* 1769 novemberében tíz hallgatóval kezdte el működését, de egy 1774-ben írt jelentés után már hiába keressük nyomát az egri iskolának.

A tarthatatlan egészségügyi helyzetről írt beszámolókat, a folyamatos orvosi jelentések, „emlékiratok” hatására a *Pázmány Péter* által 1635-ben alapított nagyszombati egyetem 1769-ben *Mária Teréziától* engedélyt kapott orvoskar alapítására. A kar 1770-től megkezdte működését. A magyarországi orvostudorok addig külföldön, főleg Bécsben szerezték diplomájukat. Az egyetemet Nagyszombat földrajzi fekvése (a határ közelsége), a kisvárosi kórház nem megfelelő színvonala, felszereltségének hiánya, a boncolási anyag nem megfelelő mennyisége miatt 1777-ben Budára, majd 1784-ben Pestre költöztették, de működését itt is számos tényező nehezítette. Csak egyet emelünk ki közülük: „Ausztria nem engedte felhasználni az egyetem saját jövedelmét sem az orvosi kar intézményeinek fejlesztésére, pedig az egyetem vagyona felért az oxfordi és cambridge-i egyetemével” [16]. Az orvosi ellátottságban nem következett be hirtelen változás, de elindulhatott végre egy lassú fejlődés ezen a téren. Az orvostanhallgatók száma [17] a következőképpen alakult (1. táblázat):

1. táblázat

Gortvay György által összegyűjtött adatok a pesti egyetem orvostanhallgatóiról

Év	Fő
1770	7
1777	6
1797	50
1800	60
1820	155
1829	288
1832	294
1837	362
1847	560

A későbbiekben indított egyetemek – 1872-től a kolozsvári, 1918-tól a debreceni és pozsonyi – orvoskara segítette elő, hogy e kérdés végérvényesen megoldódott.

1874-ben *Dulácska Géza* (1838–1904) cikket írt [18] a XIX. századi magyar orvosi viszonyokról. Csaknem száz évvel a magyar egyetemi szintű orvostudomány megindítása után Magyarország városaiban 969, vidéken 5759 emberre jutott egy-egy orvos. Erdély városaiban 1113, vidéken 15 015 emberre jutott egy-egy orvos. Az általa elkészített táblázatokból a változás folyamata is nyomon követhető (2-5 táblázat).

2. táblázat

Összehasonlító adatok az egy orvosra jutó lélekszámról

Esik egy orvosra lélekszám				
Hely	1857. évben	1870. évben	□ mért-földenként lakik	Esik □ mértföld egy orvosra
Pest-Pilis Solt	3400	2700	4103	½
Árva-Turóc	8200	7000	2280	3 ½
Liptó	6500	7180	2020	3 ½
Ung	8500	6190	2449	3
Mármaros	7800	7300	1225	7
Borsod	6700	5000	3166	1 ½
Csongrád	5170	4300	3599	1 ¼
Székesfehérvár	3300	2400	2717	¾
Pozsony	2300	2630	3969	2/3
Sáros	6900	6400	2661	3
Békés-Csanád	5060	4100	3525	1 ¼

Sopron	3240	2900	4004	½
Nógrád	7400	4900	2613	2
Bars	5500	5070	2955	1 ¼
Hont	5300	4800	2423	2
Szabolcs	5326	5200	2561	2
Szatmár	6900	4900	2759	2
Somogy	3700	4070	2535	2

3. táblázat

Összehasonlító adatok az orvos, sebész ellátásról

Városokban	1857-ben		1870-ben	
	orvos	sebész	orvos	sebész
Kassa	17	1	25	4
Arad	14	11	22	2
Pécs	8	8	25	4
Körmöcbánya	2	2	3	–
Debrecen	11	6	34	3
Nagyvárad	13	8	25	2
Szeged	10	9	16	5
Esztergom	8	3	5	1
Székesfehérvár	8	6	15	9
Győr	10	8	23	2
Selmec- és Bélabánya	2	2	4	3
Komárom	3	9	10	9
Szabolcs	2	1	1	3
Pest	197	73	368	61
Buda	21	34	62	18
Kecskemét	9	3	12	1
Pozsony	26	21	41	7
Bazin	1	2	2	2
Modor	1	5	2	2
Nagy-Szombat	7	3	10	2
Szt. György	–	1	1	–
Bártfa	2	2	2	1
Eperjes	8	3	14	4
Kis-Szeben	1	1	2	1
Sopron	13	7	13	5
Kis-Márton	–	–	2	–
Ruszt	1	–	2	–
F.-Bánya	1	2	2	2
N.-Bánya	4	1	3	1
Szatmár-Német	5	4	14	2
Késmárk	2	1	3	–
Göllnicbánya	1	2	3	–
Lóco	4	–	4	1
Trencsén	4	2	6	1
Kőszeg	5	1	8	2
Zólyom	3	4	–	1

4. táblázat

Az összes településtípusra vonatkozó adatok

1870-ben	Ember	Orvos	Sebész
Magyarhonban	11 188 502	2332	752
Erdélyben	2 115 024	230	128

5. táblázat

A nem városokban lakó településekre vonatkozó adatok

1870-ben a városokon kívül élő egyének számára	Ember	Orvos	Sebész
Magyarhonban	10 177 122	1433	673
Erdélyben	1 906 038	101	35

A táblázatokból és a korabeli sajtó számos cikkéből is kiderül, hogy az orvosi folyóiratok szerkesztői által sokszor „érdektelenséggel” vádolt magyar orvosok valójában a létükért küzdöttek. Nem az állam alkalmazta őket, és sem fizetéssel, sem nyugdíjjal nem rendelkeztek. A megélhetésükért folytatott napi harcban sajnos, a folyóiratok előfizetését jó részük nem engedhette meg magának.

Orvosi egyesületek, társaságok

A XVIII. század első felében Angliában, Franciaországban és Németországban létrehozott tudományos orvostársaságok az általuk szervezett és támogatott előadások, folyóirat- és könyvkiadások által válhattak a tudományos élet mozgatórugóivá.

Magyarországon először 1732-ben *Fischer Dániel* (1695–1746) tett javaslatot orvosi társaság szervezésére, de sem a gazdasági, sem a politikai körülmények nem tették lehetővé terve megvalósítását. Több mint száz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy álma valóra válhasson.

Mivel a pesti egyetem orvosi kara „a gyakorló orvosok társasági és továbbképzési problémáit nem oldotta meg” [19], egyre sürgetőbbé vált az egyesületi élet megszervezése. A *Magyar Tudományos Akadémia* 1825-ös megalakulásáról, működéséről, az orvostudományi szakirodalomra vonatkozó hatásáról [20] most nem kívánunk szólni.

1837-ben megalakult a *Budapesti Királyi Orvosegyesület*, a budai és a pesti gyakorló orvosok tudományos társasága, megközelítően ötvenfős tagsággal. Érdekvédelmi feladatokat azonban

nem vállalt magára. A későbbiekben még részletesebben is szólunk az egyesület szerepéről az *Orvosi Tár* című folyóirat 1838-as újraindulása kapcsán.

A magyarországi orvostársasági élet kétféle: egyrészt tudományos, másrészt érdekvédelmi formában szerveződött. A vidéken sorra alakuló orvostársaságok általában mindkét feladat ellátását célul tűzték ki. Példának említhetjük az erdélyi (1833), a temesvári (1838), a nyitrai (1839), a miskolci (1839) orvosegyesületet. Jónéhányuk – a nyitrai, a szatmári, a temesvári – a *Wachtel Dávid* (1802–1878) által 1839. július 14-én az Orvosi Tárban közzétett felhívás és alapszabály-tervezet kapcsán jöttek létre.

A szabadságharc leverése egyben a magyar orvosegyesületi élet első fejezetének záró dátumává is vált.

A kiegyezést követő években az orvostársasági élet új erőre kapott. 1867-ben sorra alakultak (újja) a vidéki orvosegyesületek. A korabeli sajtóból vett néhány idézettel szeretnénk rámutatni a politikai viszonyokra, az okokra, a célokra, amelyek az orvosok e szerveződéseit magyarázzák:

„A szabadkai orvosegyesület alapszabályai, mint értesülünk, megerősítettek. Reményljük s óhajtjuk, hogy orvosgyefeink mindenhol a hazában egyesített erővel közreműködnek tudományunk felvirágozására és az orvosi rend disze és becsülése emelésére. Örömmel üdvözljük ez irányban a legcsekélyebb jószándéku törekvést is, mert csekélyesége daczára is nagy eredménye lehet, ha mindnyájan kezet fogunk” [21].

„F. év october 29-én tartotta <a szepesi orvogyógyszerészi egyelet> alakító közgyűlését Lőcsén. Ezen egyelet 1863 óta tervezett, azonban a provisorium alatt hivataloskodó hatóságok, – daczára a több izben beadott folyamodványoknak, – nem vélték tanácsosnak ezen csupán tudományos czélokra törekvő egyelet megalakulását megengedni. A szabadelvű magyar ministerium azonnal megerősíté a felterjesztett alapszabályokat, ez által alkalmat adván a szepesmegyei egészségügyi személyzetnek időnkénti összejöveteleiknél élőszóvani eszmecsere által részt venni az orvosi tudományok haladásában s megismerkedni az e téren történt újabb felfedezésekkel. Az egyelet tagjainak száma 30 s reményelhető, hogy az egyelet megalakulván, a többi szepesmegyei orvosok és gyógyszerészek is hozzá fognak csatlakozni...” [22].

„A debreceni orvosegyelet ... november 16-án tartotta alapító közgyűlését... Az egyelet célja: Haladás az

orvosi és természettudományokban, értekezések, eszmecsere, vizsgálódás, a gyógytan vívmányainak bírálatos ismertetése és a jelesebb hazai és külföldi orvosi folyóiratok és nagyobb terjedelmű szakmunkák megszerzése által; további célja az egyesületnek az ügyféli szeretet és szívélyességnek körében ápolása és fenntartása, végre az orvosokat közösen érdeklő ügyeknek testületi elintézése” [23].

Világosan kell látni, hogy az orvostársaságok és a magyar szakfolyóiratok létrejötte, működése szoros kapcsolatban voltak. A folyóiratok bemutatásánál külön felhívjuk majd erre a figyelmet. Nem célszerű valamennyi orvostársaságot felsorolni, a továbbiakban csupán néhányat említünk.

1874-ben megalakult a *Budapesti Orvosi Kör* százötvenes taglétszámmal. Itt vetődött fel először 1877-ben az *Orvosi Kamara* kérdése. A vidéki településeken működő orvosok tudományos és megélhetési ügyeit (Bárány Géza szavait idézve: „a nyomor készíti a körorvosokat az egyesülésre”) segítette 1880-tól a *Községi Orvosok Társasága*. 1897-ben ez az egyesület az elsők között csatlakozott a létrejövő *Országos Orvosszövetség*hez [24].

1934-ben a *Magyar Orvostudományi Társaságok és Egyesületek Szövetsége*, a kapcsolatépítés és a tudományos kérdések szakmai megvitatása mellett a sok-sok orvostársaság országos fórumává is vált. Csak érdekvédelmi feladatokat ellátó szervezetként jött létre 1936-ban az *Orvosi Kamara* [25]. A megalakult kamara kötelező tagsággal rendelkezett minden magyar orvos felett, akiknek „tagilletményként” járt a kamara hivatalos lapja az *Országos Orvoskamara Közlöny*. Hogy ez mekkora konkurenciát jelentett a korabeli szaksajtó számára, az *Vámossy Zoltán* (1868–1953), az *Orvosi Hetilap* szerkesztőjének leveléből derül ki:

„Méltóságos Kamarai Elnök Úr!

Az orvosi kamarák működésének megindulása kezdetén, áthatva a rendi közérdek hű és pontos szolgáltatásának vágyától, tisztelettel felajánljuk az *Orvosi Hetilap* tekintélyét és publicitását a bölcs vezetése alatt álló Kamara minden nemű közleménye számára. ...Midőn e tiszteletteljes ajánlkozásunkkal Méltóságodat felkeressük, tisztában vagyunk azzal, hogy *Hetilapunk* ... nem pótolhatja azt a sajtóterméket, ami majd tagilletményként fog minden tagnak megküldetni... Önzetlen felajánlott szolgálatunk csekély ellenértékeképpen csupán az a tiszteletteljes kérésünk volna, amit nemcsak a magunk, hanem az egész orvosi sajtó érdekében terjesztünk az *Orvosi Kamarák* elé, hogy a tervezett kamarai értesítő hivatalos közléseken kívül sem más orvostudományi

vagy orvostársadalmi cikket, se hirdetéseket ne tartsalmazzon és ezáltal ne tegye még nehezebbé a már úgy is nagy nehézséggel küzdő orvosi sajtó anyagi helyzetét ...” [26].

Az orvosi folyóiratokról

Orvosi, és Gazdasági Tudósítások

1801. október 27-én a bécsi kiadású *Magyar Kurir* arról tudósította olvasóit, hogy *Sándorffi József Orvosi, és Gazdasági Tudósítások* címmel magyar nyelvű szakfolyóirat kiadását tervezi. A *Csokonai Vitéz Mihály* „Tüdőgyulladásomról” című versében megénekelt „Sándorffy” 1767-ben Hegyköz-Újlakon született. Orvosi tanulmányait Bécsben végezte. Ott írta meg többek között „Ujj esztendei ajándék” című versét, melynek alábbi sorai talán a legismertebbek:

„Kedves Nemzetem! Legyen hát a Nyelved a Te Kincsed,
Ezt mint féltő portékádat méltó, hogy úgy tekintsed...”

1804-ben Nagyváradra került, ahol Bihar vármegye főorvosa, táblabírája, a *Pap-özvegy és Gyámintézet* alapítója, a színház mecénása volt, és ott is halt meg 1824-ben. „Egy érdemes ember, a kit kortársai fölemeltek, bálványoztak, eltemettek és elfeledtek: ez Sándorffinak rövid élettörténete” [27]. *Sándorffi József* nevét kortársai, írásai révén ismerhették meg. Többek között „cikket publikált a himlőjárványról és az <Anglus Doktor Jenner> oltásairól” [28]. Ebben az időben a világszerte óriási pusztításokat végző járványok leküzdése érdekében csupán próbálkozások történtek. Azt azonban mindenképpen ki kell emelni, hogy az első magyar nyelven megjelent orvosi lapunk szerzője is foglalkozott e kérdéssel.

Az *Orvosi, és Gazdasági Tudósítások* 1803-ban látott napvilágot. Megjelentetésével a szerkesztő az orvostudomány régi adósságát törlesztette. Mindaddig ugyanis magyar nyelvű orvostudományi folyóirat nem lévén, a gyógyítás művelői magyar nyelvű publikációikat vagy több szakterületet átfogó, vagy az ismeretterjesztés, felvilágosítás céljait szolgáló folyóiratokban tették közzé. *Sándorffi* közönségét hetente szerette volna tájékoztatni a legfrissebb orvosi kutatásokról, hírekről, eredményekről. „Minthogy ezen köz haszonra készülő Tudósításokat, nem tsak oly Tudósok olvassák, kik minden itt elő forduló tárgyakban tökéletesen jártasak ; hanem kétségkívül olyanok is, kik azon-

ban gyengék, vagy némely itt előfordulható Tudományok előttök éppenn esmeretlenek is lehetnek: tökéletes reménységben vagyunk, hogy nem tulajdonítják a' tudósabbak bűnül, ha a gyengébbeknek kedvéért, ne hogy a' Munka reájok nézve haszonvehetetlen légyen, néha kivált még eleinte, oly dólgek is (főképpen ha azoknak tudása, mindennek egygyeránt elmúlhatatlanul szükséges) körül íródnak, vagy magyarázódnak ezekben, melyek könnyűeknek, és első tekintettel meg foghatóknak tetszenek” [29] mutatta be a saját maga által írt és szerkesztett lapot Sándorffi. A lapban közölt publikációk témái kiterjedtek a „himlőoltás hasznától a marhadögvész megelőzéséig, az akkor divatos érvágástól a terhes asszonyok életmódjáig” [30]. A Bécsből szerkesztett de Kassán megjelent kiadvány sorsa sokáig ismeretlen volt. Valószínűleg a kortársak sem ismerhették a folyóiratot. *Pápay Sámuel*, 1808-ban megjelent, „A magyar literatura esmérete” című munkájában így ír: „Sokat és sokáig biztatta a Hazát Dr. Sándorffi József is 1801-2-3. esztendőben egy Orvosi és Gazdasági Tudós Ujságnak ki bocsátásával, de ezen nagy igyekezetnek nem lehetve egyéb látattya a hosszas várakoztatásnál...”[31]. Csak 154 évvel a megjelenése után, 1957-ben talált rá Busa Margit a *Debreceni Református Kollégium Könyvtárában* az első két számára. Egy 1969-ben közölt cikkben bemutatták az *Országos Széchényi Könyvtárban* megtalált harmadik számot is [32], de azóta sajnos semmit nem tudunk róla. Eddigi ismereteink szerint a kiadvány sajnos tisztavirág életűnek bizonyult, és néhány szám nyilvánosságra kerülése után ismét a várakozás hosszú évtizedei következtek a magyar nyelvű önálló orvosi szakfolyóiratok megjelenése tekintetében.

A „várakozás évei”

Az *Orvosi, és Gazdasági Tudósítások* megjelenése előtt és megszűnte után önálló magyar nyelvű orvosi szakfolyóirat nem lévén, egyéb tudományos és ismeretterjesztő orgánumban közölték írásukat anyanyelvükön a kor neves magyar gyógyítói. Talán így vált lehetővé, hogy közleményeiket ne csupán a medicina művelői olvashassák, hanem eljuthassanak Magyarországon minél szélesebb rétegekhez. A XVIII. századi egészségügyi kultúra kapcsán már beszéltünk a nagyfokú orvoshiányról, amely a babonáság, kuruzslás elterjedését eredményezte. Orvosaink az ismeretterjesztő kiadványok hasábjain keresztül is próbálták ennek gátját vetni, a közönséget tanítani, közegészségügyi ismereteit bővíteni (6. táblázat).

Külön ki kell emelni a kor legjelentősebb – inkább humán jellegű – periodikumát, az 1817–1841 között megjelent *Tudományos Gyűjteményt*, amely különösen fontos orvostörténeti szempontból is. Alapítói és nagyszámú előfizetői – indulásakor 734 előfizetőt sorol fel, ez a szám 1818-ra 963-ra emelkedik [33] – között is vannak orvosok. *Forgó György* (1787–1835) Pest vármegye főorvosa és *Almásy Balogh Pál* (1794–1864) nevével szerkesztőként is és szerzőként is találkozunk. A *Tudományos Gyűjteményben* szereplő orvosi tárgyú cikkek egy felosztása: szigorú értelemben vett tudományos munkák, a szélesebb közönségnek szánt ismeretterjesztő írások, és orvosi témakörrel kapcsolatos dolgozatok [34]. A táblázat az e folyóiratban megjelent orvosi vonatkozású cikkek közül az izelítőt (7. táblázat).

6. táblázat

Néhány ismeretterjesztésre szánt cikk nem orvosi lapokból

Balogh József	Népszerű rendelkezés a choleraiban	Haszn. Mul.	1836. II. 37.
Balogh József	A choleraféregről	Haszn. Mul.	1836. II. 45.
Barna Ignác	Az egészséges száj fontossága	Szinh. Naptár	1857. 289.
Elsasser	Értesítés a hibás idomok helyrehozását célzó gyógyászat-ról	Társalkodó	1840. 67.
Földi János	Természetes orvoslása a meghülésnek (Rheumának) s ezek között az ugynevezett Grippének és choleraának	Haszn. Mul.	1836. II. 48-50.
Hamary Dániel	Újszülöttek gyöngesége	Kelet Népe	1856. I. 318.
Heim	A nyavalyatörésről	Nemz. Gazda	1816. I. 9.

7. táblázat

A Tudományos Gyűjtemény orvosi tárgyú cikkeiből

Bódogh Mihály	Biosphiai felelet Márton István azon kérdésére: Megegyez-e tökéletesen ma az orvostudomány abban, hogy az emberi élet e három kategóriákban határozódhatik. Sthenia-Asthenia-és Hypersthenia	Tud. Gyűjt.	1819. VII. 64.
Bossányi András	Pest városának Rókus polgári kórházban levő betegek jegyzőkönyveinek kivonása 1821-1823. években	Tud. Gyűjt.	1822. VII.112., 1823. III. 117.
B. P.	Orvosi nevezetességek	Tud. Gyűjt.	1821. I. 127.
B. P.	A jódnak feltalálása és orvosi ereje	Tud. Gyűjt.	1822. VI. 100.
Döbrentey Gábor	A Pozsonyvármegyei betegház Nagy szombatban	Tud. Gyűjt.	1825. XI. 113.
D. M. J.	A mentő- vagy a tehénhimlő-oltást ajánló írás	Tud. Gyűjt.	1826. III. 88.
Forgó György	Rendkívül való szükség idején miből készíthetni kenyeret Hazánkban a közönségesen szokásban lévő Gabona fajokon kívül s mit található még, amivel olyankor táplálhassa magát a szegénység	Tud. Gyűjt.	1817. X. 41-57.
Gebhardt Ferenc	A tapasztalati orvosi tudománynak méltóságáról és a kezdő orvosnak orvosi gyakorlásra való vezérléséről	Tud. Gyűjt.	1824. VIII. 3.
Horvát István	Uj orvosok a pesti fő-iskolából az 1833-dik évből	Tud. Gyűjt.	1834. II. 100.

Orvosi Tár

„Hazánk' orvosi közönségének egy nagy szükségét véljük kipótolni, midőn a' N. Mélt. M. Kir. Helytartó-Tanács' engedelmé mellett, jelen hav-írásunkat útnak bocsátjuk: melly nevénel fogva mind azon isméreteknek áll tárva, mik a' gyakorló orvost hivatala' pályáján elősegíthetik.” [35] 1831-ben e szavakkal indították útjára a kutatók által egészen 1957-ig elsőnek vélt magyar nyelvű orvosi szakfolyóiratot, az *Orvosi Tárat*. Szerkesztői és kiadói *Bugát Pál* (1793–1865) „orvos doctor, szemorvoslás mestere, Pesten a Magyar Királyi Tudományok' Egyetemében a' Physiologia', közöns. pathologia' 's therapia 'és gyógyszer-tudomány' rendes professzora, a' Magyar Tudós Társaság' rendes tagja” és *Schedel Ferencz* (1805–1875) „orvos doctor, szemorvoslás mestere, Pesten a Magyar Királyi Tudományok' Egyeteménél az orvosi karnak 'S a Berlini Kritikai Egyesületnek társa, a' Würzburgi Philosophiai és Orvosi Társaság' levelező, s' a' Magyar Tudós Társaság' rendes tagja” [36]. A folyóirat két nagy ciklusban jelent meg. Az első az 1831–1833, a második az 1838–1848 közötti időszak. 1833-ban anyagi nehézségek miatt, 1848-ban a forradalmi eseményekben való közreműködés miatt kellett megszakítani kiadását. Az 1838-as újra indulását Bugát erőfeszítéseinek, *Flór Ferenc* (1809–1871) új társzerkesztő jelentős anyagi hozzájárulásának, az 1837-ben alapított *Pest-Budai Orvosegyesület* segítségének [37] és *Stáhly Ignác* (1787–1849) országos főorvos támogatásának köszönhető a

lap. Az általa előfízett 58 példánnyal „Stáhly Ó nagysága a törvényhatóságok főorvosi hivatalait, a magyar orvosi haladás és művelődés előmozdítása tekintetéből, köz használat végett, szokott nagylelkűséggel megajándékozni kegyeskedett”. 1839-ben az *Orvosi Tár* közölte mind a 349 előfízetője nevét és működésük helyét [38].

A folyóirat létrejöttének célját, feladatait, rovatainak ismertetését a szerkesztők az első számban közölt „Vezérszóban” fogalmazták meg. A gyakorló orvosok és a pesti kar orvosainak bevonásával a mesterség és a tudomány legnevezetesebb „jelenéseinek” ismertetésén kívül négy rovatban a kor orvostudományának valamennyi szakterületét be kívánták mutatni. Szívügyüknek tekintették a magyar orvosi nyelv alakítását, művelését. „Azonban megvalljuk, hogy új terminológiának teljes kiterjedésében való használatát ... még korának tartjuk. Azért még most, hol kell, részint régi, részint deák-ból vett műszavakkal fogunk élni, az újakkal lassanként és, hol szükséges, zárjelbe tett nekik megfelelő ismertes műszavaktól kísérvé. Hogy pedig írónk' különféle írásmódja miatt zavar ne legyen ... azon alapföt követjük, melly szerint mindnyájok' műszavaiba egyenlőséget hozunk be. ... amellyet egyszer felvettünk, azt állandóan használjuk, 's így orvosi nyelvünk végre valamiképp megállapíttassék”. A kétnyelvű közlés eredményeképpen kapott kifejezéseket a Pesten 1833-ban kiadott „Magyar-deák és deák-magyar orvosi szókönyv az Orvosi Tár' első két évéhez” című kiadványukban jelentették meg a szerkesztők.

Dr. Pólya József (1802–1873): A' vízrák című cikke „hat ábrázolattal” az *Orvosi Tár* első évfolyamának legelső értekezése. Ezekkel szeretnénk színesebbé tenni közleményünket (1–3. ábra).

1. ábra Illusztráció Pólya József cikkéhez „I. tábla”

2. ábra Illusztráció Pólya József cikkéhez „II. tábla”

3. ábra Illusztráció Pólya József cikkéhez „III. tábla”

Orvosi Hetilap

Az 1857. június 4-én Pesten a „*Honi és külföldi gyógyászat és kórbuvárlat közlönye*”-ként kiadott *Orvosi Hetilap* a teljes „orvosi tudomány művelését” célozta meg. A napjainkig a legfontosabb és legközismertebb magyar nyelvű orvosi folyóiratot Dr. Markusovszky Lajos alapította, tulajdonos és – 32 éven át – felelős szerkesztő olyan szaklapnak szánta, amely „nem fogja a hazát fölépíteni, sem tudományos csodát szülni; de ha minden becsületes munka megtermi gyümölcsét, ha a földművelő földét munkálva hasznos szolgálatot tesz a közjónak, – mi is tehetjük azt kötelességünket teljesítve, tudományunkat művelve” [39]. Markusovszky Lajos (1815–1893) érdemei közül csupán néhányat szeretnénk megemlíteni. Ő a *Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat* megszervezője, a pesti orvosi egyetem szervezetéről és a tanszabadságról szóló törvényjavaslat megalkotója. (E törvényjavaslatnak következtében jöhetett létre a közegészségtani tanszék is.) Neki köszönhető az „1875. évi XIV. törvénycikkünk a közegészségügy rendezéséről, melynek alapeszméjét ő vetette fel az Orsz. Közegészségügyi Tanácsban. Fodorral és Müller Kálmánnal együtt népünk közegészségügyi neveléséről is ő gondoskodott, megalapítván 1885-ben az iskolaorvosi tanfolyamot, majd egy évre rá az Orsz. Közegészségügyi Egyesületet... A második magyar egyetem felállítása Kolozsvárott, új tanszékekkel kibővítése mind az ő hajlott korában kifejtett kultúrmunkájának eredményei...” [40].

A szaklap alapításának másfélszázados évfordulója alkalmából Emlékkönyv jelent meg 2007-ben. A *Markusovszky Lajos Alapítvány, a Magyar Tudománytörténeti Intézet és az Akadémiai Kiadó Zrt.* által közös kiadásában, *Fehér János* főszerkesztésében, valamint *Gazda István* és *Szállási Árpád* szerkesztésében megjelentetett kiadvány az alapítástól napjainkig mutatja be az *Orvosi Hetilap* hat korszakát, főszerkesztőit, mellékleteit, legjelentősebb pillanatait. „Öröm számunkra, hogy az *Orvosi Hetilap*, melyet Markusovszky Lajos százötven évvel ezelőtt alapított, kiállta az idő próbáját, ma is él és virágzik. Markusovszky szellemiségét immár másfél évszázada sugározza az orvostudományban. Hazánkban ilyen régóta élő, ma is aktív szerepet játszó sajtóorgánus sem a társadalmi, sem a politikai szférában, de tudományos vonatkozásban sincsen. Az *Orvosi Hetilap* a jelenleg is kiadásra kerülő szaklapok között a világ hatodik legrégebbi orvosi szakfolyóirata. Olyan lapok előzik meg, mint a *New England Journal of Medicine*, a *Lancet*, a *Wiener Medizinische Wochenschrift*, a

Münchener Medizinische Wochenschrift, a *Nederland Tijdschrift voor Geneskunde*, s egyidős a *British Medical Journal* tudományos folyóirattal.”

Gyógyászat

1860-ban, az *Orvosi Hetilap* szerkesztőségét elhagyva, azért alapította *Poór Imre* a „Gyógyászat” című folyóiratot, hogy „nemcsak szakirodalmi konkurenciát, hanem egyenesen <főlényt> képviseljen a régebbi redakciójával szemben.” [41] Ettől kezdve sajnos az egymással konkuráló lapokban számos „csipkelődő” hangvételi cikk, megjegyzés jelent meg, amelyek, túlzás nélkül állíthatjuk, két táborra szakították az orvostársadalmat is.

Az ekkorra már hatalmas tapasztalattal és orvosi gyakorlattal bíró *Poór Imre* (1823–1897) előbb pap, gimnáziumi tanár, honvéd, majd orvosdoktor, szülésmester, choleraorvos, a *Rókus-kórház* alorvosa, belgyógyász, a bőrkórtan tudora volt. Párizsi és bécsi tanulmányútjai után kórházi főorvos, de az egyetemi magántanári cím tulajdonosává is lett. 1864-től a *Magyar Tudományos Akadémia* felvette tagjai közé [42].

Már említettük a folyóiratok szerepét a korabeli orvosok érdekvédelmi törekvéseiben. A *Gyógyászat* jelentősége különösen fontos e kérdésben. A XIX. századi érdekvédelmi szervezkedés lapjává vált azáltal, hogy a lapalapító *Poór Imre* bábáskodott a *Budapesti Orvosi Kör* születése körül is. Az 1861–1944 között megjelenő *Gyógyászat* – alcíme alapján – az orvostudomány hazai és külföldi fejlődésének, különösen gyakorlatának közlönye kívánt lenni. A felsoroltakon kívül kiemelkedő a közegészségügy területén kifejtett szerepe. Mellékletei közül csupán az 1875-től megjelenő közigazgatási és törvényszéki orvogyakorlati kérdéseket tárgyaló *Államorvost* szeretnénk kiemelni.

Budapesti Orvosi Ujság

Az 1903 márciusában megjelenő, 1944-ig negyvenkét évfolyamot megért *Budapesti Orvosi Ujság* olyan folyóirat kívánt lenni „...melynek speciális jellemvonása, hogy abban valamennyi nagyobb szakma mellékletek alakjában megjelenő szakfolyóiratok által képviselve legyen” [43]. Az orvostudomány szinte valamennyi szakterületét lefedő mellékletei közül a *Közegészségügy* című, *Dr. Schuschny Henrik* szerkesztette mellékletét mutatjuk most be. *Schuschny Henrik* (1857–1929) az Országos Közegészségügyi Egyesület titkáraként és iskolaorvosi tevékenysége révén szerzett köz-

ismertséget. A budapesti orvoskar oktatója és fővárosi tisztiorvos is volt. 1898–1904-ig az *Ifjuság és Egészség* című iskolaegészségügyi folyóiratot is ő szerkesztette. A Közegészségügy első évfolyamában is több cikk foglalkozik a diákok felvilágosításával és az iskolai egészségtan oktatásával. A folyóirat 1904–1914-ig *Közegészségügyi és Törvényszéki Orvostudományi Szemle* címen folytatódott *Dr. Minich Károly* társszerkesztésében, aki a törvényszéki orvosi részért volt felelős. *Minich Károly* (1869–1938) először az *Új Szent János kórház* boncnok-főorvosa, majd az erőszakos halálnevek törvényszéki orvostanának magántanára volt. „Ő volt a legismertebb, izgalmas bűnperekben leggyakrabban szereplő törvényszéki orvosszakértője a budapesti büntető törvényszéknek. Neve rettegett fogalom volt a bűnözők, a leplezni igyekvők, s a tettetők előtt, mert túljárt az eszükön és az igazság megállapításában nem ismert kíméletet, bár másfelől áldott jó szívvel bogozta ki fáradhatatlan leleményességgel az ártatlanul bajba keverték hálóját. A bírói kar ismerte és méltányolta képességét és tudását, ami nemcsak orvosi téren, hanem a juris dictio terén is szabad mozgást biztosított neki s nem egyszer jutott a győzelemhez a körmönfont jogászi felfogással szemben.” [44]

Az 1904-től két szakterületet felölelő orgánumban jelentős szerepet kap a törvényszéki esetek ismertetése.

Egészségpolitikai Szemle

A folyóiratok bemutatását az 1934. március 15-én útjára induló, és mindössze hat évfolyamot megért, *Born József* szerkesztette „Egészségpolitikai Szemlé”-vel zárjuk. „Bevezetőjében” a szerkesztő a folyóirat létrejöttének körülményeit mutatja be. „A nemzeti erő a nemzetet alkotók fizikai és szellemi erejének együttthatója, melynek forrása az ép test és ép lélek. ... Az egészségvédelem mozgalmának irányítói és eszközei vannak. Ezek harmóniája biztosítja a nemzet egészségügyi kultúrnívóját, dízharmóniája okozza a hanyatlást, melyben életek nem születnek meg, életek elpusztulnak. A magyar egészségvédelem zavarok közt vajudik. Személyek, intézmények és eszközök kusza zavarra ez. Új irányok betörése az orvosi működés területére, új intézmények felnövése, a gazdasági és tudomány-válság megzavarták az egyensúlyt... Ezért a Szemle megfigyel társadalmi, gazdasági, szociális és kulturmozgalmakat is és rámutat arra, hogy ezekkel kapcsolatban mi a kívánsága az egészségvédelemnek. ... Kívánja a friss szellemtől áthatott, irányított egészségvédelmet s ezt tartja és

nevezi a jövő egészségpolitikájának.” [45] Főmunkatársai között ott vannak *Antal Lajos, Fenyvessy Béla, Hunkár Béla, Johan Béla, Kuncz Ödön, Szukováthy Imre* is. A folyóirat első cikkét Johan Béla (1889–1983) írta a magyar egészségpolitikáról, közegészségügyi munkáról, bemutatva ezek történetét is. Dolgozatunkat az ebből a cikkből vett, az ő néhány gondolatával zárjuk, nem csupán azért, mert úgy érezzük, hogy mondatai – bár 70 éve íródtak –, mit sem veszítettek aktualitásukból, hanem mert összefoglalják azokat a célokat és törekvéseket, amelyekért a magyar orvostudományi sajtó létrejött. „Az a társadalom, amely ingyen ebédet, ruhát és tüzelőszert oszt ki, nem zárkozhat el azelől, hogy a rászorulóknak ha kell, ingyen juttasson orvosi kezelést, gyógyszert, kórházat és minden egyebet, ami a fájdalom enyhítésére, az egészség helyreállítására szükséges... A társadalom érdeklődése nem nélkülözhető a közegészségügyi munkában: emberekkel és az emberekért dolgozunk, akiknek megértése rendkívül megkönnyíthető, ellentállása viszont, – ami nem egyszer tájékozatlanságból származik –, szinte megghiusíthatja a legjobb szándékkal és segíteni akarásból végzett munkát. Kívánatos tehát a társadalom állandó informálása a sajtó- és rádió-előadások útján. Most nem nagylélekzetű, nemegyszer unalmas egészségügyi propaganda-előadásokra gondolok, hanem elsősorban a művelt közönségnek a legújabb közegészségügyi, sőt orvosi vonatkozású dolgokról való állandó, élénk, ügyes informálására.” [46]

Az 1803-ban megszülető és az általunk kijelölt 1944 között megjelent magyar nyelvű orvosi folyóiratok bemutatását még hosszan lehetne folytatni. A választás mindig nehéz és nem nélkülözi a szubjektivitást. Szándékosan nem merültünk bele az egyes periodikumok szakcikkeinek részletezésébe sem, hiszen elemzésük inkább az orvostudományi folyóiratok hasábjaira valók. Egy kicsit talán több időt szenteltünk a szerkesztők bemutatására, de illőnek tartottuk, hogy több szó essen azokról, akik olyan sokat tettek a magyar nyelvű orvosi szakfolyóiratok, és rajtuk keresztül az orvostudomány fejlődéséért.

Irodalom

- [1] BUGÁT Pál: Az orvosi folyóiratok természete, különösen hazánkra alkalmazva. = Orvosi Tár, 1. köt. 1840. p. 1–8.
- [2] BATÁRI Gyula: Magyar orvosi és egészségügyi folyóiratok (1803–1944). = Orvosi Könyvtáros, 17. köt. 1977. p. 83–116.

- [3] Magyarország orvosi bibliographiája 1472–1899. összeáll. Győry Tibor. Budapest, 1900. p. 173–179.
- [4] A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése 1705–1867. összeáll. Kereszty István. Budapest, 1916.
- [5] Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. összeáll. V. Busa Margit. Budapest, 1986.
- [6] Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertórium. Természettudomány és matematika. 1. köt. 1778–1874. kész.: Szinyei József. Budapest, MTA Kvk., 1876.
- [7] A magyar hírlap-irodalom statistikája. szerk. Szalády Antal. Budapest, 1884.
- [8] Magyarország időszaki sajtója 1911-től 1920-ig. összeáll. Kemény György. Budapest, 1942.
- [9] SCHMIDT Béla: Erdély orvosi folyóiratai 1919-től napjainkig. = Orvosi Hetilap, 74. köt. 1930. p. 747–748.
- [10] GRACZA Tünde: Források a kutatás szolgálatában: magyar orvosi folyóiratok 1803–1944 között. = Magyar Epidemiológia, 3. köt. 2006. p. 207–221.
- [11] NEMESKÜRTY István: Kis magyar művelődéstörténet 1000–1945. Budapest, 1992. p. 82.
- [12] BESSENYEI György: Egy Magyar Társaság iránt való jámbor szándék. = Bessenyei György válogatott művei. Budapest, 1987. p. 594–614.
- [13] DECSY Sámuel: Pannóniai Féniksz, avagy Hamvából feltámadott Magyar Nyelv. Béts, 1790.
- [14] FEKETE Lajos: A Magyarországon pusztított ragályos és járványos kórok rövid ismertetése. = Gyógyászat, 13. köt. p. 281–283., 296–297., 315–318., 332–334., 342–343., 379–381., 394–398., 410–411., 424–426., 439–440., 459–461., 472–474., 489–491., 504–505., 539–541.
- [15] FRIEDRICH Ildikó: Az egészségügyi kultúra hiányának okai a 18. századi Magyarországon. = Orvostörténeti Közlemények, 82. köt. 1977. p. 65–89.
- [16] RÉTI Endre: A magyar orvosi kar és az önálló magyar orvosi iskola kialakulása. = Orvosi Hetilap, 110. köt. 1969. p. 259–263.
- [17] GORTVAY György: Az újkori magyar orvosi művelődés és egészségügy története. 1. köt. Budapest, Akadémiai K. 1953. p. 66.
- [18] DULÁCSKA Géza: Magyarország orvosairól. = Államorvos, 6. köt. 1874. p. 158–160., 174–177., 255–256.
- [19] KAPRONCZAY Károly–SZEMKEŐ Endre: A magyar orvostársaságok kialakulása és fejlődése a 19–20. században. = Orvostörténeti Közlemények, 87–88. köt. 1979. p. 141–155.
- [20] KAPRONCZAY Katalin: A tudományos társaságok szerepe a magyar orvosi szakirodalom fejlődésében 1867 és 1914 között. = Orvostörténeti Közlemények, 46. köt. 2001. p. 5–44.
- [21] Vegyesek. = Orvosi Hetilap, 11. köt. 1867. p. 407–408.
- [22] Vegyesek. = Orvosi Hetilap, 11. köt. 1867. p. 829.
- [23] Vegyesek. = Orvosi Hetilap, 11. köt. 1867. p. 883.

- [24] KAPRONCZAY Károly: A vidéki orvosok társasága. = Orvosi Hetilap, 120. köt. 1979. p. 1703–1705.
- [25] KAPRONCZAY Károly: Magyar orvosi társulások története. = Orvosi Hetilap, 132. köt. 1991. p. 871–872.
- [26] VÁMOSSY Zoltán: Kamarai Értesítők és a szakajtó. = Orvosi Hetilap, 81. köt. 1937. p. 91–92.
- [27] K. NAGY Sándor: Sándorfi József. = Vasárnapi Ujság, 31. köt. 1884. p. 17–18.
- [28] BATÁRI Gyula: Sándorfi József, az első magyar orvosi folyóirat alapítója. = Magyar Nemzet, 1979. július 25.
- [29] Orvosi, és Gazdasági Tudósítások, 1. köt. 1803. p. 1.
- [30] SZÁLLÁSI Árpád: Sándorfi József teljesítménye. Egy több mint kétszáz esztendőös medikus remeklés. = Orvosi Hetilap, 138. köt. 1979. p. 221–222.
- [31] BUSA Margit: Az Orvosi és Gazdasági Tudósításokról. = Magyar Könyvszemle, 1957. p. 379–381.
- [32] BATÁRI Gyula: Sándorfi József és az első magyar orvosi folyóirat. = Orvosi Hetilap, 110. köt. 1969. p. 2468–2470.
- [33] GÁSPÁR Gabriella: A polgári nyilvánosság kezdetei Magyarországon. Budapest, AGROINFORM, 2002. p. 75.
- [34] BATÁRI Gyula: A „Tudományos Gyűjtemény” orvosi vonatkozásai. = Orvostörténeti Közlemények, 1975. p. 75–76; 85–98.
- [35] Vezérszó. = Orvosi Tár, 1. köt. 1831. p. V–XIV.
- [36] Orvosi Tár, 1. köt. 1831. p. I.
- [37] BATÁRI Gyula: Az „Orvosi Tár” 1831–1848. = Egészségnevelés, 33. köt. 1992. p. 135–137.
- [38] Tisztelt olvasóink névsora. = Orvosi Tár, 1939. Új folyam. 401–407.
- [39] Szerkesztői köszöntés. = Orvosi Hetilap, 1. köt. 1857. p. 1–8.
- [40] VÁMOSSY Zoltán: Emlékezés Markusovszky Lajosra. (1815–1893). = Orvosi Hetilap, 84. köt. 1943. p. 77.
- [41] SZÁLLÁSI Árpád: Dulácska Géza születése 150 éves jubileumára. = Orvosi Hetilap, 129. köt. 1988. p. 2042.
- [42] POÓR Imre 1823–1897. = Orvosi Hetilap, 41. köt. 1897. p. 429.
- [43] A Magyar orvosi közönséghez! = Budapesti Orvosi Ujság, 1. köt. 1903. p. 3–4.
- [44] V.: Minich Károly. = Orvosi Hetilap, 82. köt. 1938. p. 722.
- [45] Bevezető. = Egészségpolitikai Szemle, 1. köt. 1934. p. 1.
- [46] JOHAN Béla: Egészségpolitika a magyar közegészségügyi munkában. Egészségpolitikai Szemle, 1. köt. 1934. p. 2–12.

Beérkezett: 2008. I. 9-én.

Gracza Tünde

a Pécsi Tudományegyetem
Pekár Mihály Orvosi és
Élettudományi Szakkönyvtár
igazgatója.
E-mail:
tunde.gracza@aok.pte.hu

Az EBSCO online egészségügyi referenzszolgáltatása

Az EBSCO információs szolgálata előfizetéses referenz-könyvtárat kínál orvosi kutatóintézetek és könyvtárak számára. Az EBSCO által közvetített, a Teton Data Systems tulajdonában lévő StatRef Library állományában orvosi és gyógyszerészeti kézikönyvek, belgyógyászati és fogorvosi gyűjtemények érhetők el – a gazdag forrásanyagot haszonnal kutathatják rendelőintézetek és kórházak, orvosok, kutatók, s a nővéri személyzet egyaránt.

További hír az EBSCO-tól, hogy a szolgáltatásukon keresztül hozzáférhető elektronikus folyóiratok száma ismét nőtt, ma 17 ezer cím, 10,7 millió cikk elérését teszik lehetővé az EBSCO két platformján: az EBSCO A-to-Z, ill. az EBSCOhost Electronic Journal Service révén. Egyéb szolgáltatásaik közé tartozik a WebFeat Express keresőmotor, az OpenURL linkfeloldó LinkSource, valamint az e-folyóiratok kezelésére szolgáló EBSCOnet.

/Information World Review, 241. sz. 2007. p. 10./

(Bánhegyi Zsolt)

Információszerzési szokások napjainkban az egészségügyi dolgozók körében*

Az elmúlt évtizedekben számos könyvtárhasználati felmérés készült hazai könyvtárainkban. Mégis keveset lehet tudni az egyébként is zárt világot jelentő úgynevezett vállalati szakkönyvtárak használóinak igényeiről és szokásairól. A cikk egy országos felmérés eredményeit mutatja be, melynek keretében a megyei kórházi orvosi könyvtárak használóinak szokásait vizsgálták, különös tekintettel az informatikai alapú szolgáltatásokkal szembeni elvárásokra, elégedettségre és hatékonyságra.

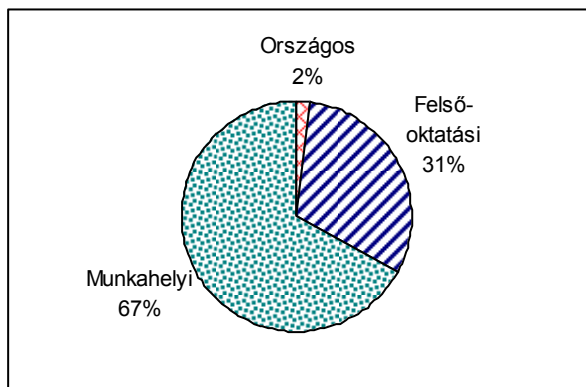
Az utóbbi jó másfél évtizedben számos változás érte a könyvtárakat. Átalakult az oktatási rendszer; új képzőhelyek létesültek (pl. egészségügyi főiskolák), eddig nem létező szakokon indult meg a képzés, majd bekövetkezett a felsőoktatási intézményi integráció, és átalakult a tudományos minősítési rendszere is. A gyakorlati élet számos területén (pl. pedagógus, egészségügy, könyvtáros) követelmény lett a folyamatos továbbképzés. A könyvtár ma már elsősorban a tanulás, a releváns információk megszerzésének helyszíne, a tudásalapú társadalom olyan alapintézménye, ahol jelentősen megnőtt a szakirodalmi információ iránti igény. Az informatika mindennapjaink része lett, és a szabadidős tevékenységek sorában megjelent a „számítógép-használat”. Az internetet használók aránya 2000–2005 között megháromszorozódott, és a társadalom negyede (24%) ideje egy részét a világhálón tölti. A könyvtárak jogosan tartottak attól, hogy a számítógép konkurenciát jelenthet számukra. Felismerve azonban a benne rejlő információszerzési lehetőséget, sokan szolgáltatásuk megerősítésére használták. Ezek a változások tehát jelentős szemléletváltást követeltek a könyvtáraktól, könyvtárosoktól, de a fenntartóktól is. Az információs területen bekövetkező változtatásokat pedig a könyvtárhasználók elvárásainak megfelelően kell megvalósítani.

Könyvtárhasználati vizsgálatok

A könyvtárhasználati vizsgálatok azt a célt szolgálják, hogy megismerjük a könyvtár használóinak igényeit, szokásait, elvárásait. Reális képet kaphatunk arról, hogy ki, mikor, miért és hogyan szerzi be a számára szükséges információt. A felhasználói igényvizsgálatok segíthetnek például a könyvtá-

ri munka minőségének javításában vagy új szolgáltatások bevezetésében, de reprezentálhatjuk vele a könyvtárunkban folyó munkát a tágabb szakma, vagy a fenntartók felé is. Számos vizsgálatot végeztek az elmúlt évtizedekben, a legtöbbjük azonban közművelődési és iskolai vagy felsőoktatási könyvtárban folytatták le, mint ahogy ez a szakirodalomból is követhető. A szakkönyvtárakat pedig nem hagyhatjuk figyelmen kívül, ha a hazai könyvtárügyről beszélünk. A hazai könyvtárak ötöde ugyanis szakkönyvtár, ahol könyvtáraink állományának 43%-a található. Nagyság és feladat szerint sokfélék; országos, felsőoktatási és munkahelyi szakkönyvtárak (1. ábra). A munkahelyi szakkönyvtárak közé tartoznak például a kórházi, bírósági, üzemi szakkönyvtárak, amelyek szám szerint sokan vannak, személyzetük kicsi, de állományuk formailag és tartalmilag speciális, az adott szakterület információellátásában kizárólagos szerepük van. Ezek a munkahelyi könyvtárak adják az összes szakkönyvtári állomány 44%-át és a látogatók 33%-át. [1] Használói kvalifikált szakemberek, akik a kölcsönzés helyett a helyben használatot, kutatást részesítik előnyben. E könyvtárak falai között honosodott meg hazánkban a könyvtári informatika a szakirodalmi adatbázisok használata révén. Leszögezhetjük azt is, hogy ebben a közegben a közkönyvtáraktól eltérő szándékkal és igénnyel fordulnak meg az olvasók, de erről szakirodalom hiányában vajmi keveset tudhat a szakma. Az utóbbi közel két évtized sajtójában például az orvosi szakkönyvtárak használatáról mindössze néhány publikáció jelent meg, annak ellenére, hogy a kollégák rendszeresen végeznek ilyen irányú felméréseket.

* Az Informatio Medicata 2007 konferencián, Budapest, szeptember 25–26. elhangzott előadás alapján.

1. ábra A hazai szakkönyvtártípusok

Igényvizsgálatok gyakorlati alkalmazása

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Jósa András Oktató Kórház könyvtárában mindennapi munkánkban rendszeresen végzünk igényfelméréseket. 2004-ben az információszerzési szokásokat vizsgáltuk, és megállapíthattuk hogy az alkalmoszerű információszerzést főként a munka, a tanulás és a továbbképzés indukálja, de a válaszolók közel ötöde belső igényből nyúl a szakirodalom után. A megkérdezettek a kórház véletlenszerűen kiválasztott dolgozói voltak, nagyrészt egészségügyi szakdolgozók (82%), ügyviteli munkatársak (13%) és csak kisebb részben orvosok (5%). Az információszerzés forrásai között első helyen az internet szerepelt (34%), míg a könyvtár (25%) és a kongresszusok (21%) közel azonos súllyal jöttek számításba. A hagyományos források között a folyóiratok használata dominált, ami egy orvosi szakkönyvtárban természetes. Figyelemre méltó eredmény volt, hogy az intézeti könyvtárat nem csupán információszerzési helynek tekintik a kollégák, hanem az aktív pihenés helyszínének is, ahol nyugodtan lehet szellemi tevékenységet végezni. A vizsgálat végső konklúziói tehát azt jelentették számunkra, hogy az informálódási szokások intézményünkben is a trendeknek megfelelően változnak az elektronikus források irányába, de használóink továbbra is igénylik a könyvtárat és a könyvtáros jelenlétét.

2006-ban kérdőíves vizsgálattal készítettük elő egy új elektronikus adatbázis beszerzését. A megkérdezettek orvosok voltak, mivel velük számoltunk az adatbázis majdani használóiként. Eredményeink megerősítették szándékainkat, hiszen a megkérdezettek közel fele (47%) jelezte, hogy szívesen használ elektronikus forrást, 44% pedig képes váltani nyomtatotról e-forrásra. Ugyanakkor

a válaszolók kétharmada továbbra is ragaszkodik konkrét, megszokott folyóiratokhoz. Kiderült az is, hogy az irodalmazás legfőbb helyszíne az otthon és a munkahely, tehát ezeken a helyszíneken kell biztosítani a hozzáférést. Vizsgálatunk kedvező eredményei után megrendeltük a folyóiratadatbázist, amelynek kihasználtságát és a használattal szembeni elégedettségét azóta is figyelemmel kísérjük.

Információszerzési szokások a megyei kórházakban

Saját intézetünk dolgozóinak informálódási szokásait megismerve kíváncsiak voltunk arra is, hogy mi a helyzet ezen a téren a hazai orvosi könyvtárakban. Ezért 2007 nyarán vizsgálatot kezdeményeztünk a hazai megyei kórházak olvasói körében. A vizsgálat célja az volt, hogy átfogó képet kapjunk a megyei kórházakban dolgozók információszerzési szokásairól, hogy az országos tendenciák ismeretében esetleg új stratégiákat dolgozhassunk ki az együttműködésre.

A megkérdezettek köre

A megyei kórházak a gyógyítás fő helyszínei, ahol a hangsúly mindig a gyakorlati gyógyító munkán volt. A praktikus ismeretek mellett azonban igény van még a képzést, továbbképzést támogató információkra, valamint a privát és a hivatali ügymenetet segítő jogi, gazdasági stb. forrásokra. A vizsgálat időzítése azért is fontos volt, mert a 2007 elején elkezdődött egészségügyi reform a 18 megyei kórház közül többet is érintett, így az „utolsó pillanatban” végezhetjük el a kérdőíves felmérést.

Az időközben elkezdődött átszervezések miatt a vizsgálatba bevont intézményeknek csak közel háromnegyede küldött vissza több mint kétszáz kérdőívet. A nem válaszolók többnyire olyan objektív nehézségekkel küszködtek (kht-vá alakulás, selejtezés, személyi leépítés stb.), amelyek indokoltak arra, hogy ne vegyenek részt a vizsgálatban. A válaszoló kórházak regionálisan a következőképpen oszlottak meg:

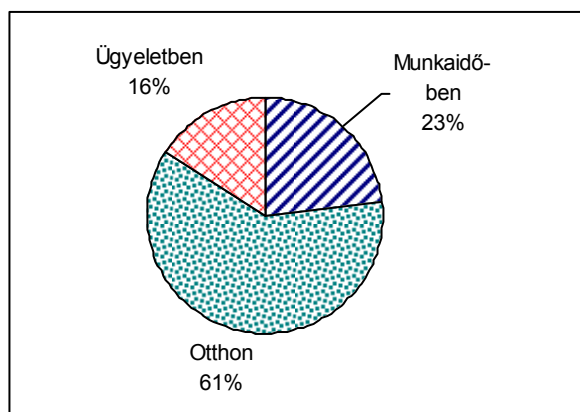
- Dél-Alföld (Gyu5, Ke25)
- Közép-Magyarország (Kit1)
- Észak-Magyarország (E14, St14)
- Észak-Alföld (Ny9, Szi16)
- Dél-Dunántúl (P48, Szk 10)
- Nyugat-Dunántúl (Szo19, Z4)
- Észak-Dunántúl (Szfv7, Tb19)

Kérdéseinkkel a könyvtárak használóinak minél szélesebb körét kívántuk megkeresni. A kérdőívet a könyvtárakba véletlenszerűen betérő olvasókkal töltették ki kollégáink, akiknek ez úton is köszönjük közreműködésüket. Úgy tűnik, az orvosok bátrabban nyilvánítanak véleményt, így a kérdezettek foglalkozás szerinti megoszlása nem reprezentálja hűen a kórházi könyvtárak használóinak arányát, akik között ma már több a szakdolgozó. A válaszadók 64%-a ugyanis orvos volt, míg az egészségügyi szakdolgozók csak 33%-ot, a hallgatók 3%-ot képviseltek. A férfi–nő arány 45–55% volt, ami az elnőiesedett egészségügyben megint csak torz képet mutathat, de jele lehet annak is, hogy a férfiak jobban ráérnek könyvtárba járni. Arányosabb volt a kor szerinti megoszlás, mivel a válaszolók egy-egy harmada tartozott a kezdő, a középkorú és az 50 év feletti generációhoz.

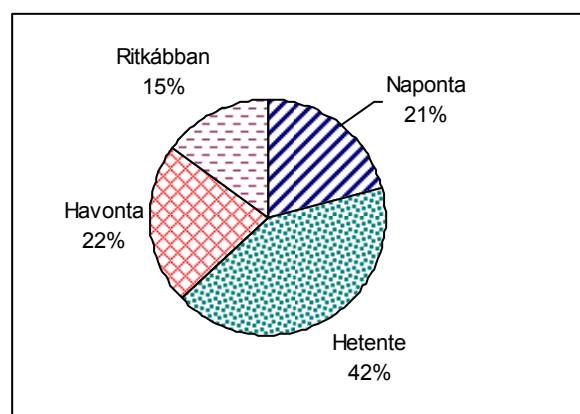
Az irodalomhasználat helye, ideje, módja

Évek óta jelentkezik az a tendencia, hogy az egészségügyi dolgozók munkahelyi leterheltségük miatt leginkább otthon érnek rá képezni magukat. [2] Munkaidő alatt a válaszolók alig több mint ötödének, míg ügyeletben mindössze 16%-uknak jut ideje olvasásra (2. ábra). Ugyancsak a túlterheltséggel magyarázható, hogy ritkul az információszerzés gyakorisága is. A napi és havi gyakoriság szinte egyenlő arányban figyelhető meg. A legtöbben hetente néznek új ismeretek után (3. ábra). Ilyen elfoglaltság mellett a dolgozók ritkábban tudják felkeresni a szintén munkaidőben nyitva tartó munkahelyi szakkönyvtárakat. Mi könyvtárosok ezért azt tapasztaljuk, hogy egyre több a távhasználat, amikor személyes könyvtári megjelenés nélkül honlapokról szereznek információt vagy telefonon, e-mail-ben kérnek irodalomkutatót, dokumentumot a könyvtártól, amit szintén távmódon juttatunk el az olvasóhoz. Az elektronikus információszerzés tehát egyre inkább rutintevénységgé válik. Vizsgálatunk résztvevőinek is igen kis hányada (7%) utasította el egyértelműen ezt az új technikát, míg 44%-a jelezte, hogy szívesen használ elektronikus forrást. A megkérdezettek fele (49%) viszont a régi és új média párhuzamos használata mellett voksolt. Bizonyára nem meglepő, hogy az e-forrásokat előtérbe helyezők között inkább találtunk 20–40 év közötti fiatalokat, míg az elutasítók között az 50 fölöttiek domináltak. A nyomtatott és az elektronikus dokumentumok párhuzamos használata viszont egyformán jellemző valamennyi korosztályra. Az újszerű információszerzési szokások iránti fogékonysággal magyarázható az is, hogy az otthoni internethasználat az

egészségügyiek körében jóval nagyobb arányú, mint a társadalom egészében.

2. ábra Az információszerzés helye

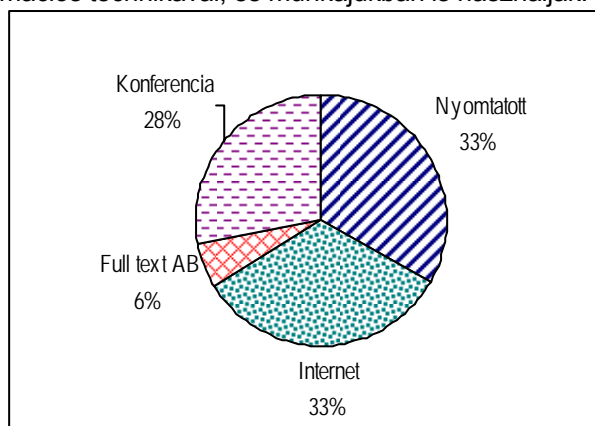

3. ábra Az információszerzés gyakorisága

Forráshasználat

A tájékozódás legkedveltebb forrásaként a használók egyenlő arányban jelölték meg a nyomtatott forrást illetve az internetet. Kedveltek a konferenciák is, viszont a teljes szövegű adatbázisokat csak kevesen jelölték meg információforrásnak (4. ábra). Feltételezzük, és a továbbiakban gyanúnk igazolódni is látszik, hogy a legtöbb felhasználó nem érzékeli a különbséget egy „szerkesztett” adatbázis és az internetes információhalmaz között. Nem világos előttük az sem, hogy mikor használnak előfizetéses vagy szabad elérésű oldalt; még a leggyakrabban használt orvosi adatbázisok a MEDLINE és PubMed esetén sem. Ennek oka az, hogy az intézmények által megvásárolt adatbázisok elérése is hálózaton keresztül, jelszóval lehetséges, mint ahogy ez néhány szabadon elérhető egészségügyi portál esetében már megszokott (Informed, Weborvos, Webdoki). A hasonló hozzáférési mód miatt tehát nem válik nyilvánvalóvá, ha valaki a drága, vásárolt kórházi előfizetésű

szolgáltatásokból keres, melyek közül némelyik a jelszó ismeretében otthonról is elérhető. A válaszolók 80%-a vélte úgy, hogy ingyenes adatbázist használ, konkrétan megnevezve vásárolt szolgáltatást pl. ProQuest Medical Library (PML), Ovid. A kórházak lehetőségeivel nincsenek tisztában, akik úgy vélekednek, hogy: „PML van, de attól jobb az Ovid vagy a ScienceDirect” –, ami talán igaz, de egy megyei kórház számára ez utóbbi adatbázisok megfizethetetlenek. Ezeket feltételezhetően azok az olvasók említik, akik például az egyetem bőséges kínálatához szoktak, és későbbi munkahelyüktől, a szűkebb pénztárcájú kórházaktól is elvárják a bőséges adatbázis-elérést. A konkrét adatbázist megnevezők között többségben voltak az orvosok. A legfiatalabb korosztályban viszont harmadrészen már szakdolgozókat is találunk, ami annak a jele, hogy a magasabb fokon képzett szakdolgozók tanulmányaik során már találkoznak a korszerű információs technikával, és munkájukban is használják.

4. ábra Az információszerzés forrása

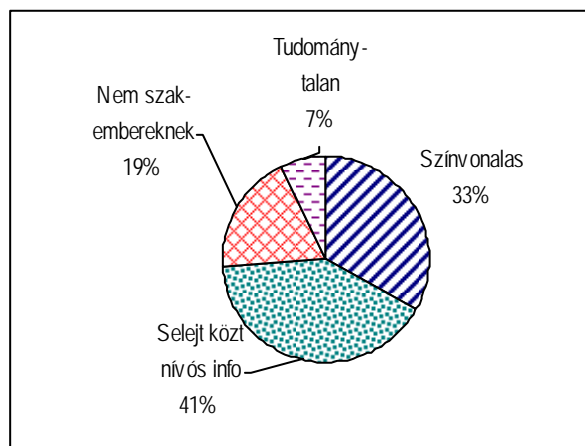
Eredményesség, elégedettség

Kérdéseink harmadik típusa az elektronikus források használatának eredményességére vonatkozott. Meg kívánjuk jegyezni, hogy meglehetősen szubjektív megítélése annak, hogy ki mit tart kielégítőnek. A keresések eredményessége függ a lehetőségektől, a rutintól, és természetesen egy sor szubjektív elemtől is. Az elvárások is eltérőek lehetnek, és vannak olyan felhasználók, akik könnyebben belenyugszanak a nem teljesen kielégítő eredménybe, majd azt kielégítőnek értékelik a későbbiekben.

Az internet megítélése

A válaszolók harmada színvonalasnak tartotta az internetes információkat. Köztük is inkább a 40 év alatti korosztály megítélése volt kedvező, mert ők már ezen az új médián nőttek fel, és talán ke-

vesebbet is tudnak a hagyományos információforrások kínálatáról. A többség árnyaltabban fogalmaz, köztük is zömmel az 50 felettiak, akik úgy vélik, hogy a „selejt” között előfordulnak nívós oldalak is. A negatív véleményt megfogalmazók egy része úgy véli, hogy sok a nem szakembereknek szóló információ a neten, néhányan pedig úgy tartják, hogy sok a tudománytalan írás (5. ábra). A kritikát megfogalmazók többsége is a többet internetező 50 év alattiak közül került ki, és egyharmaduk egészségügyi szakdolgozó volt.

5. ábra Az internet megítélése

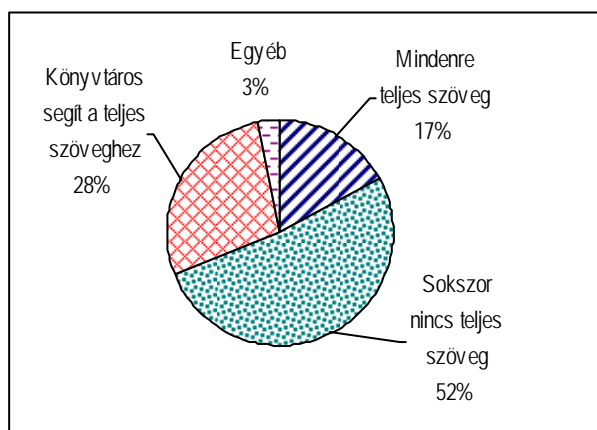
Az adatbázisokkal szembeni elégedettség

Vizsgáltuk a teljes szövegű folyóirat-adatbázisokkal szembeni elégedettséget is. A teljes szövegű tartalomszolgáltatás többnyire előfizetéshez kötött, mégpedig nem kevés pénzhez. A megyei kórházaknak ezen a téren korlátozottak a lehetőségeik. Csupán a központilag előfizetett EBSCO adatbázishoz van mindegyiküknek hozzáférése. Nem használhatják viszont az EISZ keretében nyújtott adatbázisokat. A sajátos kórházi igényeket igyekszik kielégíteni a ProQuest Medical Library teljes szövegű folyóirat-adatbázis megvásárlására létrejött konzorcium, amelynek hét megyei kórház is a tagja. Közülük négyen vettek részt a vizsgálatban (Gy5, Ny9, Szk10, Tb19). Egyéb lehetőség még a kórházak által előfizetett papíralapú folyóiratokhoz való elektronikus hozzáférés, és a megyei kórházak lehetőségei ki is merülnek ennyiben. A válaszolók közül néhányan tisztában vannak azzal, hogy „előfizetés hiányában nem férnek hozzá” a legjobb lapokhoz, mert „a jó lapok előfizetése drága”. A kórházakban elérhető adatbázisok folyóirat kínálatát a megkérdezettek több mint fele így is elegendőnek találta, korosztályi hovatartozásuk egyenlő volt. Kevésnek minősítette viszont közel harmaduk, akiknek 40%-a fiatal volt.

A válaszolóknak mindössze 12%-a hiányolta a folyóirat-kollekciókból a számára megszokott és rendszeresen olvasott nyomtatott kiadvány elektronikus változatát. Ez utóbbi adat azért érdemel figyelmet, mert egy korábbi kérdésnél a válaszolók fele (56%) még ragaszkodását fejezte ki a megszokott folyóirathoz, míg 24%-a jelezte, hogy tudna váltani papírról új e-lapra. Amint azonban egy teljes szövegű folyóirat-adatbázis bőséges kínálatának büvkörébe kerülnek, már háttérbe szorul a ragaszkodás motívuma. A megszokotthoz való ragaszkodás egyébként az életkorral egyenes arányban nő. Feltételezhető, hogy az idősebb nemzedék fokozatos visszavonulásával egyre csökken majd a papíralapú információkhoz és adott folyóiratokhoz való kötődés, és felváltja ezeket a kedvenc honlap vagy adatbázis használata.

A keresések sikeressége

A vizsgálat egyik legizgalmasabb kérdése arra vonatkozott, hogy mennyire tudják eredményesen használni az elektronikus forrásokat. A kapott eredmények elgondolkodtatók, és minket, könyvtárosokat további cselekvésre kell, hogy ösztönözzenek. A keresések során sok a kudarc (6. ábra).

6. ábra A keresések sikeressége

A válaszadóknak csak kis hányada talált mindig teljes szövegű választ kérdésére, közöttük a legtöbben a rutinos 40 év alattiak voltak. Ezzel szemben több mint fele érzi úgy, hogy nem talál kérdésére releváns teljes szövegű választ. Az idősebb nemzedék rutintalansága kézenfekvő magyarázat lenne az eredménytelenség okára, de különösen az orvosok magas arányát látva (67%) gondolni kell arra is, hogy ők csak a színvonalas és teljesen releváns információt értékelik, és az vagy nincs, vagy valóban nehéz a hozzáférés. A minőségi szövegek beszerzése tehát sokszor időigényes és információs szakembert igényel. A válaszolók több mint negyede kéri is a könyvtáros segítségét a teljes szövegek

megkereséséhez, közöttük a kevésbé rutinos 50 év fölöttiek és orvosok voltak túlsúlyban (60%).

Összegzés

A megyei kórházak olvasóinak szokásait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a munkahelyi leterheltség és a fokozott információigény ellentétes tendenciáit feloldják az informatika által kínált lehetőségek. Az orvosi könyvtárak közönsége nem is zárkózik el az új technika használatától. Szomorú azonban, hogy a gyakorló, kórházi orvosok információkhoz való hozzájutási lehetőségei korlátozottak. Elavult számítógépek, lassú internetkapcsolat, korlátozott adatbázis-hozzáférés, pályázati lehetőségek hiánya jellemzi a legtöbb kórházi könyvtárat. Ezzel szemben áll a könyvtárosok tenni akarása, szakismerete és rátermettsége, amivel segíthetik az információhoz jutást. Ez azonban nem elég. Fontos lenne a vezetők szemléletváltása, hogy ne a korszerű információszerzési technikákon takarékoskodjanak, mert itt a megtérülés lassú ugyan, de kifizetődő. Jó lenne, ha a kultusztárca mintáját követve az egészségügyi szakminisztérium is lehetővé tenné a hazai kórházak olvasói számára valamelyik teljes szövegű orvostudományi adatbázis elérését. Fontos lenne, hogy a kórházak vezetői ismerjék el a könyvtáros-információs szakemberek létjogosultságát, akiknek a feladatai közé az egészségügyi dolgozók információs igényeinek kielégítése mellett, az e-források állandó figyelemmel kísérése, a felhasználók képzése is tartozik. Ha mindez megvalósulhatna, a kórházak orvosi szakkönyvtárai olyan tudásközpontok lehetnének, amelyek a hatékony szakirodalmi információszerzés lehetőségével szolgálnák a színvonalas betegellátást, a munka hatékonyságát.

Irodalom

- [1] NEMES Erzsébet–BÁRDOSI Mónika: Könyvtárak és olvasási, könyvtárhasználati szokások 50 év távlatában a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján. = Könyvtári Figyelő, 53. köt. 2. sz. 2007. p. 209–226.
- [2] BEKE Gabriella: Az orvosi könyvtárak az információs társadalomban. = Orvostovábbképző Szemle, 8. köt. 4. sz. 2001. p. 11–16.

Beérkezett: 2007. XII. 3-án.

Kührner Éva

a Sz.-Sz.-B. Megyei Jósa András Oktató Kórház
Kállay Rudolf Orvostudományi Szakkönyvtárának vezetője,
a Nyíregyházi Főiskola
Matematikai és Informatikai
Intézet Könyvtár tanszékén
főiskolai docens.
E-mail: medlib@josa.hu

Beke Gabriella

Tükörből nézve: egy egészségügyi szakkönyvtár a felhasználók és a teljesítménymutatók szemszögéből*

A minőség jegyében végzett, a minőség iránt elkötelezett dokumentum- és információszolgáltatások elengedhetetlen feltétele a felhasználói igények, vélemények, visszajelzések ismerete. Vizsgálódásunk során a következő kérdésekre próbáltunk választ kapni: milyen módon keresik fel könyvtárunkat? Olvasói/felhasználói tapasztalatok alapján milyen vélemény (kép) alakult ki a könyvtári környezetről, a személyzet munkájáról, a nyomtatott dokumentumok hozzáférhetőségéről, könyvtárunk dokumentum- és információszolgáltatásairól, saját kiadványairól, valamint az általunk szervezett könyvkiállításokról? Természetesen kíváncsiak voltunk az olvasók javaslataira is. Az összesített véleményeket egyfajta „tükörnek” tekintettük, amibe pillantva láthatóvá váltak hibáink, erényeink. Emellett különböző teljesítménymutatók megállapításai, ezek több éves összehasonlítása alapján is igyekeztünk tárgyilagos, valóságos képet nyerni munkánkról. A levont következtetések jó alapot szolgálnak a valós olvasói/felhasználói igények mentén történő további fejlesztések kezdeményezéséhez.

Vajon milyennek látják olvasói a Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakkönyvtárát? Véleményük szerint mely szakmai törekvéseink nyerne megerősítést, melyek azok a területek, ahol változtatni kell? Leginkább ezekre a kérdésekre kerestük a választ, amikor elsődleges célcsoportunkat, a kórház orvosait, szakdolgozóit megkerestük kérdőívünkkel. A 2006 szeptemberében kiküldött 794 kérdőívből 325 érkezett vissza teljesen vagy részben kitöltve, megválaszolva. Ez 40,93%-os, majdnem 41%-os válaszadási hajlandóságot jelez, amely már alkalmas arra, hogy következtetéseket vonjunk le.

Foglalkozás szerint a visszajelzések 109 (33,95%) ápolótól, 99 (30,84%) orvostól, 66 (20,56%) asszisztentstől, 15 (4,6%) pedig gyógytornásztól

származik. Szakterületi megoszlásban a legtöbb értékelhető adattal a belgyógyászat (41 = 10,84%), (külön) a kardiológia (31 = 8,2%), az intenzív terápia (30 = 7,9%), a traumatológia (28 = 7,4%), a laboratórium (22 = 5,8%), a szívsebészet, a szülészet és a nőgyógyászat egyaránt (20-20 = 5,29-5,29%), míg a pszichiátria (19 = 5%) szolgált.

Elsődleges célközönségünk a Zala Megyei Kórház dolgozói, közülük is az orvosok, ápolók, valamint a közvetlen betegellátásban résztvevő többi szakdolgozó. Mindenek előtt az ő könyvtárhasználati szokásaikról, az ő szakirodalmi, szakinformációs igényeik kielégítésére fordított pénzügyi forrásokról mutatnak egyfajta képet az ide vonatkozó teljesítménymutatók (1. táblázat).

1. táblázat

Célközönség és könyvtárhasználat

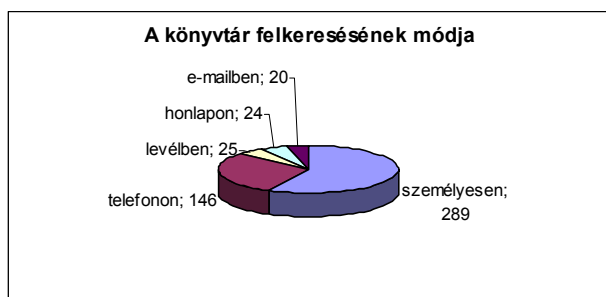
A mért szolgáltatás/tevékenység	Év					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
A célközönségből a könyvtárhasználók aránya	37,3%	37,1%	37%	43,1%	46,3%	45,8%
Az egy használóra/kölcsönzőre jutó költség (Ft)	11 096,-	16 729,-	16 581,-	16 325,-	9 435,-	17 540,-
Az egy főre jutó könyvtárlátogatások száma	3,97	3,55	3,77	3,03	2,78	2,54
Az egy alkalmazottra jutó kölcsönzések száma	1097	1270	1769	1602	1350	1551

* Az Informatio Medicata 2007 konferencián, Budapest, szeptember 25–26. elhangzott előadás alapján.

A 2001–2006 közötti hat év adatai alapján megállapítható, hogy több mint 7%-kal nőtt a kórház dolgozói köréből beiratkozott olvasók száma, ami egyúttal azt is jelenti, hogy csaknem minden második kórházi dolgozó több-kevesebb rendszerességgel kapcsolatban áll a könyvtárral. Az egy felhasználóra jutó költség ezen időszak alatt nominálértékben 6,32%-kal nőtt, ami nem jelent reálértékbeli növekedést. A figyelt időszak alatt a személyes könyvtárlátogatások száma közel négyről valamivel több, mint 2,5-re csökkent, míg az egy munkatársra jutó kölcsönzések száma 7%-kal lett több.

A könyvtár felkeresésének módjai

Erre a kérdésre több választ is meg lehetett adni. Könyvtárunkat legtöbbször még mindig személyesen (289 = 57,34%) keresik fel. Csaknem pontosan fele annyi a telefonos megkeresések száma (146 = 28,96%). A hagyományos levélben hozzánk fordulók száma és aránya 25 = 4,96%. Elektronikus úton, honlapon keresztül 24 = 4,76%, míg az igényeiket e-mailben jelzők száma, aránya 20 = 3,96% (310 válasz 504 jelölése) (1. ábra). A könyvtárhasználat gyakoriságát a kapott 316 válasz alapján a következő mutatószámok jelzik: alkalmasszerűen a választ adók (262) 82,91%-a, havi rendszerességgel 36 (11,39%), míg hetente 17 (5,37%) veszi igénybe különböző dokumentum- és információszolgáltatásainkat. Jelenlegi, heti 39 órás *nyitva tartásunk* a felhasználók döntő többségének (a visszajelzett 310 adatból 293-nak) 94,51%-ának *megfelel*, s csupán (17) 5,48% jelezte, hogy gondot okoz számára 8 és 16 óra között személyesen felkeresni a könyvtárat.

1. ábra A könyvtár felkeresésének módja

A virtuális látogatások megoszlásáról a 2. táblázat tájékoztat.

2. táblázat

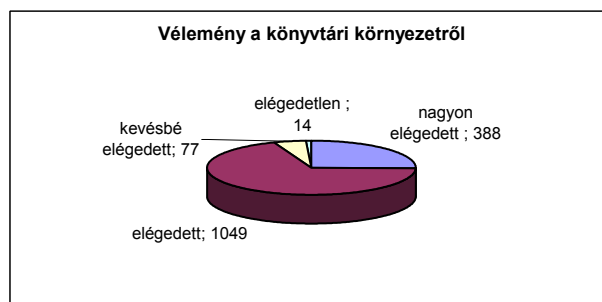
Virtuális könyvtárhasználat

Év	2005	2006
A virtuális látogatások százalékos aránya az összes látogatásból. (Annak megállapítása, hogy hogyan viszonyul a könyvtár távoli használata az összes használathoz.)	52,4%	65%

Anélkül, hogy messzemenő következtetéseket vonnánk le, már két egymást követő év számadatai is markánsan jelzik a könyvtárhasználati szokásokban bekövetkezett változást, az elektronikus úton történő könyvtárhasználat számának növekedését.

Könyvtári környezet

A könyvtári környezettel, annak légkörével kapcsolatos elégedettségéről – a kérdezett öt szempont szerint, az adatok összességét vizsgálva – a következő megállapításokra juthatunk. A válaszadók *több mint fele* (1049 = 68,65%) *elégedett*, míg közel egynegyede (388 = 25,39%) *nagyon elégedett* a körülményekkel, amelyek között olvasóinkat fogadni tudjuk. A működési feltételeinkkel kevésbé elégedettek aránya: 77 (5%), az elégedetleneké: 14 (0,9%), nem éri el az egy százalékot (2. ábra).

2. ábra Vélemény a könyvtári környezetről

Az olvasók számára elhelyezett *jelekkel, eligazító-táblákkal* – a kapott 312 érvényes válasz alapján – nagyon elégedett 88 (28,2%), elégedett 213 (68,26%), kevésbé elégedett 10 (3,2%), elégedetlen 1 (0,3 %). A *könyvtári terek elrendezésére, beosztására* vonatkozóan a beérkezett 307 értékelhető válasz alapján megállapításaink a követ-

kezők: nagyon elégedett 78 (25,4%), elégedett 218 (71%), kevésbé elégedett 9 (2,93%), míg elégedetlen 2 (0,6%).

Ami az *ülöhelyek, asztalok számát, minőségét* illeti, a 305 válaszadóból nagyon elégedett 78 (25,57%), elégedett 203 (66,55%), kevésbé elégedett 22 (7,2%), míg elégedetlen 2 (0,6%).

A *számítógép-használathoz való hozzáférésről* 301 választ kaptunk. Ezek szerint nagyon elégedett közülük 72 (23,92%), elégedett 206 (68,43%), kevésbé elégedett 17 (5,6%), míg elégedetlen 6 (1,99%); mindez a teljesítménymutatók tükrében (3. táblázat).

3. táblázat

Számítógépes munkaállomásokhoz való hozzáférés

	2005	2006
A munkaállomások hozzáférhetőségének egy főre jutó ideje. (A közönség egy tagja átlagosan hány órában keresztül használhat munkaállomást egy év alatt.)	6,9 óra/fő	7,091 óra/fő
A közönség és a nyilvánosan hozzáférhető munkaállomások száma. (A könyvtár által kínált munkaállomások mennyisége hogyan viszonyul a szolgáltató közönséghez.)	300 fő/ munka- állomás	293 fő/ munka- állomás

A vizsgált két év során e téren igazán érdemi változás – a kapott adatok szerint – nem történt. Ami önálló könyvtári hálózatunkat, az erre épülő internetkapcsolatot és integrált könyvtári rendszert működtető szerveink elérhetőségét illeti, az utóbbi hat év távlatából különösebb ingadozások nélküli, elég nagy biztonságu elérésről tanúskodnak adataink (4. táblázat).

4. táblázat

Informatikai/számítógépes rendszerünk elérhetősége

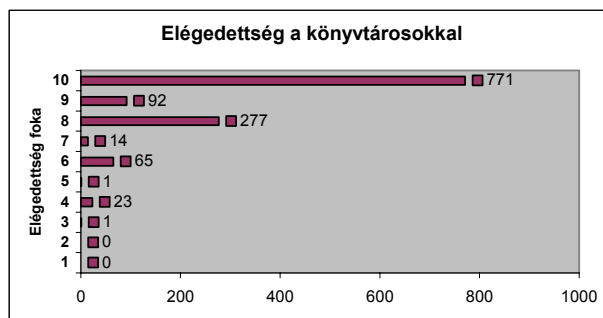
Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Novell szerver	99,30%	99,8%	98,5%	99,6%	99,0%	97,3%
TextLib szerver	98,21%	98,7%	98,5%	98,8%	98,0%	97,6%
Internet Linux szerver	83,30%	89,7%	84,9%	95,2%	92,7%	93,0%

A *könyvtár belső állapotára, világítására, bútorzataira, tisztaságára, rendjére* vonatkozó kérdéseinkre 303-an válaszoltak. Közülük nagyon elégedett 72 (23,76%), elégedett 209 (68,97%), kevésbé elégedett 19 (6,2%) és elégedetlen 3 (0,99%).

A kapott válaszok alapján *olvasóink* minden megadott szempont szerint *döntő mértékben elégedettek* – ha nem is nagyon – a személyes felkeresés során látott, tapasztalt körülményekkel. A nagyon elégedett minősítéssel legtöbbször a tájékozódást megkönnyítő jeleinket, tábláinkat nevezték meg. A legtöbb kevésbé elégedett minősítést a könyvtár belső állapota kapta, miközben az elégedetlenségi mutatók közül a számítógép-használathoz való hozzáférés került az első helyre az alig két százalékkal.

Könyvtári személyzet

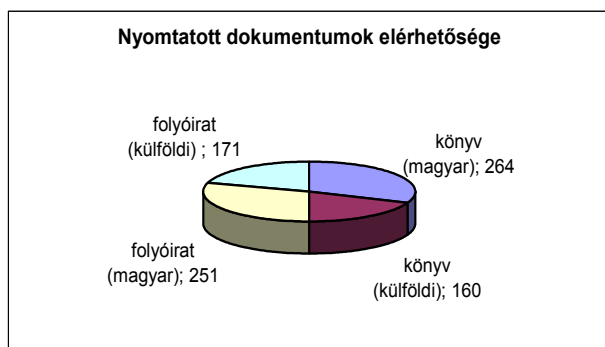
A könyvtári személyzet szolgálatkészségét négy szempont szerint, egy, egytől tízig tartó skálán vizsgáltuk (4. ábra). Az itt dolgozók munkájával maximálisan elégedett a válaszadók (1246-ból 771) 61,8%-a, amit a 8-as jelű elégedettség követ (1246-ból 277) 22,23%-kal, a 9-es számmal jelzett pedig (1246-ból 92) 7,38%-kal. Ez azt jelenti, hogy *olvasóink 91,41%-a számsor felső harmadával (8,9,10) fejezte ki a könyvtárosokkal kapcsolatos elégedettségét*, azon belül is legnagyobb arányban teljes elégedettségének adott hangot. Ha *sorrendet* kívánnánk felállítani, akkor leginkább (217 = 68,67%) a *segítőkészséget* majd a *pontosságot*, *megbízhatóságot* (196 = 63,43%), ezt követően a *szakszerűséget* (186 = 59,8%), végül a *gyorsaságot* (172 = 55,48%) értékelték a maximális 10-es pontszámmal. Az összpontszámok is ugyanezt a sorrendet adják: segítőkészség (2935), pontos, megbízható (2840), szakszerű (2817), gyorsaság (2750). Itt is megállapítható, hogy igazán jelentős eltérés nincs az egyes szempontok értékelése között.

4. ábra Elégedettség a könyvtárosokkal

Nyomtatott dokumentumok hozzáférhetősége könyvtárunkban

A dokumentum-beszerzés, állománybővítés kapcsán arra voltunk kíváncsiak, hogy az olvasóink számára szükséges nyomtatott dokumentumok mennyire érhetőek el könyvtárunk állományából. Külön kérdeztünk rá a magyar és az idegen nyelvű kiadványokra, külön a könyvekre, folyóiratokra. A visszajelzések alapján a következőket állapíthattuk meg: *a legtöbbben (288-ból 251-en) 87,15% a magyar szaklapok elérhetősége mellett voksoltak*, míg 19,82% (30) a részbeni elérhetőséget jelezte, 6,46% (7) pedig a hiányt jelölte meg. Második leginkább hozzáférhetőnek a magyar nyelvű könyvek (312-ből 264) 84,61% bizonyultak a rangsorban. Itt (3) 0,96% volt a nem szavazatok, míg (45) 14,42%-os a részben elérhető szavazatok aránya. Az idegen nyelvű folyóiratok a harmadik helyre kerültek az állományunk elérhetőségi rangsorában. Igennel szavazott (232-ből 171) 73,70%, nemmel (15) 6,46%, míg részbeni hozzáféréstől számolt be (46), 19,82%. Végül az idegen nyelvű szakkönyvek hozzáférése vonatkozó adatok: (231 összesből 160) 69,26% igen, (8) 3,46% nem, és (54) 23,37% részbeni hozzáférést jelez. Megjegyzendő, hogy *legnagyobb a százalékos nemek (6,46) aránya az idegen nyelvű folyóiratoknál*, míg legkisebb, nem egészen egy százalék (0,96) a magyar nyelvű könyveknél (5. ábra).

5. ábra A nyomtatott dokumentumok hozzáférhetősége

Talán itt érdemes egy pillantást vetnünk azokra az adatokra, amelyekből megismerhetjük, hogy a nyomtatott dokumentumok mellett milyen mértékben „épül” elektronikus gyűjteményünk (5. táblázat).

5. táblázat

Az elektronikus dokumentumokra fordított költség aránya

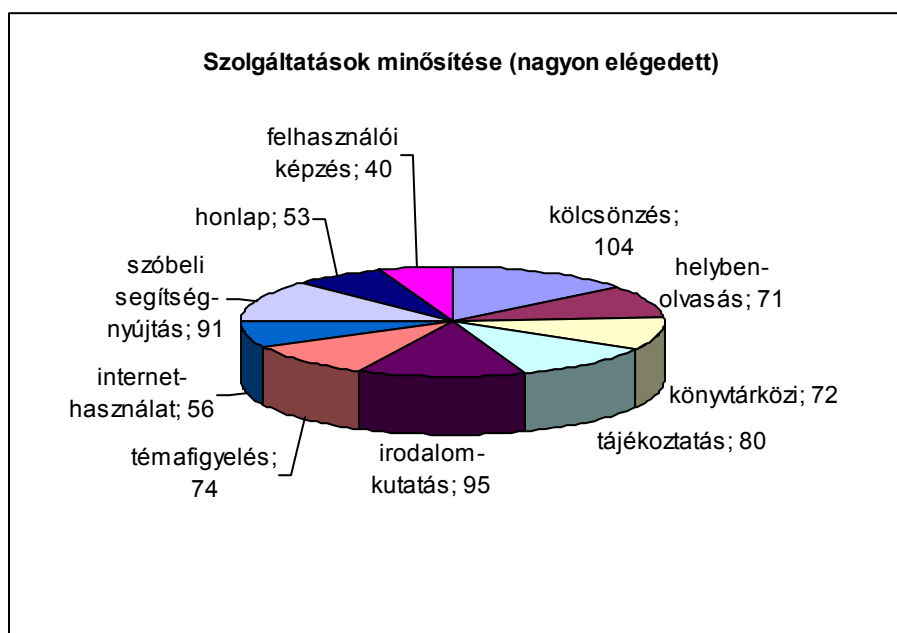
Év	2005	2006
Az információs szolgáltatás költségeiből az elektronikus gyűjteményre fordított összeg %-os aránya. (Annak megállapítása, hogy a könyvtár milyen mértékben kötelezte el magát az elektronikus gyűjtemény építése mellett.)	10%	8,9%

Egyértelmű, hogy állománygyarapításunkban jelentős fordulatra van szükség, feltétlenül növelni kell az elektronikus dokumentumokhoz/adatbázisokhoz való hozzáférés mértékét, ha meg akarunk felelni az orvosok/nővérek ilyen irányú igényeinek, az e téren érzékelhető szakmai tendenciáknak.

Dokumentum- és információs szolgáltatás

Információ- és dokumentumszolgáltatás terén tíz könyvtári szolgáltatásunkról kértünk véleményt az alapszolgáltatásoktól az egyre személyre szabottabb szolgáltatásokig (6. ábra).

Itt az elégedettség mellett arra is kíváncsiak voltunk, hogy valaki már igénybe vette-e, vagy a jövőben igényli-e az adott szolgáltatásunkat. A kölcsönzéssel kapcsolatban – a kapott 312 válasz alapján – kiderült, hogy nagyon elégedett (104) 44%, elégedett (157) 50,32%, részben elégedett (9) 2,88%, elégedetlen (1) 0,3%, nem vette igénybe (32) 10,25%, nem is kívánja igénybe venni (9), a válaszadók 2,88%-a. A helybenolvasást érintő kérdésre 297 értékelhető visszajelzést kaptunk. Ebből (71) 23,9% nagyon elégedett, (145) 48,82% elégedett, részben elégedett (6) 2%, elégedetlen (1) 0,3%, nem vette igénybe (37) 12,45%, nem is akarja igénybe venni ugyancsak 37 (12,45%). A könyvtárközi kölcsönzésről összesen 275-en adtak véleményt. Nagyon elégedett volt a válaszadók (72) 26,18%-a, elégedett (108) 39,27%, részben elégedett (13) 4,72%, elégedetlen (1) 0,3%, nem vette igénybe (52) 18,9%, nem is akarja igénybe venni (29) 10,54%. A könyvtárközi kölcsönzés átfutási idejéről a 6. táblázat nyújt képet.

6. ábra A könyvtári szolgáltatások minősítése

6. táblázat

A könyvtárközi kölcsönzés gyorsasága

Napok	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	Kért	Adott	Kért	Adott	Kért	Adott	Kért	Adott	Kért	Adott	Kért	Adott
1-4	42%	76%	49%	76%	65%	87%	75%	94%	79%	87%	76%	81%
5-10	28%	19%	31%	19%	22%	7%	18%	5%	14%	10%	9%	16%
11-20	16%	4%	11%	4%	7%	5%	6%	1%	5%	2%	8%	3%
21-30	9%	1%	4%	1%	3%	1%	1%	0%	1%	1%	4%	-
31-50	4%	0%	3%	0%	3%	0%	0%	0%	1%	0%	2%	-
51-60	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	-
61-70	1%	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	-	-
Össz.	1077	513	1038	569	932	642	1176	598	1967	450	2340	426

Miközben hat év alatt az általunk kért dokumentumok száma több mint kétszeresére nőtt, ezek olvasóink számára való 1-4 napon belüli szolgáltatása is szinte megduplázódott. Köszönhető ez a teljes szövegű elektronikus hozzáférések bővülésének, valamint az Ariel internetes dokumentumkezelő rendszernek.

A referenzszolgálatról összesen 282-en mondtak véleményt. Közülük nagyon elégedett (80) 28,36%, elégedett (118) 41,84%, részben elégedett (17) 6%, elégedetlen (1) 0,3%, nem vette igénybe (43) 15,24%, nem kívánja a jövőben sem igénybe venni

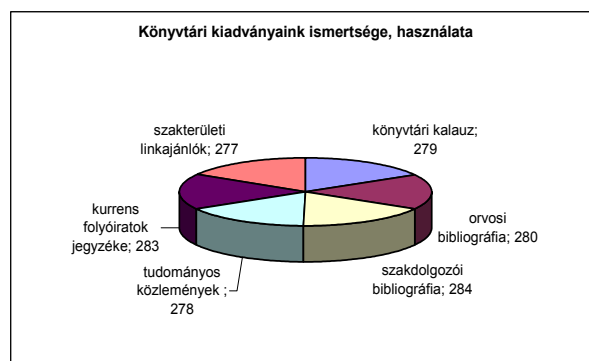
(23) 8,15%. Az irodalomkutatásra vonatkozó összes visszajelzés száma 283. Ebből nagyon elégedett (95) 33,56%, elégedett (109) 38,51%, részben elégedett (15) 5,3%, elégedetlen (2) 0,7%, nem vette igénybe (39) 13,78%, a jövőben sem kívánja igénybe venni (23) 8,2%. A témafigyelőszolgálatunkkal kapcsolatban 283-an mondtak véleményt. Közülük nagyon elégedett (74) 26,14%, elégedett (111) 39,22%, részben elégedett (13) 4,59%, elégedetlen (1) 0,3%, nem vette igénybe (62) 21,9%, nem is kívánja igénybe venni (22) 7,77%. A könyvtári internethasználatról a következő visszajelzések érkeztek 284 felhasználótól.

Nagyon elégedett (56) 19,71%, elégedett (104) 36,61%, részben elégedett (14) 4,92%, elégedetlen (2) 0,7 %, eddig még nem vette igénybe (60) 21,12%, ezután sem kívánja igénybe venni (48) 16,9%. A könyvtári számítógép-használathoz nyújtott szóbeli segítségnyújtásról 285-en nyilvánítottak véleményt. Ezek szerint e szolgáltatással nagyon elégedett volt (91) 31,92%, elégedett ugyanennyi (91) 31,92%, részben elégedett (7) 2,45%, elégedetlen 2 (0,7%), nem vette még igénybe (51) 17,89%, később sem kívánja igénybe venni (43) 15%. A honlapunkról 281 visszajelzést kaptunk. Ennek alapján nagyon elégedett (53) 18,86%, elégedett (115) 40,92%, részben elégedett (10) 3,55%, elégedetlen (1) 0,3%, míg a honlapunkat fel nem keresők aránya (67) 23,84 %, akik ezt a jövőben sem kívánják használni (35) 12,45%. A felhasználói képzéssel kapcsolatban összesen 268 választ kaptunk. Ebből (40) 14,92% nagyon elégedett, (96) 35,82% elégedett, 16 (5,97%) részben elégedett véleménynek adott hangot, miközben ilyen típusú képzésen még nem vett részt (58) 21,64%, igényt sem tart rá ugyanennyi (58) 21,64%.

A kapott válaszokból megállapítható, hogy olvasóink/használóink általában elégedettek, majd nagyságrendileg ezt követően nagyon elégedettek szolgáltatásainkkal. A nagyon elégedett kategórián belül – szóródás 14,92% és 44,87% között – sorrendben a kölcsönzés, az irodalomkutatás, ezt követően pedig a számítógép-használathoz nyújtott szóbeli segítségnyújtás említhető. Az elégedettség nál a sorrend: kölcsönzés, helybenolvasás, referenszszolgálat. Az elégedetlenség számaránya, százalékban kifejezhető volta – kivétel nélkül egy százalék alatt – szerencsére nem igazán jelentős, nem igazán mérvadó. Kerekítve 10-20% között mozog azok aránya, akik jelezték, hogy még nem vették igénybe szolgáltatásainkat. Közülük 3-21% közötti azon olvasóink száma, akik a jövőben sem tartanak igényt egy adott szolgáltatásra.

Könyvtári kiadványok

Mivel szakkönyvtárunk az *ISPITA Alapítvány* anyagi támogatásával a kórház orvosainak, szakdolgozóinak tudományos munkáit megőrzendő, rendszerező céllal bibliográfiákat, teljes szövegű közleményeket magába foglaló sorozatokat indított, így az sem volt közömbös számunkra, hogy ezeket mennyire ismerik, használják olvasóink (7. ábra).

7. ábra Kiadványaink ismertsége, használata

A *Könyvtári kalauzt* – a visszaérkezett 279 válasz szerint – ismeri és használja (54) 19,35%, ismeri, de nem használja – több mint kétszer annyi – (122) 43,72%, nem ismeri (103) 36,91%. A *Zala Megyei Kórház Orvosainak Bibliográfiáját* ismeri és használja (52) 18,57%, ismeri, de nem használja (126) 45%, nem ismeri (102) 36,42%. A *Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakdolgozóinak Bibliográfiáját* – a 284 válaszadó közül – ismeri és használja (60) 21,12%, ismeri, de nem használja (144) 50,7%, nem ismeri (80) 28,16%. A *Tudományos közlemények jegyzékét* – 278 visszaérkezett válasz szerint – ismeri és használja (85) 30,57%, ismeri, de nem használja (104) 37,41%, nem ismeri (89) 32%. A *Kurrens folyóiratok jegyzékét* – 283 vélemény szerint – ismeri és használja (86) 30,38%, ismeri, de nem használja (98) 34,62%, nem ismeri (99) 34,98%. Végül a *szakterületi linkajánlóinkat* – 277 visszajelzés alapján – ismeri és használja (77) 27,79%, ismeri, de nem használja (91) 32,85%, nem ismeri (109) 39,35%.

A kapott adatok alapján megállapítható, hogy legismertebb és leginkább forgatott kiadványunk a *Tudományos közlemények jegyzéke*, valamint a *Kurrens folyóiratjegyzék*. A legkevésbé használt tájékoztatói eszköz a kórház szakdolgozóinak és orvosainak bibliográfiája. A legkevésbé ismertek a szakterületi linkajánlók és a könyvtári kalauz.

Könyvkiállítások

Állományunk anyagából mintegy két éve – az általunk fontosnak tartott egészségügyi vonatkozású évfordulók, események kapcsán – a kórház főbejáratánál, egyes osztályain kiállításokat rendezünk. Ezek fogadtatásáról is szerettünk volna képet kapni (8. ábra). A visszajelzéseként kapott 315 válasz szerint (301) 95,55% azok száma, akik hasznosnak tartják egy-egy egészségügyi téma ilyen mó-

don való bemutatását. Arra a kérdésünkre, hogy elképzelhetőnek tartják-e betegosztályokon könyv- és dokumentumkiállítás megrendezését, a 301 válaszból 237, azaz 78,73% szerint igen.

8. ábra Könyvkiállításaink elfogadottsága

Javaslatok, észrevételek

Néhány érdekesség, figyelemre méltó javaslat a „Könnyítene a munkámat, ha az egészségügyi szakkönyvtár...” mondat folytatásaként kapott megjegyzésekből:

- „Online internetes hozzáféréssel szélesebb spektrumú szolgáltatást tudna nyújtani.”
- „A jelen helyzetben ez a helyállás nagyon dicséretes a könyvtár munkatársaitól. Köszönet érte.”
- „Hosszabb nyitva tartással dolgozna.”
- „Számomra megfelelő.”
- „Lehetővé tenné cikkek, folyóiratok interneten történő letöltését fulltextben.”
- „A jövőben is ugyanilyen gyorsan és hatékonyan működne, illetve a finanszírozás során megoldható lenne több újonnan megjelent könyv megvétele.”
- „Ha az Egészségügyi szakkönyvtár színvonalához emelkedne minden kórházi osztály.”
- „Amire szükségem volt a könyvtár mindig megszerezte. A munkájukkal nagyon elégedett vagyok.”
- „Továbbra is így működne.”
- „Folyamatosan nézné a citációimat.”
- „Elmélyültebb munkához boxok kialakítása.”
- „Délután tovább tartana nyitva.”
- „Teljes cikkek elérése könyvtáron keresztül, de az osztályos számítógépekről.”
- „Online hozzáférést nyújtana nemzetközi adatbázisokhoz.”
- „Folyamatosan küldene tájékoztatást a szakterületi szakirodalom újabb magyar nyelvű kiadványairól.”

Következtetések

Megfelelő ismertetéssel, tájékoztatással növelni kell az elektronikus úton hozzánk fordulókat számát, a könyvtárhasználati alkalmak (legalább) havi gyakoriságának arányát. (Az, hogy a napi gyógyító-munka szerves részévé váljon a könyvtárhasználat, az a különböző vezetői szinteken, a munkatársaktól elvárt, megkívánt ilyen irányú szemléletváltozás következménye lehet.)

A könyvtár (számítógépes) környezetét illetően a megfogalmazódott igények szerint legalább egytel növelni kellene a felhasználói munkaállomások számát. Ugyanakkor jelenlegi körülményeink között nincs igazán lehetőség – a joggal felvetett – önálló „kutatói boxok” kialakítására.

A könyvtárosok munkájával kapcsolatban megnyilvánuló alapvető elégedettség a jövőben még inkább az egyre jobb, az egyre inkább személyre szabott szolgáltatásokra kötelez bennünk. Az igények gyorsabb kielégítésén kétféleképpen tudunk javítani. Egyrészt, ha a visszakéréseknél a dokumentumok visszaszállítását háromnapos határidőhöz kötjük, másrészt, ha számítógépeink a jelenleginél nagyobb kapacitással, gyorsabban működnek. (Ez utóbbit a nemrég csökkentett dolgozói létszám is indokolja.)

A dokumentum-beszerzések, állománygyarapítás terén – a jelzett igényeknek is megfelelően – a teljes szövegű elektronikus dokumentumok mind szélesebb körű elérése lehet a cél. Ez már élő, működő konzorcium(okhoz) való csatlakozással érhető el leginkább, akár a nyomtatott folyóiratok előfizetésének további csökkentése árán is. A kórház dolgozóinak kéréseit figyelembe vevő folyamatos, rendszeres állománygyarapításra van szükség, a megjelenő új szakkönyvekről való tájékoztatással, a lehetőségek nyújtotta keretek között.

Információ- és dokumentumszolgáltatásainknál érdemes tovább növelni – az alapszolgáltatásokon túlmutató – értéknövelt szolgáltatásaink számát, gyakoriságát. Ez kiemelten vonatkozhat honlapunk tartalmi, formai megújítására, amit könyvtárunk a jelenlegi létszámfeltételek között önmagában nem, csakis komoly informatikai segítséggel tud megvalósítani. Bár jelentős igény nem mutatkozott a felhasználói képzésre, mégis úgy gondoljuk, hogy új adatbázisok bevezetésénél, kevésbé ismert, de jól használható internetes források megismertetésénél nem mondhatunk le róla.

Kiadványaink közül azok, amelyek a kórház dolgozóinak előadásait, publikációit rögzítik, egy intézeti tudásbázis alapjául szolgálhatnak, míg másik részük a könyvtárról, annak szolgáltatásairól tájékoztatnak. Éppen ezért fontos, hogy folytassuk kiadásukat, s hogy az intézet munkatársai egyre inkább ismerjék és használják őket. Az éppen aktuális, jól megválasztott témákhoz kapcsolódó könyvkiállításaink elfogadottsága megerősít bennünket abban, hogy érdemes őket tovább folytatni.

A felhasználói igények ismeretében is – elsősorban a kórházi gyógyítást, oktatást, kutatást szolgáló – hatékony információs központtá válás lehet csak a cél. Kérdés, hogy ezekhez a szakmai törekvésekhez, a szükséges fejlesztések megvalósításához, milyen támogatásra találunk.

Irodalom

BEKE Gabriella: Egészségügyi szakkönyvtár felhasználói szemmel. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2006. 12. sz. p. 29–34.

CSUBÁK Antoaneta: Minőségbiztosítás és minőségfejlesztés a külföldi és hazai könyvtárakban. = TMT, 47. köt. 2. sz. 2000. p. 68–73.

MSZ ISO 11620 Információ és dokumentáció. Könyvtári teljesítménymutatók. Budapest, Magyar Szabványügyi Testület, 2000. 55 p.

MSZ ISO/TR 20983 Információ és dokumentáció. Elektronikus könyvtári szolgáltatások teljesítménymutatói. Budapest, Magyar Szabványügyi Testület, 2004. 34 p.

SKALICZKI Judit–ZALAINÉ KOVÁCS Éva: Minőségmenedzsment a könyvtárban. Veszprém, VEK, Budapest, IKSZ, 2001.

Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakkönyvtár 2006. évi beszámoló, 2007. évi munkaterv [kézirát].

Beérkezett: 2007. XI. 5-én.

Beke Gabriella

a Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakkönyvtárának vezetője, a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének elnökségi tagja.
E-mail: bega@zmkok.hu

Könyvtáros kitüntetések 2008. március 15-én

Nemzeti ünnepünk alkalmából több könyvtáros is kitüntetésben részesült.

Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetést kapott:

Murányi Lajos, az MTA Könyvtárának osztályvezetője,
Zala Péterné, a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar Könyvtárának vezetője.

Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetést kapott:

Kristóf Márta, a Tiszakécskei Városi Könyvtár igazgatója,
Sóron László, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgató-helyettese.

Bánffy Miklós-díjat kapott:

Deák Sándor, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gazdasági igazgatója.

A kitüntetetteknek gratulálunk!

A TMT szerkesztősége

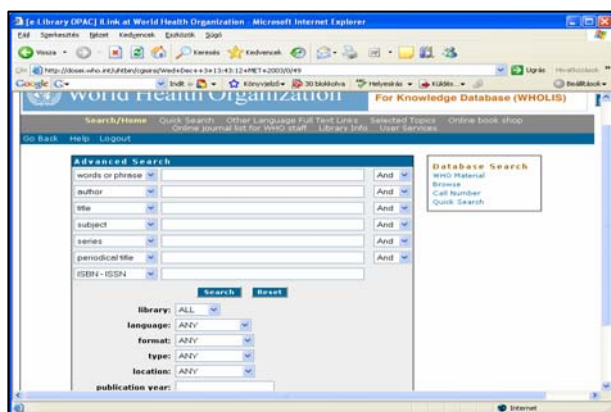
A WHO adatbázisok szerepe a tudományos információszerzésben*

A beszámoló a WHO könyvtári (WHOLIS) és az Európai Regionális Iroda statisztikai (Egészséget mindenkinek, Halálozási indikátorok, Európai részletes halálozási adatok, Kórházi morbiditási adatok és a Táplálkozáspolitikai adatok) adatbázisait mutatja be.

WHOLIS

Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization = WHO) új dokumentumainak több mint 90%-át már elérhetjük a világhálón, a régebbi kiadványok archiválása pedig folyamatosan történik.

A WHOLIS, a WHO könyvtári adatbázisa 1948-tól, a világszervezet megalakulásától tartalmazza a genfi központ és a régiós (afrikai, amerikai, délkelet-ázsiai, európai, kelet-mediterrán, nyugat-csendesóceáni) központok kiadványainak adatait. Az adatbázis segítségével a dokumentumok teljes szövegéhez is kapcsolódhatunk. Több out-of-print dokumentum, valamint a WHO-periodikumok cikkei is teljes szöveggel hozzáférhetők.

1. ábra A WHOLIS gyakorlott keresőfelülete

Az adatbázis gyakorlott keresőfelületéhez (1. ábra) legegyszerűbben, egy lépésben az alábbi URL

címen léphetünk be: <http://www.who.int/library/database/index.en.shtml>

Az Európai Regionális Iroda statisztikai adatbázisai

A WHO Európai Regionális Irodája honlapjáról (<http://www.who.dk> vagy <http://www.euro.who.int/>) elérhető, illetve letölthető, félévenként frissített adatbázisok nagy segítséget nyújtanak az adat- és információszerzésben.

A honlap „Adatok és kiadványok” (Data and publications) menüpontjáról érhetjük el az adatbázisokat, amelyek közül néhány statisztikai adatbázist mutatunk be röviden:

- Egészséget mindenkinek (HFA-DB, European health for all database),
- Halálozási indikátorok, 67 halálok, kor és nem szerint (HFA-MDB, Mortality indicators by 67 causes of death, age and sex),
- Európai részletes halálozási adatbázis (DMDB, European detailed mortality database),
- Európai kórházi morbiditási adatbázis (HMDB, European hospital morbidity database),
- Táplálkozáspolitikai adatbázis (Nutrition policy database).

A statisztikai adatbázisok nemzeti egészségügyi statisztikákat és az európai országok egészségi állapotát tükröző adatokat tartalmaznak. Az Európai Regionális Iroda honlapján lévő további tematikus adatbázisok:

- Az alkoholfogyasztás visszaszorítása (Alcohol control database),
- A fertőző betegségek (Centralized information system for infectious diseases = CISID),
- A börtönegészségügy (Prison health database).

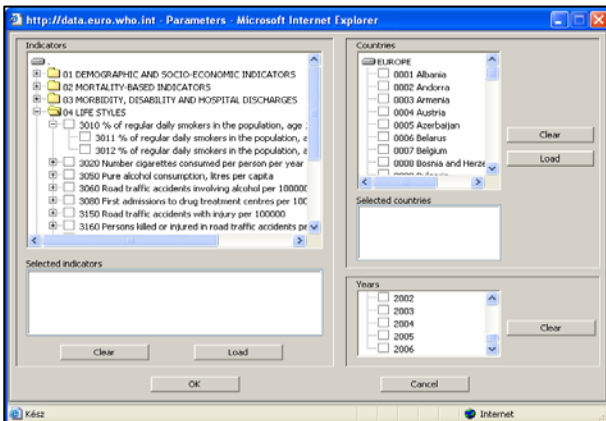
* Az Informatio Medicata 2007 konferencián, Budapest, szeptember 25–26-án elhangzott előadás alapján.

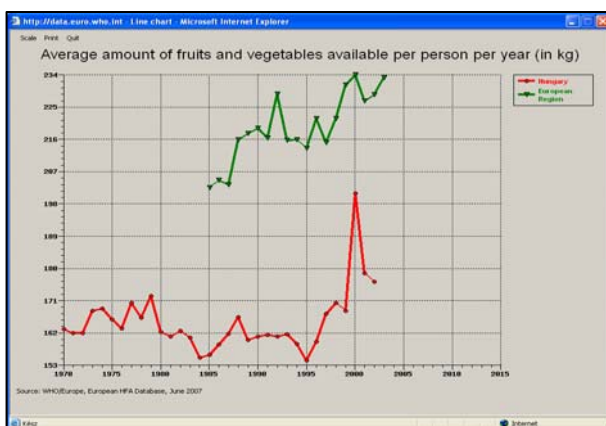
Egészséget mindenkinek adatbázis (HFA-DB)

Az Egészséget mindenkinek adatbázist (HFA-DB) online és offline módon is használhatjuk. Az adatbázis mintegy 600 egészségügyi indikátort tartalmaz, alapvető demográfiai, társadalom-gazdaságtani, életmóddal, környezettel kapcsolatos, valamint halálzási, morbiditási, rokkantsági adatokat és kórházi költségadatokat is találhatunk benne. Ennél az egy adatbázisnál van lehetőség az angol nyelvről az oroszra váltani.

Indikátort, országot és évet kell kiválasztanunk, mindegyik adatcsoportból legalább egyet és grafikonokat (vonal, oszlop és szórás diagram vagy hisztogram), táblázatokat vagy térképes statisztikai ábrázolást kaphatunk a kiválasztott adatokkal. Ahol + jelet látunk, ott tovább bonthatóak az indikátorok (2. ábra).

2. ábra Az Egészséget mindenkinek adatbázis keresőfelülete

3. ábra Az egy főre jutó átlagos zöldség- és gyümölcsfogyasztás adatai vonaldiagramon ábrázolva. Magyarország és az Európai Régió adatainak összehasonlítása

Érdekeség, hogy megjelölhetünk egy országot, de az Európai Régió, vagy az Európai Unió országait egyszerre is. Arra is van lehetőség, hogy a 2004 májusa előtt csatlakozott országok adatait vagy a 2004 után csatlakozottakat nézzük meg.

Össze lehet hasonlítani egy ország és a régió adatait (3. ábra).

Az Európai halálzási adatbázis (HFA-MDB) hasonló felépítésű, mint a HFA-DB. Ennek is van online és offline változata. 2500 indikátor segítségével kor- és nem-specifikus adatokat kaphatunk.

Az Európai részletes halálzási adatbázist (DMDB) 2007-ben fejlesztették ki.

Részletesebb adatokat tartalmaz, mint a HFA és a morbiditási adatbázisok. A *Betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása* (BNO) 9. és 10. revíziója kódjainak ismerete szükséges a használatához.

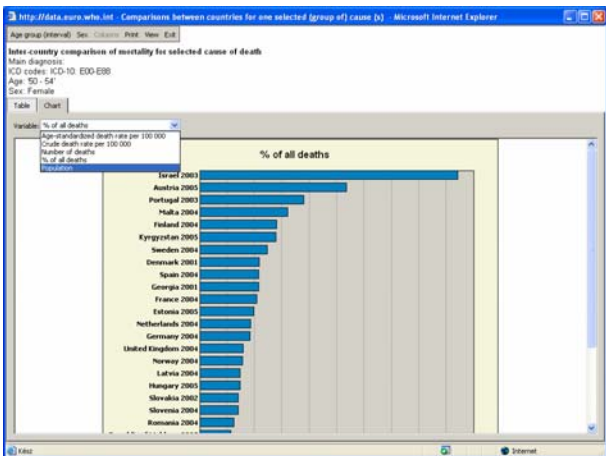
Ennél az adatbázisnál két lehetőségünk van:

- egy országon belül hasonlíthatjuk össze a halálokokat BNO-kód, kor és nem szerinti bontásban (4. ábra),
- vagy egy halálokot (vagy ok-csoportot) hasonlíthatunk össze több ország adataival; ezen belül van mód kor és nem szerinti bontásra, és a táblázat mellett grafikonon is megkaphatjuk az adatokat. (5. ábra).

A korcsoport bontásnál a WHO-statisztikáknál alkalmazott 5 éves bontást használják.

ICD code	Disease	Crude death rate per 100 000	Number of deaths	% of all deaths
E05	Thyrotoxicosis (hyperthyroidism)	0.7260	6	0.1233
E06	Thyroiditis	0	0	0
E07	Other disorders of thyroid	0	0	0
E10	Insulin-dependent diabetes mellitus	1.2114	10	0.2005
E11	Non-insulin-dependent diabetes mellitus	0.9691	8	0.1644
E13	Other specified diabetes mellitus	0	0	0
E14	Unspecified diabetes mellitus	3.8795	32	0.6576
E21	Hypoparathyroidism and other disorders of parathyroid gland	0	0	0
E22	Hyperparathyroidism of parathyroid gland	0	0	0
E23	Hypoparathyroidism and other disorders of parathyroid gland	0	0	0
E24	Cushing's syndrome	0.2423	2	0.0411
E27	Other disorders of adrenal gland	0.2423	2	0.0411
E41	Nutritional iron excess	0	0	0
E42	Unspecified severe protein-energy malnutrition	0	0	0
E46	Unspecified protein-energy malnutrition	0	0	0
E53	Other nutritional deficiencies	0	0	0
E54	Deficiency of malnutrition and other nutritional deficiencies	0	0	0
E56	Obesity	0.7260	6	0.1233
E71	Disorders of branched-chain amino-acid metabolism and fatty-acid metabolism	0	0	0
E72	Other disorders of amino-acid metabolism	0	0	0
E74	Other disorders of carbohydrate metabolism	0	0	0
E75	Disorders of sphingolipid metabolism and other lipid storage disorders	0	0	0
E77	Disorders of glycosaminoglycan metabolism	0	0	0
E78	Disorders of lipoprotein metabolism and other lipoproteins	0.2423	2	0.0411
E80	Disorders of niacin metabolism	0.2423	2	0.0411
E84	Cystic fibrosis	0	0	0
E86	Anorexia nervosa	0	0	0

4. ábra: Magyarországon 2005-ben az 50–54 éves nők halálzási adatai a BNO 10. revízió E (Endocrin, táplálkozási és anyagcsere-betegségek) kódjaiban

5. ábra Ugyanez a keresés több ország adatainak összehasonlításával, grafikonos ábrázolással

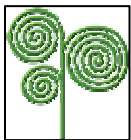
A nyers halálozási arányszám 100 000 népességre számítva, a halálozások száma és a halálozási hányados.

A „Chart” mező kinyitása után választhatunk, hogy milyen adatokat jelenítünk meg.

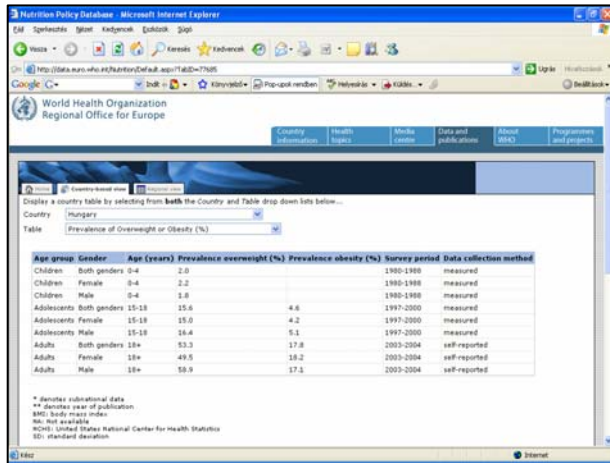
Az Európai kórházi morbiditási adatbázis is elérhető online formában, illetve le is tölthető.

Kiválóan alkalmas az európai országok kórházi morbiditási adatainak elemzésére; az adatok korra, nemre, BNO-kód szerinti diagnózisra vonatkoznak. Választhatjuk a BNO 9. vagy 10. változatát, illetve egy nemzetközi rövidített kódtáblázatot. Lehetőségünk van egy ország morbiditási adatait megjeleníteni, vagy összehasonlítani több ország adatait. Ugyanolyan felépítésű, mint az előző adatbázis.

A Táplálkozáspolitikai adatbázis segítségével többek között a témával foglalkozó intézeteket, a felelős személyeket, nemzeti programokat találhatjuk meg.

Lehetőségünk van egy ország adatait megnézni (6. ábra), illetve a régió országainak adatait egyszerre áttekinteni. A felmérésben részt vett korcsoportokat és a nem szerinti bontás adatait is láthatjuk.

6. ábra A túlsúly, illetve az elhízás százalékos előfordulási adatait látjuk Magyarországon, a felmérés időpontjaival és az adatgyűjtés módjával

Az ismert adatbázisok közös jellemzője, hogy könnyen kezelhetők, felhasználóbarát felületük van. Az adat- és információkeresésen kívül elemzések, nemzetközi összehasonlítások készítéséhez is kiválóan alkalmasak. Az adatbázisok angol nyelvűek, egyedül az Egészséget mindenkinek adatbázisban lehet orosz nyelven is keresni. Ez az adatbázis tartalmazza a legrégebbi adatokat, időszaka 1970-től indul, míg a Halálozási indikátorok 1980-tól, az Európai részletes halálozási adatbázis 1990-től, az Európai kórházi morbiditási adatbázisban pedig 1999-től találunk adatokat. A statisztikai adatbázisok közül az Egészséget mindenkinek és a Halálozási indikátorok adatait fél évente frissítik, ez legutóbb 2007 novemberében történt meg, míg a következő frissítés várható időpontja 2008 júniusa. Az adatbázisok nagy előnye még, hogy online és offline módon is használhatók.

Palotai Mária
(Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet)

A könyvtári gyűjtemények mostohagyereke a kongresszusi anyag

A „kongresszusi anyag” mint könyvtári terminológia, sokféle dokumentum gyűjtőneve. Közös bennük, hogy valamennyien konferenciákhoz kötődnek. Némelyek szabályos könyvészeti csatornákon át jelennek meg, többségük azonban nem hagyományos dokumentum, annak minden könyvtári problémájával. Ennek ellenére mégis ott a helyük az állományban, hiszen nagy információtartalmú primer dokumentumok, amelyeket egy meghatározott, szűk szakmai kör használ. A szerző a hazai orvostudományi kongresszusi anyagok problematikáját vizsgálta, különös tekintettel bibliográfiai feltártságukra.

A kongresszusokról

Az ismeretek fele manapság igen gyorsan elavul; az egészségügyben például 3–4 évenként, ezért életünk velejárója lett az élethosszig tartó tanulás. A legtöbb szakma számára rendelet írja elő a kötelező továbbképzést. Továbbképzésnek minősül a tudományos konferenciákon tartott előadás vagy poszter, illetve a hallgatóság esetében a rendezvény zárásaként kapott tesztfeladatok helyes megoldása. Belátható tehát, hogy a konferenciák szerepe felértékelődött napjainkban. Ezek nem csupán társasági összejövetelek, hanem a tudományos ismeretszerzés fontos helyei. Egy közelmúltban készült vizsgálat azt mutatja, hogy az egészségügyi dolgozók ötöde a kongresszusokat tartja a legfontosabb információszerzési helyszínnek az internet és a könyvtár mellett. [1]

A konferenciákat általában szakmai társaságok szervezik (*Magyar Balneológiai Egyesület, Magyar Belgyógyász Társaság* stb.). Lehetnek egyszerűek vagy számozottan ismétlődőek. A szakmák differenciálódása „fiókegyesületek” megalakulását vonta maga után. Az előadások számának növekedése pedig azzal jár, hogy a kongresszusokon számos szekció működik egymással párhuzamosan (pl. *Magyar Nőorvos Társaság Nagygyűlése* szekciói).

A konferenciák sokfélék lehetnek a résztvevők száma, a téma mélysége, az előadások színvonala szerint. Szűkebb – akár egy intézetben belüli – szakemberkör számára, rövidebb időtartammal, rendezhetnek ankétot, kollokviumot, szemináriumot, szimpóziumot, gyűlést, tanácskozást, ülést

stb., ahol az elhangzó előadások száma csekély, színvonaluk viszont sokszor igen magas. Szélesebb érdeklődői kör szakmai rendezvénye az akár több napig tartó konferencia és kongresszus, vagy vándor-, illetve nagygyűlés, melyeken a mindenkét érintő fontos témák mellett szekciókban vitatják meg a speciális kérdéseket. Ezeken a rendezvényeken gyakran több száz figyelemre méltó előadás is elhangzik, számos posztert mutatnak be.

Az előadások azonban a pillanatnak szólnak, mivel „a szó elszáll”. Ha a szóbeli közlést nem rögzítik valamilyen módon, a rendezvény után reprodukálhatatlan marad. A szóban felkeltett érdeklődés után pedig jó a későbbiekben alaposan áttanulmányozni a hallottakat, esetleg megmutatni azt a rendezvényen részt venni nem tudó munkatársaknak. Ezért születtek meg az előadások teljes szövegét vagy kivonatait tartalmazó nyomtatott, újabban elektronikus kiadványok, melyek az egyetlen lehetőséget jelentik az elhangzottak rekonstruálására.

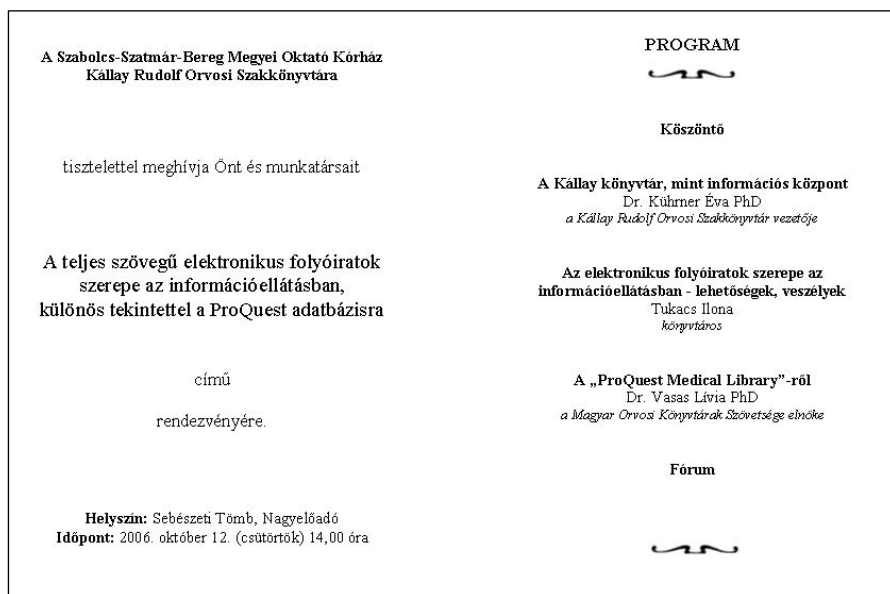
A kongresszusi kiadványok

A kongresszusokhoz kötődő kiadványoknak több fajtája is létezik. Vannak amelyek a nem hagyományos dokumentumok (non-book materials) kategóriába sorolhatók, mások viszont nem. Hagományos dokumentum pl. egy kongresszusi anyagot tartalmazó könyv, vagy előadás-összefoglalókat tartalmazó folyóiratszám. A meghívó, az ülés jegyzőkönyve, az előadás kézírata vagy a rendezvényen készült videofelvétel, példányszámuk és a készítés indítéka miatt viszont nem hagyományos dokumentum, mert többnyire korlátozott számban, a szokásos kiadói, kereskedelmi csatornákon kívül jelenik meg. Ezek a kiadványok nehezen hozzáférhetők, bibliográfiai adataik hiányosak, sokszor kimaradnak a kötelepéldány szolgáltatásból, és ezért nem kerülnek bibliográfiai regisztrálásra.

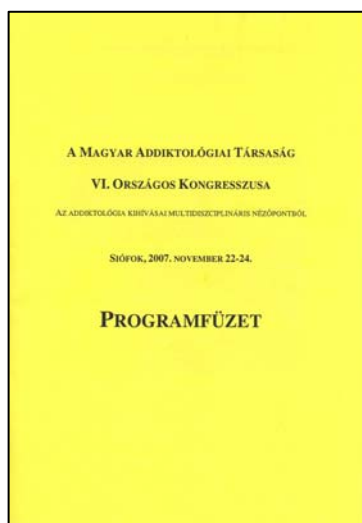
A kongresszusokhoz kötődő kiadványok előállítási formája szerint is sokfélék. Találhatunk körükben nyomtatott (meghívó, előadások nyomtatott anyaga), kéziratot (előadásszöveg, levél, ülésjegyzőkönyv) vagy akár kép/hangrögzítésű (felvételek a rendezvényről) és elektronikus (internetes közlés) formákat is.

A megjelenésük idejét tekintve is több változat létezik. Sokszor hónapokkal a rendezvény előtt jelennek meg az ún. preprintek, más néven előnyomatok, melyek feladata hírt adni a készülő kongresszusról, előzetes program közzétételével segíteni a résztvevők jelentkezését (1. ábra). Az előnyomatok tartalma azonban a kongresszusig még változhat. Közvetlenül a rendezvény előtt adják kézbe a végleges programfüzetet, amelyek – különösen tudományos összefoglalók esetén – a címek közzétételén túl már az előadások rövid összefoglalóit is tartalmazhatják (2. ábra). A rendezvények alatt pedig ülésjegyzőkönyvek, fényképek vagy mozgókép-felvételek készülhetnek. Az elhangzó előadások teljes szövegét vagy kivonatait

tartalmazó önálló kiadvány a rendezvényt követően jelenik meg, sokszor korlátozott példányszámúban, szűk körű terjesztéssel. Ez a forma költségigénye és lassúsága miatt ma már elsorvadóban van, szerepét inkább a folyóiratok vették át, amelyek felvállalják az elhangzott előadások anyagának közzétételét, gyakran supplementum-füzet formájában (3. ábra). Ezek a hagyományos könyvészeti csatornákon át megjelenő kiadványok már bibliográfiai regisztrálásra kerülnek, így megőrzik őket az utókor számára, a leírtakat bárki elolvashatja, felhasználhatja és hivatkozhat rá, ami köztudottan a legtöbb szakmában nagy érték a tudományos műnősítésnél.

1. ábra Meghívó

2. ábra Programfüzet

3. ábra Magyar és angol nyelvű összefoglaló egy szakfolyóiratban

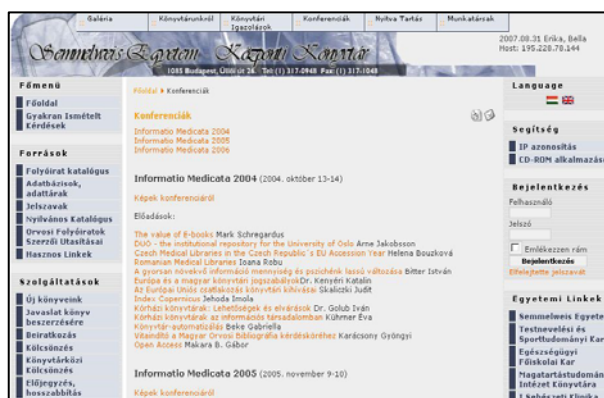
Napjainkban a kongresszusok területén is teret nyert a számítástechnika. Ez számos könnyítést hozott a szervezők számára, hatványozott gondot jelent viszont a könyvtárosoknak. Egyre gyakoribb, hogy a meghívást és a jelentkezést elektronikus úton bonyolítják. Hasonló tendencia figyelhető meg az előadásanyagok terén is. Az előadók ma már többnyire számítógéppel készített bemutatókat vetítenek, amelyek előadásuk vázlatát, fontosabb gondolataik illusztrációit tartalmazzák. Egy címszavakból álló „slágvortos” diavetítés azonban nem mindig adja vissza azt, amit egy alapos tartalmi összefoglaló, bár kétségtelen erénye a kép-ananyag hű bemutatása.

Az elektronikus kongresszusi dokumentumok megőrzésére ma még kevesen gondolnak. Van példa arra, hogy teljes kongresszusokat mozgófilmre vesznek és a későbbiekben DVD-n kiadják, de ez ma még ritka (4. ábra). Gyakoribb, hogy a rendező szervek honlapjukra felteszik az információkat, ritkábban archívumban is megőrzik őket (5. ábra). Többnyire azonban a honlapokról idővel eltűntetnek anyagokat, vagy nem aktualizálják őket, és sok-sok évvel ezelőtti információkat találunk a frissek helyett. A kongresszusi információk sokszor szétszórva, személyi, intézményi, társasá-

gi honlapok mélyén különböző formátumban (doc. pdf. ppt) és mélységben (abstract, PowerPoint bemutató, teljes szöveg) található. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy sok szakmai honlap jelszóval védi a tartalmakat, és csak szűk kör számára teszi lehetővé az ingyenes betekintést (pl. orvosi társaságok portáljai). Sok múlik tehát a könyvtáron, akire a rendezvények állandó figyelése hárul, és sok múlik ügyességén, számítógépes ismeretein, hogy össze tudja gyűjteni az információkat és az utókor számára archiválni tudja a dokumentumokat. Úgy tűnik, ez a probléma ma még csak őket foglalkoztatja.

4. ábra Kongresszusi anyag DVD-n

5. ábra Konferencia anyagok egy intézeti honlapon (www.lib.sote.hu)

Kongresszusi kiadványok a könyvtárakban

A gyűjtemény kialakítása

Nem kétséges, hogy a kongresszusi dokumentumoknak helye van a könyvtárak gyűjteményében. Dilemmát okozhat viszont, hogy mely típusú dokumen-

tumokat kell gyűjteni, megőrizni. A problémát helyismereti és tudományos szempontból érdemes megközelíteni.

Helyismereti szempontból egy település vagy egy intézmény története miatt fontos lehet a területén vagy közreműködésével szervezett konferencia. Ezekről a sajtóhíradások mellett a meghívók, programfüzetek, ülésjegyzőkönyvek adhatnak információt. Történeti illusztratív szerepük lehet az álló és mozgóképeknek is.

Tudományos szempontból is hasznát vehetjük a kongresszusi kiadványoknak. A bennük ismertetett előadások többnyire újdonságokról számolnak be. Ha a teljes kongresszus kép/hangrögzítésre kerül, az előadásokon túl a szakmai viták, hozzászólások még teljesebb képet adnak egy szakterület aktualitásairól. Az állás- és tudományos pályázatokhoz, a tudományos címek elnyeréséhez szükséges publikációs listák készítéséhez is adatokat gyűjthetünk a meghívókból, program- és összefoglaló füzetekből.

A nyomtatott kongresszusi kiadványok beszerzése a köteleespéldány-szolgáltatás ellenére sem volt problémamentes. Ma már viszont, amikor házilag állítják elő, vagy elektronikus formában teszik közzé a meghívókat és az előadás-összefoglalókat, nehezebb a gyarapítás. Fontos beszerzési mód ezért az ajándék, bekérés, csere. A kis példányszámú, előadás-összefoglalókat tartalmazó önálló kiadványok többnyire szűk kör számára készülnek, és gyakran a kukában végzik. Így rengeteg energia és szellemi kincs válik az enyészetté, bár tény az is, hogy a legjelentősebb előadások anyagát igyekeznek cikk formában is megjelentetni. Van azért néhány üdítő kivétel. Az utóbbi évtizedben egyre terjed az a jó szokás, hogy a magukra adó szakmai szervezetek szakfolyóirataikban adják közre a kongresszusok összefoglalóit.

Feltárás, tárolás

A kongresszusi kiadványok sokfélesége és nagy darabszáma sajátos nyilvántartási, feltárási és tárolási kérdéseket vet fel. A könyv terjedelmű programfüzeteket, AV-kazettákat általában egyedileg veszik nyilvántartásba és dolgozzák fel, az ismétlődő kongresszusok kivonatainak füzetait viszont periodikumnak tekintik. Tárolásuk hagyományos módon történik. A meghívók, kéziratok, képek stb. nyilvántartása csoportosan célszerű, kisebb vagy tudományos gyűjtemény esetében törekednek az egyedi feldolgozásra. Praktikus

lehet az önfeltáró rendszer, melyben formai, tartalmi, földrajzi, időrendi stb. kritériumok szerint képeznek csoportokat. A rendszerezés szempontjait a használói igények szabják meg. Ezeket a dokumentumokat papucsban, dossziében, borítékban, iratfűzőben, majd fektetve dobozban, fiókban tárolják. A kizárólag elektronikus formában fellelhető kongresszusi anyagok archiválási és feldolgozási technikája napjainkban még kialakulóban van.

Bibliográfiai feltárás

A jól szerkesztett kongresszusi kiadványok, amelyek gyakran több száz előadás anyagát tartalmazzák nemzeti és akár angol nyelven, el vannak látva mutatókkal, tehát könnyen használhatók. Nem szükséges tehát analitikus feldolgozásuk egy bibliográfiában. Ahhoz azonban, hogy a kutatók megtalálják ezeket az összefoglaló kiadványokat, azoknak be kell kerülniük a bibliográfiákba. Mint láttuk, a kongresszusokon elhangzottak megőrzésével ma még keveset törődnek a szervezők. Ez a szemlélet okozza a bibliográfiai számbavétel alapproblémáját is. Főként a külföldi szakbibliográfiák tűzik ki célul a jelentős kongresszusi kiadványok regisztrálását, hazánkban ez a gyakorlat még nem eléggé elterjedt és nem is következetes. A jelentősebb hazai szakterületeket áttekintve megállapíthatjuk, hogy kongresszusi anyagokat inkább a természet- és alkalmazott tudományi adatbázisok regisztrálnak (pl. a *Magyar Orvosi Bibliográfia* = MOB, a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia* = MABI, a *BME-OMIKK* cikkadatbázisa, a *Corvinus Egyetem* katalógusa stb.). A megtalálható tételek jó része azonban valamilyen kongresszusi beszámoló, és csak ritkábban vezet el a keresés konkrét összefoglalókat tartalmazó kiadványhoz. Ahogy az előzőekben láttuk, ez nem feltétlen a bibliográfusok hibája, hanem azoké a szervezőké, akik nem gondolnak a megőrzésre.

Egy orvostudományi példa

A közelmúltban egy kutatóknak arra volt szüksége, hogy összegyűjtse intézménye dolgozóinak az 1997–2006 közötti évtizedben hazai kongresszusokon elhangzott előadásait, azokat, amelyeknek valamilyen nyoma fennmaradt írott (abstract-füzet, folyóirat-supplementum) formában. Előzetesen elmondható, hogy nagy fába vágja a fejszét, aki erre a munkára vállalkozik. Elsőként az új online MOB (www.eski.hu/new3/konyvtar/konyvtar.php) adatbázist hívtuk segítségül. A „kongresszus/konferencia” tárgyszavas vagy kulcsszó sze-

rinti keresés 399 találatot eredményezett, de a tételeknek mindössze 15,2%-a (61 tétel) volt érdemi előadás. A többség kongresszusi beszámoló, vagy néhány esetben cikknek átirat előadás volt. Az „előadás” kifejezésre keresve már nagyobb volt a sikerélmény, mivel az eredményként kapott 284 rekordnak 94%-a (266 tétel) tartalmazott tényleges előadásanyagot összefoglaló, vagy cikknek átirat előadás formájában. Gyanús volt azonban, hogy nem szerepelt a találatok között néhány olyan konferencia anyaga, amelyről tudtuk, hogy megjelent folyóiratban, nyomtatásban. Keresésünket ezért a legfontosabb 25 hazai orvostársasági folyóirat autopszia elvén történt átnézésével folytattuk. Ennek során még közel 50 újabb kongresszusi előadás-összefoglalókat tartalmazó füzetre bukkantunk. Elgondolkodtató, hogy az 1997–2006 közötti lapok átnézésével általunk összegyűjtött és vizsgált 70 kongresszusi összefoglalónak miért csak egy részét, és miért éppen azokat regisztrálták az egyik legjelentősebb hazai szakbibliográfiában a MOB-ban? Kimaradtak például olyan jelentős rendezvények, mint a Magyar Onkológusok, Infektológusok és Szemorvosok Társaságának kongresszusai. Még gyakoribb, hogy egy társaságnak nem minden kongresszusi összefoglalóját veszik fel, kimaradnak évek, majd újból megjelennek a bibliográfiai tételek között. További probléma, hogy az egyébként évente csökkenő mennyiségű rekordok nagy késéssel jelennek meg az adatbázisban. Mindez egy olyan bibliográfiában, amely már az 1950-es évek végi indulásakor nagy hangsúlyt fektetett ennek a dokumentumtípusnak a regisztrálására. A hetvenes-nyolcvanas években pedig vaskos supplementumszámokban tették közzé a konferenciák bibliográfiai leírását.

Példánk is azt mutatja, hogy a hazai bibliográfiákban nagyfokú következetlenség uralkodik a kongresszusi anyagok feltárása terén. Egy konferencia-előadás szövegének megkereséséhez az „informatika korában” sokszor csak a folyóirat-évfolyamok átböngészése marad az egyetlen lehetőség, ami roppant időigényes. A bibliográfia hiányos kínálata magában rejti azt a veszélyt is, hogy a megbízható eszköznek képzelt adatbázis használata azt sugallja, hogy minden lehetőséget kimerítettünk egy téma keresésekor, és ha nincs már találatunk, akkor nem is létezik több. A tudományos szakkönyvtárak olvasói viszont pontosságot és teljességet igényelnek.

Fontos lenne a kongresszusi előadások pontos regisztrálása azért is, mert az 1998-ban az *MTA Orvostudományi Osztálya* által kidolgozott *Hazai*

Szakirodalmi Mutató (HSZM) alapján – amely a hazai tudományos tevékenység jelzője – figyelembe kell venni a tudományos minősítéseknél a kongresszusi előadásokat is. [2] A kutatók érdeke tehát, hogy előadásuk jelenjen meg írott formában, és legyenek visszakereshetők, hogy idézhessék gondolataikat. Ellenkező esetben a nagy ráfordítással készült szellemi termékek holttá válnak.

Összegzés

Mit lehetne mégis tenni, hogy a kongresszusi anyagok fennmaradjanak az utókor számára? A kongresszusok kezdeményezőinek és szervezőinek felelősséget kell vállalniuk az előadások közreadásához szükséges források megteremtéséért, hogy az előadásokhoz kötődő illékony dokumentumok és szóbeli előadások megőrződjenek az utókorban. Jó példa erre, a már említett folyóiratok hasábjain történő közlés.

A szervezőknek figyelniük kell arra, hogy az elektronikus formátumú anyagok archiválás után elérhetők legyenek.

Az előadók ne tartsák tehernek, ha egy programfüzetbe összefoglalót kérnek tőlük. Igaz, hogy sokszor olyan időpontban kérik ezt, amikor az előadás anyaga még kiforratlan, de próbálják meg informatívan elkészíteni. Gondoljanak arra, hogy a jó abstractot más is használhatja, idézheti, ami végső soron a szerzőnek hoz hasznot.

Nagy felelősség van a bibliográfusok vállán is, akiknek oda kell figyelniük arra, hogy az előadásanyagokat is regisztrálniuk kell.

A könyvtárosok feladata pedig saját könyvtárakban az igény szerinti gyűjtemény/adatbázis építés. Saját példánk alapján állíthatom, hogy sokszor kellett már információt szolgáltatnunk egy régebbi, saját szervezésű kongresszusról, vagy bibliográfiát összeállítanunk egy-egy dolgozónk tudományos tevékenységéről, aminek része az előadás is.

Irodalom

- [1] KÜHRNER Éva: Kórházi könyvtárak az információs társadalomban. Előadás. *Informatio Medicata*, Budapest, 2004. október 13–14. <http://www.lib.sote.hu>
- [2] A MTA Orvosi Tudományok Osztálya állásfoglalása a hazai orvosi szakirodalmi tevékenység elismerését szolgáló mutató bevezetéséről. = *Orvosi Hetilap*, 139. köt. 29. sz. 1998. p. 1751–1752.

Kührner Éva

(Sz.-Sz.-B. Megyei Jósa András Oktató Kórház, Kállay Rudolf Orvostudományi Szakkönyvtára)

Orvostudományi digitális könyvtárak összehasonlító vizsgálata

A tudományos információkhoz való gyors és hatékony hozzáférés eszközei a keresőmotorok, internetes portálok, adatbázisok, valamint – újabban – a digitális könyvtárak. Utóbbiakra az adatbázisoktól eltérő definíció áll – idézzük *D. J. Waters* 1998-as, klasszikusnak számító meghatározását: „a digitális könyvtárak olyan szerveződések, amelyek egyfelől tartalmazzák magukat a forrásokat, valamint megfelelő eszközzel és szakértői gárdájuk van a digitális dokumentumok kiválasztására, strukturálására, a hozzáférés biztosítására, a források értelmezésére, a digitális gyűjtemények integrálásának és időtállóságának megőrzésére annak érdekében, hogy a felhasználók egy meghatározott csoportja vagy csoportjai akadálytalanul és gazdaságos módon használhassák őket”¹. Az orvostudományi tartalmú digitális könyvtárak három kategóriába sorolhatók. Az elsőbe tartozók a medicina és az egészségügyi szolgáltatások történeti szempontú feltárásához nyújtanak forrásokat. A második csoport az oktatás segédanyagaként jól használható kép- és videofájlokra összpontosít. A harmadik az egészségügyi szakembereknek hasznos szöveges információkat gyűjti egybe és teszi hozzáférhetővé.

Az egészségügyi szakemberek információkeresési szokásairól *K. Masters* 2008-ban publikált egy tanulmányt², amelyből kiderül, hogy a tudományos információk internetes visszakeresésének legfőbb akadályai a következő okokban határozhatók meg:

- időhiány,
- az előfizetési adatbázisok magas ára,
- túl sok, nehezen szortírozható információ,
- kétséges eredetű, félrevezető információk,
- az információkeresés képességének hiánya.

Több orvostudományi digitális könyvtár célkitűzései között szerepel az ingyenes, ellenőrzött, jó minőségű releváns információkhoz való gyors és könnyű hozzáférés megvalósítása, vagyis a fent említett akadályok kiküszöbölése. Kérdés, mennyiben sikeresek az erre irányuló próbálkozások?

A digitális könyvtárak értékelésére a szakma mindeddig nem fektetett súlyt. A szerzők egyetlen olyan dokumentumot sem találtak, amely orvostudományi tartalmú digitális könyvtárakat értékelt vagy hasonlított volna össze. Mivel azonban az egészségügyi szakemberek jelentős részben támaszkodnak az ingyenes hozzáférésű digitális

forrásokra, egyre inkább szükségessé vált szigorú kiértékelésük.

A tanulmány célja hat orvostudományi digitális könyvtár elemző, értékelő összevetése. A szerzők két-két könyvtárat választottak ki Kanadából, az Egyesült Államokból és az Egyesült Királyságból, ezeket hat szempontból értékelték: általános áttekintés, az oldal felépítése; az ismeretek szervezetsége (keresési és böngészési funkciók); az eredmények kezelése; a gyűjteménnyel való interaktív kommunikáció; egyéb információs szolgáltatások; hasznosság, személyre szabhatóság.

Az értékelésre kiválasztott digitális könyvtárak meg kellett feleljenek a következő kritériumoknak:

- 2006 decemberében ingyenesen, online hozzáférhető;
- Kanadában, az Egyesült Államokban vagy az Egyesült Királyságban található;
- elsődlegesen tudományos, szövegorientált gyűjteménnyel rendelkeznek;
- elsősorban egészségügyi szakemberek számára tervezték;
- nyíltan deklarálják, hogy elsődleges céljuk az orvostudományi információkhoz való hozzáférés elősegítése;
- olyan szolgáltatásokat is nyújtanak, amelyek tipikusan nem jellemzőek az adatbázisokra (pl. az EMBASE-re vagy a PubMed-re);
- megfelelnek a Waters-féle digitális könyvtár-definíciónak.

A történeti szempontú, illetve főként kép- és videofájlokat tartalmazó könyvtárakat kizárták a vizsgálandók köréből.

A megfelelő digitális könyvtárak kiválasztásához öt különböző adatbázist, keresőmotorokat, a nemzeti könyvtárak weboldalait, orvostudományi forrásokat felsoroló listákat stb. használtak. Előnyt élveztek azok a könyvtárak, amelyek a közelmúltban kezdtek meg működésüket, és azok, amelyek a legátfogóbb szolgáltatási kört nyújtják.

A keresés során kiderült, hogy az orvostudományi digitális könyvtárak közül kevés felel meg a felállított kritériumoknak. Kanadában például mindösszesen kettő: a *Health-Evidence.ca* (<http://www.healthevidence.ca/>) és a *CMA Infobase* (<http://mdm.ca/cpgsnew/cpgs/index.asp>).

Az Egyesült Királyságban a digitális könyvtárakat tipikusan különböző könyvtári portálok alatt találhatjuk meg mint alkönyvtárakat. E portálok közös keresőfelületet biztosítanak, így kereshetünk egyszerre mindegyik alkönyvtárban, illetve az egyes alkönyvtárakban külön-külön. Az *Intute: Health and Life Sciences (IntuteHLS, <http://www.intute.ac.uk/healthandlifesciences/>)* alkönyvtár az Intute digitális könyvtári portál része. A *National Library for Health* alá tartozó 26 könyvtár egyike pedig a *Skin Disorders Specialist Library (<http://www.library.nhs.uk/skin/>)*.

Az Egyesült Államokban található digitális könyvtárak közül a *SandBar Digital Library-[re \(<http://sonweb.unc.edu/sandbar/index.cfm>\)](http://sonweb.unc.edu/sandbar/index.cfm)* és a *ClinicalTrials.gov*-ra esett a választás (<http://clinicaltrials.gov/>).

Általános áttekintés

A kiválasztott digitális könyvtárak által nyújtott szolgáltatások nagymértékben hasonlóak: ellenőrzött, jó minőségű információkhoz való hatékony hozzáférésre helyezik a hangsúlyt. A *ClinicalTrials.gov* mindemellett további törvényi kívánalmaknak is megfelel, valamint ennek a könyvtárnak van a legnagyobb gyűjteménye. Felhasználói statisztikákat csupán erre, valamint a *Health-Evidence.ca*-ra vonatkozóan találtak a szerzők. Ezek a *ClinicalTrials.gov*-nál emelkedő, a *Health-Evidence.ca*-nál pedig csökkenő tendenciát mutatnak. A vizsgált könyvtárak egyike sem böngészhető tenyérszámítógéppel, és csak az IntuteHLS-nél találunk RSS-feedet. A SandBar-nak statikus gyűjteménye van, míg a többiek frissítési gyakorisága eltérő. Jelentős különbség figyelhető meg az egyes digitális könyvtárak között abban a tekintetben, hogy mennyi idő telik el egy tanulmány megjelenése és a könyvtári adatbázisba való bekerülése között. A *ClinicalTrials.gov*-nál a gyűjteményt elsősorban a rendszergazdák közreműködése alakítja, míg a többi digitális könyvtárnál a felhasználók is élhetnek javaslatokkal. A két kanadai könyvtárnak kétnyelvű felhasználói interfésze van, az Infobase-nek emellett a gyűjteménye is kétnyelvű. Mindegyik digitális könyvtár részletes szabályozással rendelkezik arra nézve, mely források gyűjtésére és hozzáférhetővé tételére vállalkozik. Egyedüli kivétel a *ClinicalTrials.gov*, amely ennek ellenére rendelkezik a megfelelő hitelesítéssel, mely szerint működése során ragaszkodik a *Health on the Net Foundation* által kidolgozott „HONcode” alapelvekhez.

Hozzáférés

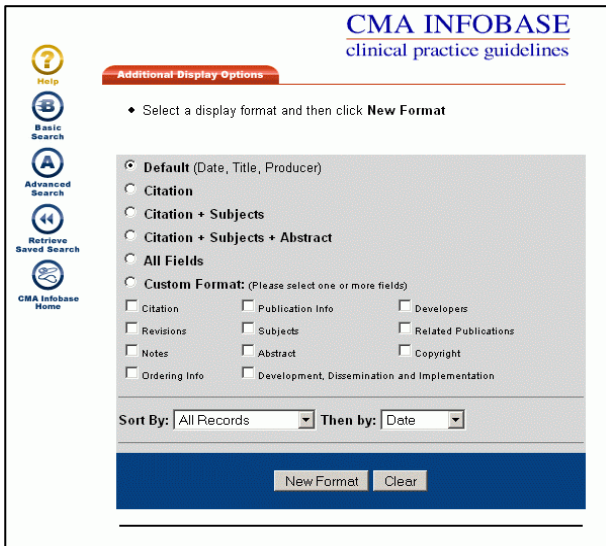
Míg az ideális helyzet az volna, ha az egyszerű keresési funkció mindig kiegészülne egy – a hozzáférési pontok sokaságát felvonultató – összetett keresési funkcióval, a vizsgált digitális könyvtárak felében csak egyetlen keresési mező van. A *ClinicalTrials.gov* és az Infobase összetett keresési funkciója tizenegy hozzáférési pontról gondoskodik. A logikai keresést egyedül a SandBar nem támogatja. Csonkítva keresésre a SandBarnál, illetve a *Health-Evidence.ca*-nál nincs lehetőség. Jóllehet elviekben a *ClinicalTrials.gov*-ban sem lehet csonkítva keresni, ennek a digitális könyvtárnak a keresője ugyanakkor kiegészül helyesíráseellenőrzővel és szinonima-szótárral. Meglepő, hogy csak az Infobase és az IntuteHLS összetett keresőjében van lehetőség a keresés szűkítésére.

Ami a böngészést illeti, mind a hat könyvtárnak van gyűjteménye méretének és komplexitásának megfelelő böngészési funkciója. Némelyikhez saját – alfabetikus vagy hierarchikus felépítésű grafikus ábrák segítségével böngészhető – kontrollált szótár tartozik (*Health-Evidence.ca*, IntuteHLS, SandBar), mások olyan kész kontrollált szótárakat használnak, mint amilyen a *Medical Subject Headings (MeSH)* vagy a *British Association of Dermatologists (BAD) Diagnostic Index* (*ClinicalTrials.gov*, IntuteHLS, *Skin Disorders Specialist Library*). Lényeges tehát, hogy mind a hat vizsgált könyvtárnak van mind keresési, mind böngészési funkciója.

Navigálás

A keresési eredmények megjelenítésén sok minden áll vagy bukik: a túl kevés információ hatása lehet, hogy a felhasználó nem leli meg a keresett dokumentumot, a túl sok információ pedig arra késztetheti a keresőt, hogy egyszeriben pontot tegyen a keresési folyamat végére. Mindegyik könyvtár feltünteti a keresési eredmények számát, ami jó kiindulópont lehet a felhasználónak keresése további szűkítésére vonatkozóan. Egyes könyvtárak ikonokat is használnak, így például az Infobase így jelzi, hogy található-e egy jól strukturált összefoglaló a találat mögött. A legtöbb könyvtár keresési eredményei megjelenítésekor feltünteti a találat címét és egy hozzá tartozó dátumot. A SandBar ezen túlmenően „kvalitatív összefoglalóval” ellátott találatokkal szolgál, ami inkább csak zavarja a navigálást, semmint egyszerűbbé tenné azt.

Míg a Health-Evidence.ca-ban lehetőség van az egy oldalon megjelenítendő találatok számának módosítására, addig az Infobase-ben az is meghatározható, hogy mely típusú információk kerüljenek megjelenítésre (1. ábra). Mindez különösen hasznos, mivel a felhasználók más és más jellegű információt keresnek, valamint a keresési szokásaik tekintetében is eltérnek egymástól.

1. ábra A megjelenítendő információk kiválasztása az Infobase-ben

2. ábra Találatok megjelenítése kategóriákba rendezve a Skin Disorders Specialist Library-ben

Több találat esetén jó ismerni a találatok rendezési módját. A legtöbb vizsgált könyvtár ábécérendben, cím vagy dátum szerint rendezi a hozott találatokat, és erről a help-fájlokban tájékoztatja is a felhasználót. Kivételt a Health-Evidence.ca, ahol a rendezés elve kibogozhatatlan. A *Skin Disorders Specialist Library* öt kategóriába sorolja be a keresés eredményeit, az egyes kategóriákon belül

pedig a címek betűrendjében vannak a találatok (2. ábra). Ez az újszerű módszer nagymértékben egyszerűsíti a találatok közötti eligazodást.

A keresés szűkítéséhez hasonló eredményre vezet a találatok újrendezése. Ezt a funkciót az Infobase használja ki a legjobban. A lefuttatott keresés módosítása, finomítása igencsak hasznos lehet. Meglepő módon egyedül az Infobase-ben nincs meg ez a funkció. Itt a keresést újra le kell folytatni az elejétől.

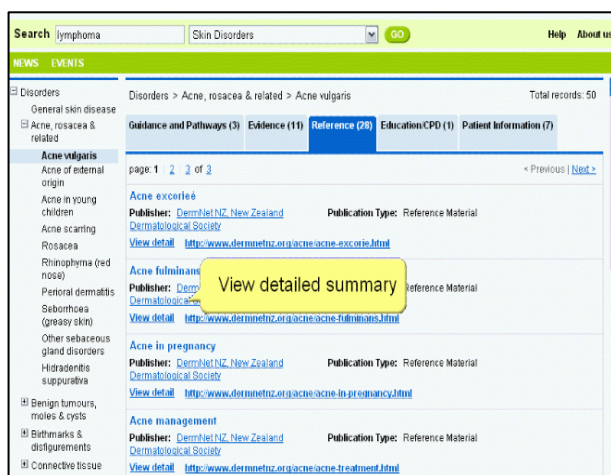
Metaadatok és kiegészítő információk

Az online adatbázisoktól eltérően a digitális könyvtárak az azonosításhoz szükséges minimális számú adat mellett további, a felhasználói értelmezést elősegítő információkat is tartalmaznak az egyes rekordokban. Ezek a kiegészítő információk tájékoztatnak a dokumentum jellegéről, nyelvéről, tartalmáról, kapcsolatairól stb. Ebben a tekintetben mind a hat könyvtár kitűnik a többi közül. Ezeknek az információknak a nagy többsége emberi beavatkozás terméke, nem generálható szoftver által. A rekordok értelmezését segítik a strukturált összefoglalók és módszertani leírások. A keresőmotoroktól, adatbázisoktól eltérően ezek a kiegészítések komplex információt nyújtanak.

Használhatóság

Ideális esetben a digitális könyvtárba ellátogató felhasználó készletet érez, hogy ismételtlen ellátogasson oda. Mindez érvényes erre a hat orvostudományi tartalmú digitális könyvtárra is, hiszen elsősorban azért tervezték őket, hogy megkönnyítsék a szakembereknek a tudományos információkhoz való hozzáférést. Mind a hat könyvtárnak állandó menüsora van, nincsen szükség balra-jobbra görgetésre, állandóak a honlapokhoz tartozó csatolók, van rajtuk kapcsolatinformáció. Az IntuteHLS-ben és a Skin Disorders Specialist Library-ban navigációs ösvényt (breadcrumb trails) is találunk. Gyakori kérdések és a hozzájuk tartozó válaszok listáját csak a ClinicalTrials.gov tartalmaz. A Skin Disorders Specialist Library egy ügyes grafikus demóval („Robodemo”) mutatja be a főbb funkciók használatát (3. ábra).

A szerzők két fontos funkciót hiányolnak. Egyfelől hatból négy könyvtárnál a keresések, illetve a kiválogatott találatok elmentésének lehetőségét, hiszen egyetlen keresés ritkán hozza az összes

3. ábra A „Robodemo”

releváns találatot. Másfelől a tudományos kutatás alapvető eszközeinek számító bibliográfiai menedzselő szoftverekkel (EndNote, ProCite, Reference Manager, RefWorks stb.) való együttműködést.

Konklúzió

Mindent összevetve a hat vizsgált orvostudományi digitális könyvtár hatékonyan látja el feladatát: a szöveges információk közvetítését. A rekordokhoz tartozó számos kiegészítés a szakértelem magas fokáról árulkodik mind információtudományi, mind orvostudományi szempontból. Mindegyik könyvtárnak megvannak a maga gyengéi és erősségei. Ahhoz, hogy szolgáltatásaikat tökéletesíteni tudják, érdemes volna létrehozni egy összehasonlító-értékelő-tesztelő rendszert, amely útmutatóként szolgálna a további fejlesztésekhez.

Irodalom

- 1 WATERS, D. J.: What are digital libraries? = CLIR Issues, 4. sz. 1998. (<http://clir.org/pubs/issues/issues04.html>)
- 2 MASTERS, K.: For what purpose and reasons do doctors use the Internet: a systematic review. = International Journal of Medical Informatics, 77. köt. 1. sz. 2008. p. 4–16.

/ISMOND, Kathleen P.–SHIRI, Ali: The medical digital library landscape. = Online Information Review, 31. köt. 6. sz. 2007. p. 744–758./

(Dancs Szabolcs)

A PubMed Central archívuma és a visszamenőleges szkennelés projektje

A PubMed Central (PMC: <http://www.pubmedcentral.gov>) az USA Nemzeti Orvostudományi Könyvtárának (National Library of Medicine = NLM) élettudományi folyóiratokat tartalmazó archívuma. A 2000-ben az elektronikus folyóiratok letéti helyeként létrehozott adatbázist a Nemzeti Biotechnológiai Információs Központ (National Center for Biotechnology Information) munkatársai kezdték építeni és tartják karban. A PubMed Central ingyenesen és minden korlátozás nélkül elérhető. A kiadók önkéntes alapon csatlakozhatnak, de bizonyos szabványoknak eleget kell tenniük.

2002-ben indult a visszamenőleges szkennelési projekt azokkal a folyóiratokkal, amelyek legújabb számaiból a tartalomjegyzéket a PMC megkapta. A digitalizálási program finanszírozását az NLM vállalta. Meg kellett találni a szkennelést végző vállalkozást, el kellett kezdeni a folyóiratok visszamenőleges gyűjtését, ki kellett dolgozni a mi-

nőségi követelményeket (Conversion System Design Document = CSDD), meg kellett tervezni a dokumentumok leírásához szükséges XML elemeket stb. A kezdeményezésben részt vállaló kiadóknak két szerződést kellett aláírniuk: az egyik a legfrissebb számok tartalomjegyzékének a PMC-be történő eljuttatására vonatkozott, a másik a visszamenőleges szkennelésre. Ez utóbbi a biztosítéka annak, hogy az NLM-be eljuttatják a szkennelt folyóirat egy teljes, eldobható számát. Mivel a szkenneléskor a folyóiratokat szét kell szedni, az NLM nem tudja visszaküldeni őket.

A projekt egyik első résztvevője az Amerikai Mikrobiológiai Egyesület volt, ennek köszönhetően folyóirataik teljes egészükben bekerültek az adatbázisba, például a *Journal of Bacteriology* 1916-től, vagy a *Bulletin of Medical Library Association* indulásától, 1911-től. 2004-ben az NLM együttműködési szerződést kötött az Egyesült Királyságból

működő *Welcome Trust*tal és a *Közös Információs Rendszerek Bizottságával (Joint Information Systems Committee = JISC)* a feldolgozandó és szolgáltatandó folyóiratok körének bővítésére. Ennek eredményeképpen számos fontos folyóiratot digitalizáltak és tettek a PMC-n ingyenesen elérhetővé.

A digitalizálási projekt fő célja a teljes eredeti folyóirat digitalizálása és kereshetővé tétele volt. Ehhez képkategóriákat kellett meghatározni a folyóiratban található különböző tartalmú oldalakhoz, mint a tartalomjegyzék, a borító, az adminisztratív anyagok (felhívás rendezvényekre, szerzőknek szóló útmutató stb.), hirdetések (ha vannak), cikk (a CSDD-előírások szerint).

Azokhoz a cikkekhez, amelyek bibliográfiai adatai még nem voltak meg a PubMed/Medline adatbázisban, az NLM munkatársai készítették el az XML rekordokat. Minden bibliográfiai tételhez egy fájl-csomag tartozik a következőkkel:

- minden oldalról 600 dpi felbontású, fekete-fehér TIFF formátumú fájl;
- optikai karakterfelismerővel készült szövegfájl (ASCII, nem szerkesztett) a kereséshez és a hivatkozások összekötéséhez;
- 300 dpi felbontású színes vagy szürke árnyalatokban megjelenő képek TIFF formátumban;
- az NLM-ben készült pdf fájl.

A munka legnehezebb és legköltségesebb része az XML rekordok összeállítása, mivel még egy olyan egyszerű adat, mint a cikk típusának (szerkesztőségi, könyvszemle, olvasói levél stb.) pontos meghatározása is lényegesen befolyásolja a cikk részeinek jelölését és megjelenítését. A bibliográfiai leírásban szereplő mezők (szerző, cím, lábjegyzetek stb.) jelöléséhez a CSDD is tartalmaz előírásokat.

A minőségbiztosításhoz az NLM-ben egy olyan összetett rendszert dolgoztak ki, amely lehetővé

teszi a szkennelt oldal megjelenítését és hibajelentés készítését. A kiadványok 5%-ából véletlenszerűen összeállítanak egy csomagot úgy, hogy abban minden fájltypusból legyen. Az ellenőrzést ezen a csomagon manuálisan végzik, összevetve az eredeti folyóiratoldalt és a szkennelt képet. Az ellenőrzés a cikk teljességére, az XML adatok pontosságára, a képek élességére, a színfelbontásra és az OCR teljességére terjed ki. A hibák számától függően az ellenőrzés után a csomag *Elfogadott* vagy *Visszautasított* státuszba kerül. Egy csomag csak egy folyóiratcímét tartalmazhat, terjedelme általában 3000 oldal. Az elfogadási kritérium minden kategóriában 99–100%. A végleges döntést az ellenőrzés második szintjén a minőség-ellenőrzés utáni vizsgálat eredményeként hozzák meg. Ezután dolgozzák fel az egyes csomagokat a webes megjelenéshez. Mielőtt a folyóiratot „élővé” tennék, a digitalizált változatot jóváhagyásra elküldik a kiadónak.

A visszamenőleges állomány építése mellett a kiadók folyamatosan küldik a legújabb számok tartalmát, és teszik a megjelenéstől számított 6–24 hónapon keresztül ingyenesen elérhetővé. A teljes szövegű tartalom előállításához több kiadó saját dokumentumtípus-meghatározást használ, míg mások az NLM által kidolgozott definíciókat.

A PubMed Central kiadói statisztikája szerint – nem meglepő módon – a leggyakrabban a legújabb számokból töltik le az oldalakat. A statisztika az egyes címekhez a folyóiratokénti megoszlást is tartalmazza.

/FISHEL, Martha–MYERS, Carol J.: The PubMed Central Archive and the back issues scanning project. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve, 17. köt. 3. sz. 2007. p. 109–116./

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

ENRICH

A kulturális örökségre vonatkozó információforrások európai hálózata. EU projekt 2007. december–2009. november közötti időtartammal

Az *ENRICH* (gazdagítás) címmel indított ún. célzott projektet az *Európai Unió* eContentPlus, a digitális formában rendelkezésre álló információk nemzetközi hasznosításának továbbfejlesztését támogató programja keretében finanszírozza. A projektben Magyarországot a *BME Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK)* képviseli, és további egyetemi könyvtárak bekapcsolódására is számítani lehet.

A projektet 2007. december 3-án, a Prágában tartott nemzetközi értekezlettel indították útjára a részt vevő országok képviselői.

A projekt célja, hogy Európa különböző kulturális intézményeiben fellelhető kéziratos és ősnyomtatvány vagy digitalizált formában elérhető részéhez egységes és hatékony hozzáférést biztosítson anélkül, hogy a felhasználónak foglalkoznia kellene az egyes rendszerek sajátosságaiból adódó különbségekkel. Más szóval, a projekt egy közösen használható virtuális gyűjteményt kíván létrehozni, egyrészt a kutatók, másrészt a kulturális kérdések, tudománytörténet, irodalomtörténet stb. iránt érdeklődők széles köre számára. Ez konkrétan azt jelenti, hogy a projekt az európai nemzeti könyvtárak eddig digitalizált kéziratos/ősnyomtatvány/regi illetve ritka könyvállományának mintegy 85%-át egységesen és közvetlenül hozzáférhetővé kívánja tenni az interneten keresztül. Ezt a szétszórtan már rendelkezésre álló digitális gyűjteményt a jövőben további értékes anyaggal egészítik ki a részt vevő országok egyetemi és egyéb könyvtárai. A konzorcium végeredményben mintegy 5 millió digitalizált oldal tartalmához kíván hozzáférést biztosítani.

A projekt a prágai *Nemzeti Könyvtár* által kialakított „Manuscriptorium” digitális könyvtár eddigi tapasztalataira és anyagára épül, mely a <http://www.manuscriptorium.eu> honlapon érhető el. Ez jelenleg 46 cseh és külföldi gyűjtemény digitalizált változatához biztosít hozzáférést, és 15 éves fejlesztői munka eredményeként jött létre, melyet a Cseh Köztársaság nemzeti könyvtára és az *AIP Beroun Ltd.* cég együttműködve hajtott végre. Ez jelenleg a leggazdagabb digitalizált kéziratos-gyűjtemény Európában, mely már 1 millió oldalnyi digitalizált anyagot tesz hozzáférhetővé, és biztonságos digitális archívummal rendelkezik. A digitalizálással kapcsolatos munkát a cseh állam támogatta. A felhasználók, akiknek kb. 50%-a a Cseh Köztársaságon kívülről származik, cseh és angol nyelven kereshetnek. A rendszer egy változata a középiskolák oktatási tevékenységét is segíti. A kezdeményezés létrejöttében nagy szerepe volt az UNESCO „Világmemória” című programjának, amiért a cseh Nemzeti Könyvtár az UNESCO 2005-ben a *Jikji-díjjal* jutalmazta. A Manuscriptorium létrehozatalával kapcsolatos munka tapasztalatait, az abból adódó ismereteket azóta több más ország hasznosította.

Az ENRICH projekt eredményeként a jelenleginél sokkal több adat válik hozzáférhetővé Európa számos részéből. A dokumentumokat leíró ún. metaadatokat a központi adatbázis céljaira a projekt a nemzetközi *OAI (nyitott archívum)* protokoll alkalmazásával fogja összegyűjteni. A dokumentumok leírását olyan kapcsolati adatok egészítik ki, melyek a leírást összekötik a részt vevő intézmények adatbázisaiban tárolt képekkel. A szükséges átalakítások elvégzése érdekében a projekt minden részt vevő intézménynél megfelelő számítógépes programokat kíván telepíteni.

Az ENRICH útján kiszolgálni kívánt felhasználói körbe egyrészt maguknak a dokumentumoknak a tulajdonosai, másrészt könyvtárak, múzeumok és archívumok, kutatók és hallgatók, politikusok és általában a kulturális múlt iránt érdeklődők tartoznak. Ez a projekt lehetővé teszi számukra az érdeklődési körükbe vágó olyan dokumentumok keresését és elérését, amelyekhez más módon nehezen férnének hozzá. Emellett a rendszer történelmi dokumentumok teljes szövegének, audio- és videoanyagoknak, illetve számos történelmi térképnek elérését is lehetővé teszi. Az ENRICH konzorcium szoros együttműködést tervez az *TEL-el (Európai Könyvtár – The European Library)* és az *Európai Digitális Könyvtár* alkotóelemévé fog válni, amint az megvalósul.

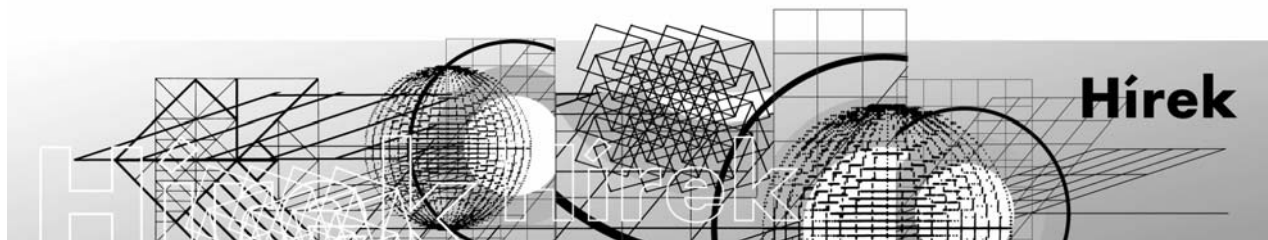
A felhasználók számára olyan eszközök állnak rendelkezésre, melyek lehetővé teszik, hogy létrehozzák saját dokumentumaikat és digitális könyvtáraikat a Manuscriptoriumban. Ez az alkalmazás több nyelven biztosít hozzáférést a Manuscriptoriumhoz, és – éppúgy mint a többnyelvű ontológiák – engedélyezi a keresést egy adott felhasználói nyelven és az adatok visszanyerését a forrás nyelvében.

Az ENRICH konzorcium 18 partnerből áll, és a projektet számos egyéb intézmény támogatja.

A projektet a Cseh Nemzeti Könyvtár (National Library of the Czech Republic) két cseh partnerrel – az *AiP Beroun Ltd.* céggel és a *Crossczech Prague Inc.* céggel közösen irányítja. Az első két cseh intézmény mellett egyes feladatcsoportok tekintetében vezető szerepet tölt be az *Oxford University Computing Services*, az *Università degli Studi di Firenze – Centro per la comunicazione e l'integrazione dei media*, az *Institute of Mathematics and Informatics* Vilnius-ban, a *SYSTRAN Paris* és a *National Library of Spain*. További fontos technikai partnerek: *Københavns Universitet – Nordisk Forskningsinstitut*, *Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze*, *University Library Vilnius*, *University Library Wrocław*, *Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum Reykjavík*-ban, *Computer Science for the Humanities – Cologne University*, *St. Pölten Diocese Archive (Monasterium project, Ausztria)*, *National and University Library of Iceland*, *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem* és a *Poznań Supercomputing and Networking Centre*.

Az együttműködés iránti érdeklődést kifejezték további nemzeti könyvtárak, nevezetesen Magyarországon, Kazahsztánban, Moldovában, Lengyelországban, Romániában, Szerbiában és Törökországban éppúgy, mint a pozsonyi, bukaresti és heidelbergi könyvtárak. A tagok listája a projekt időtartama alatt remélhetőleg tovább fog bővülni.

(BME OMIKK)

IFLA-hírek

A közgyűlés elnöki megnyitója

Az IFLA 2007-ben Durban-ben (Dél-afrikai Köztársaság) tartotta 73. közgyűlését, könyvtári és információs világkongresszusát. Az ország kormánya azzal is kifejezte a könyvtárak iránti elkötelezettségét, hogy jelentős támogatásban részesítette a rendezvényt.

Az IFLA megalapításának 80. és a LIASA (*Library and Information Association of South Africa*) létrejöttének 10. évében illő megemlékezni arról a szerepről, amelyet e város és lakossága játszott az emberi jogok elismerésében. *Mohandas Gandhi* 1891 májusában érkezett ide, hogy egy perben képviselje egyik honfitársát. Kidobták a vonatból, mivel nem volt hajlandó első osztályú jegyével átúlni a harmadik osztályra. Ez és más rasszista sérelmek vezettek oda, hogy megkezdte 20 éven át tartó harcát Dél-Afrikában az indiaiak polgári jogainak elismertetéséért, majd később hazájában India függetlenségéért. Nyomában az egész világon kibontakozott a küzdelem az emberi jogokért, amelynek olyan kiváló képviselői voltak, mint *Martin Luther King* és *Nelson Mandela*.

Az igazság arany fonala vezeti a könyvtárosokat is abban, hogy a felhalmozott tudást mindenki számára megőrizték, és hozzáférhetővé tegyék. Ezért van az, hogy az IFLA értékrendjében oly magasra helyezi a tudáshoz való jogot, és oly elkötelezetten harcol a szellemi szabadságért.

A Dél-afrikai Köztársaság egy új kezdet iránti elkötelezettségétől is inspirálva, az IFLA a könyvtárak és a megbékélés mellett áll, s olyan könyvtári és információs szolgáltatásokért küzd, amelyek mindenkit segítenek az igazság felfedezésében, hogy ezáltal egymásra találjanak a népek. A könyvtárosok a tudás őrzői, s ebbéli minőségükben segítséget nyújtanak a legnagyobb tudóstól a legkisebb gyermekig mindenkinek a tanulás örömeinek meg-

tapasztalásában, valamint az információk, gondolatok és vélemények megosztásában.

Ahogy az emberi jogokért való harc mindannyiunkat segített a társadalom megújításában, ugyanúgy a szakmai értékek kifejezése segít a szakmai gyakorlat újragondolásában. Ez ahhoz fog vezetni, hogy a könyvtárosi és információs szakma fontosabbá válik a világ népeinek, mint valaha is volt: hozzájárul, hogy a világ mindenki számára jobb legyen, s hogy a kibontakozó információs társadalom mindenkinek egyenlő esélyeket biztosítson.

A könyvtárosoknak harcolniuk kell azok üldözése és megbüntetése ellen, akik véleményüket kifejezik, és akik hozzá akarnak férni az információkhoz, még akkor is, ha visszataszítónak találják e véleményeket vagy információkat. Az egész szakmát és az egész világot átfogó szolidaritásra van szükség a szakmai értékek megőrzéséért. A szakma erkölcsi alapja azonban a mindennapi munkában is kifejeződik abban, hogy olyan rendszereket, szervezeteket és emberi kapacitásokat épít fel, amelyek lehetővé teszik mindenki számára az információhoz való hozzáférést.

A szakmai szolidaritás szép kifejeződése volt az ausztrál könyvtárosok kampánya, amely 16 afrikai könyvtárosnak nyújtott anyagi támogatást az IFLA-közgyűlésen való részvételre. Bárcsak hasonló akciót szerveznének az észak-amerikai kollégák a dél-amerikaiak számára a Quebecben tartandó kongresszust illetően és az európai kollégák a földközi tengeri régió számára a 2009-es, milánói részvételre.

Ha az együttműködés áthatja az egész szakmát, s az IFLA és tagszervezetei kapcsolódva más, hasonló célokat követő szervezethez, együtt sokkal erősebbek és hatékonyabbak lesznek. Az együttműködés szelleme vezette az IFLA-t nyelvi politi-

kájában is, hogy immár hét hivatalos nyelven szól tagjaihoz és partnereihez: arabul, kínaiul, angolul, franciául, németül, oroszul és spanyolul. Ebben nagy segítségére vannak a tolmácsi és fordítói munkát szívességből vállaló kollégák.

A kongresszus témája „Könyvtárak a jövőért: haladás, fejlesztés és partnerség” magában foglalja az IFLA sok kiemelt célkitűzését. Megvalósításukkal hozzájárul az egyes országok, de egyúttal az egész világ haladásához, egy mindenki számára igazságos információs társadalom megteremtéséhez.

/BYRNE, Alex: Libraries for the future: progress, development and partnerships. Opening address, World Library and Information Congress: 73rd IFLA Council and General Conference, Durban, South Africa. = IFLA Journal, 33. köt. 3. sz. 2007. p. 258–260./

Elnöki beszámoló

Elnöki periódusa lezárultával *Alex Byrne* éppen az IFLA megalapításának 80. évében számol be a szövetség helyzetéről és kilátásairól. Hivatkozik elődje, *Marcel Godet*-ra, aki a II. világháború utáni első IFLA-kongresszuson a szakmai mellett az emberi nemzetközi szolidaritásra helyezte a hangsúlyt. Ugyanezt az eszményt kívánta ő is követni a Jeruzsálemben, 2000-ben elfogadott új alapszabály szellemében. Az IFLA három oszlopra alapozta működését: a társadalomra, a szakmára és a tagokra. Ez tette lehetővé, hogy szembenézzen a jelen és a jövő kihívásaival.

Az IFLA működése demokratikusabbá vált. Nagyan hozzájárult ehhez a postai szavazás bevezetése, s az, hogy a vezető testületek összetétele földrajzilag arányosabban tükrözi a tagság összetételét. Hasznosnak bizonyult kisebb változtatások keresztülvitele az érvényben lévő alapszabályon, mert ez növelte a hatékonyságot és az alkalmazkodóképességet a változó körülményekhez.

A szövetség egészére vonatkozó reformok tükröződtek a vezető testületek munkájában is. Az irányító tanács etikai kódexet fogadott el tagjai számára. Figyelmét a legfontosabb stratégiai jelentőségű ügyekre összpontosította. Az állandó bizottságok helyett inkább munkacsoportokat és eseti, feladatra orientált együtteseket vetett be. A pénzügyi és emberi erőforrások felhasználását a tanács stratégiai terve határozta meg. A szakmai bizott-

ság áttekintette valamennyi szakmai egység tevékenységét, és levonta a szükséges következtetéseket: az illetőségi kör újradefiniálása, egyes szekciók összevonása, néhány új létrehozása. Élt az új alapszabály által előírányzott szakirányultságú csoportok (special interest groups) adta lehetőséggel is. Új súlypontokat helyezett el a magtevékenységek újrapozicionálása során. Az információhoz való hozzáférés szabadsága és a kifejezés szabadsága bizottsága (FAIFE) az eredeti elképzelésnek megfelelően az IFLA főtitkárság keretében újonnan megalakult iroda (advocacy office) mellett fog működni.

Ez utóbbi főként a szerzői jog és egyéb jogi ügyek bizottsága (CLM), a FAIFE és a csúcstalálkozó az információs társadalomról (WSIS) ügyekkel foglalkozik és ad segítséget az érintetteknek. Ehhez kiegészítő anyagi forrásokat kellett találni a szükséges szakértelem fedezetére.

Az IFLA pénzügyi eszközei tovább nőttek, de nem olyan ütemben, mint ahogy a kitűzött célok megkívánták. A források jobb kezelésére egy holland típusú alapítványt hoztak létre, megfelelő jogi kereteket alakítottak ki az IFLA-rendezvényekből befolyó jövedelmek biztosítására, és nagyvonalú támogatókra is találtak (pl. *Bill & Melinda Gates Foundation*).

A fő erőforrás azonban továbbra is a tagság maradt. A tagrevízió hozzásegített a pénzügyi helyzet tisztázásához, bár a nyilvántartott tagok száma csökkent. Mindez azonban lehetővé teszi, hogy szilárd alapokról induljon a tagtoborzás. A tagság támogatása azonban nem csak anyagiakat jelent. Első helyen kell kiemelni az egyes nemzeti könyvtáraktól kapott segítséget, ami a magtevékenység befogadását, regionális irodák és nyelvi központok működtetését jelenti.

Némi csalódást jelent, hogy a tagság nem növekedett a kívánt mértékben. Az IFLA sikeres, globális szintű tevékenységéhez tagokra van szükség. Csakis így lehet eredményesen dolgozni egy mindenki számára igazságos információs társadalomért, amelyet erős és hatékony könyvtárak és információs szolgáltatások támasztanak alá. Támogatást kell nyújtani a *GLAD (Global Library Association Development)* program keretében a nehézségekkel küzdő egyesületek számára, és növelni kell a regisztrált tagok számát.

Lényeges feladat az IFLA globális hatókörének növelése. Ebben kiemelkedő jelentőségű a nyelvi

probléma kezelése. Ezért a munkanyelvek közé felvették a kínait és az arabot, s nagy súlyt helyeztek a szimultán tolmácsolásra és a fordításra. Nagy segítséget jelentenek a létrehozott nyelvi központok (Alexandria, Dakar, Moszkva).

Az IFLA magprogramjai és a bennük részt vevő szervezetek és könyvtárak sokat tettek a könyvtárügy fejlődéséért, segítséget nyújtva a napi munkához és a stratégiai célok megvalósításához. E munkában jó eszköz az *IFLA Journal*, amely a publikációs program keretében megjelenő kiadványokkal együtt sokat tesz a tagok közti kommunikációért és az eredmények közzétételéért. Örvendetes, hogy mind több IFLA-publikációt fordítanak le különböző nyelvekre.

A tevékenység alapja és kerete a partnerség, amelyet az elnök igyekezett kiemelten kezelni. A partnerség eszméje és gyakorlata túlterjedt a könyvtárakon, a könyvtári egyesületeken és könyvtárosokon, s elérte a társterületeket (múzeumok, levéltárak) is, sőt azokon túlmenően más szakmákat is, a civil társadalmat és a kormányokat.

A könyvtáros és információs szakma jó pozícióban van ahhoz, hogy vezető szerepet vállaljon ebben az együttműködésben. Nem akarunk senkit sem kényszeríteni vagy kizsákmányolni, hanem egyszerűen csak kielégíteni mindenki igényét a tudásra, az információra kora gyermekkortól hajlott korig az oktatás, a kutatás, a gazdaság és a szórakozás terén.

Az IFLA folyamatban lévő megújulásával igyekszik megfelelni tagsága kibontakozó igényeinek, de az egész szakmának, sőt a társadalomnak is, amelyet a könyvtárak szolgálnak. Az egyesületekkel és könyvtárakkal együttműködve az IFLA maga is hozzájárul ahhoz, hogy a könyvtárak a társadalom napirendjére kerüljenek.

Az elnök befejező szavaival köszönetet mondott mindazoknak a szervezeteknek, intézményeknek, testületeknek és személyeknek, akik munkáját segítették. Külön kiemelte a főtítkárság négy munkatársát (*Peter Lor* főtítkárt, *Sjoerd Koopman* szakmai koordinátort, *Magda Bouwenst* és *Sophie Felföldt*), mint akiknek különös hálával tartozik. S ezzel átadta a kormánykereknek a megválasztott elnöknek *Claudia Luxnak*.

/BYRNE, Alex: President's report to council in Durban, 23 August 2007. = IFLA Journal, 33. köt. 3. sz. 2008. p. 261–264./

Beszámoló néhány ülésről

A következőkben néhány szakosztály, szekció és munkacsoport tevékenységéről lesz szó.

A *WSIS (World Summit on the Information Society)* munkájához kapcsolódik az IFLA munkacsoportja 2007 tavaszától azzal a céllal, hogy előmozdítsa a könyvtárügy napirendre kerülését a konferenciasorozaton, és az egyes országokban is megerősödjenek a könyvtárak lobbizása az információs társadalom kiépítése érdekében. Feladatának tekinti azt is, hogy a jó példákat „Sikertörténetek” címmel közzétegye az IFLAnet WSIS weboldalán.

A *Bibliográfiai Szekció* áttekintette a digitális korszak nemzeti bibliográfiai számára kiadandó irányelvek kidolgozásával megbízott munkacsoport eredményeit. Várhatóan a 2008-as québeci kongresszuson terjesztik elő a végleges változatot. A szekció előadásokat hallgatott meg az afrikai nemzeti bibliográfiák helyzetéről. Az 53 afrikai állam közül 36-ban létezik nemzeti bibliográfia. A pénzügyi eszközök, a technikai felszerelés és a szakemberek hiánya miatt ezek is nagyon rendszeretlenül jelennek meg. A köteleispéldány-szolgáltatás rendezetlensége tovább nehezíti a helyzetet. Szakmai szempontból is problémát jelent az egyes államok többnyelvűsége. A namíbiai és a dél-afrikai nemzeti bibliográfia történetének részletes bemutatása mellett tájékoztató hangzott el a Library of Congress Nairobian működő irodájának tevékenységéről, amely a Szaharától délre fekvő 29 ország dokumentumait gyűjti (1990 és 2006 között mintegy 700 000 nyomtatott, audio- és videodokumentumot szerzeményezett és küldött el az USA-ba), a feldolgozást azonban helyi erővel végeztette el.

A katalogizálási szekció néhány nappal a kongresszus előtt rendezte az 5. szakértői találkozót a nemzetközi katalogizálási kódról (*IME ICC5*) a Szaharától délre fekvő területeknek. A cél új, nemzetközi katalogizálási alapelvek (Code for codemarkers) kidolgozása, amely felválthatná az 1961-es párizsi alapelveket. A középpontba a használói igények kielégítése kerülne az *FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records)*, az *FRAR (Functional Requirements for Authority Records)* és az *FRSAR (Functional Requirements for Subject Authority Records)* alapján. Az *IME ICC4* ázsiai (Szöul) üléséről szóló jelentés megjelent, a végső verzió kiadását 2008-ra tervezik. A szekció nyílt programjának témája a partneri alapon történő katalogizálás volt. Bemutat-

ták a „Consolidated ISBD”-t, amelyet a *Saur Verlag* szabadlappos kiadványként hozott ki, s amely az eddigi dokumentumtípusonkénti ISBD-anyagokat váltja fel, a lehetőség szerint kiküszöbölve a köztük lévő következetlenségeket. Két előadás foglalkozott a kooperációs katalogizálás kérdéseivel, az egyik a dél-afrikai, a másik a ghánai helyzetet tekintette át, kitérve olyan mindennapos nehézségekre is, mint például a gyakori áramkimaradás, ami mutatja a digitális szakadék mélységét.

A katalogizálási szekció munkacsoportjai intenzív tevékenységet fejtettek ki. Az *ISBD Review Group* a „Consolidated ISBD” elkészítésre koncentrált, azaz az ISBD-k megszilárdítására és konszolidálására. Ehhez kapcsolódóan dolgoztak a példagyűjteményen és a terminológiai kérdéseken. Az *FRBR Review Group* keretében elkészült a „kifejezési forma entitás” pontosítása, s előrehaladt a gyűjteményeket illető hasonló munka; az FRBR számára készül egy tárgyakat leíró adatmodell is, amelyet mind a könyvtárakban, mind a múzeumokban alkalmazni lehetne. A digitális objektumok metaadataival foglalkozó munkacsoport egyelőre a téma általános aspektusaival foglalkozik azzal a céllal, hogy megfelelő ajánlásokat dolgozzon ki. Az *FRAD (Functional Requirements on Authority Data)* munkacsoport a FRAD átdolgozott fogalmi modelljét terjesztette elő. Az afrikai irodalmak anonim klasszikusainak egységesített besorolási adatain tovább kell dolgozni. A katalogizálási szakkifejezések és fogalmak többnyelvű szótárának munkálatait újra be kell indítani. A szekció a 2008. évi IFLA-kongresszuson le kívánja zárni az IME ICC munkálatokat, valamint a könyvtárak, levéltárak és múzeumok együttműködési lehetőségeivel foglalkozó előadásokat tűz napirendjére.

Az *Osztályozási és Indexelési Szekció* munkájának előterében az egységes tartalmi feltérési szabályok szabványosítása, valamint a kutatási eredmények elterjesztése áll. Az előadások tematikája a filmek indexelésétől kezdve a *DDC (Dewey Decimal Classification)* alkalmazásán át egészen a használók által végzett indexelésig terjedt. Québecre a feltérési adatok interoperabilitásának megvizsgálását irányozták elő „A nyelvi határok leküzdése az osztályozás és indexelés terén” cím alatt. A szekció munkacsoportja több nemzeti könyvtár indexelési politikáját értékelte ki különféle stratégiai aspektusok szerint (pl. célcsoportok, katalogizálási szabályok, különböző dokumentumtípusok különböző szintű katalogizálása). A cél az, hogy nemzetközi minimumszabványokat dolgozzanak ki a nemzeti bibliográfiák tárgy szerinti rendezésére. Az

FRSAR munkacsoport az FRBR-adatmodellen belül az egyes művek témáit leíró entitások meghatározásával foglalkozik az adatok nemzetközi kicserélhetőségének érdekében. A kongresszus alkalmából lehetőség nyílt a DDC alkalmazóinak a találkozója is, amelyen olyan témák merültek fel, mint a MARC 21 adatformátum alkalmazása a DDC számára, a DDC norvég és svéd fordítása (súlyos nehézségek származnak a más-más kontexusból), együttműködés az OCLC-vel a DDC továbbfejlesztésében és európai elterjesztésében.

A Tudásmenedzsment Szekciójának ülése kb. 600 résztvevőt vonzott, éppen a témája miatt: a tudásmenedzsment megkönnyíti az információtranszfert a multikulturális világban. A bevezető előadás a 2.0 jelenség szerepéről szólt a tudásmenedzsmentben. A többi előadás a multikulturalitás problémáival foglalkozott: Dél-Afrikában ez gyakorlati és politikai kihívásokkal jár. Egynapos műhelymunkát szántak a tudásmenedzsment legjobb alkalmazásainak a megismertetésére. Mindent egybevéve kiderült, hogy a tudásmenedzsment nemcsak cégek és szervezetek eszköze lehet, hanem alkalmazható az információközvetítés és a könyvtári munka minden területén is. (Meggjegyzendő, hogy *Barátné Hajdu Ágnes*t a szekció titkárává választották.)

Az IFLA és a *CDNL (Conference of Directors of National Libraries)* stratégiai szövetsége az *ICABS (IFLA-CDNL Alliance for Bibliographic Standards)*. Három rendezvénye közül az elsőn azzal a kérdéssel foglalkoztak, miképpen járulhatnak hozzá a könyvtárak a web 2.0-hoz. Itt felmerült a könyvtárosi feltérési munka és az online katalógusok újragondolásának szükségessége, a virtuális nemzetközi besorolási adatbázis létrehozása, és beszámoló hangzott el két ausztrál adatbázisról, amelyek személyekről, illetve képekről tárol adatokat. A második a nemzeti könyvtárak és a forrásfeltérési stratégiák kapcsolatáról szólt. Tekintettel kell lenni a gyorsan változó környezetre, az új, innovatív webes szolgáltatásokra és a használók elvárásaira, akik egy kattintással akarnak mindent a képernyőn megkapni. Az *Európai Digitális Könyvtár* stratégiai eszköz lehet a könyvtárak, múzeumok és levéltárak forrásainak feltéréséhez és közvetítéséhez. Felmerült az a kérdés is, hogy a 2.0-s könyvtár keretében milyen feladatokat vehetnek át a használók (pl. a Wikipédia, személynevek adattára). A harmadik rendezvény témája az UNIMARC volt: a jelenlegi helyzet, a várható fejlődés, alkalmazása egyes afrikai országokban.

Az Információs Technológia Szekciója is figyelmet fordított a web 2.0-ra; ezt bizonyítja az ICABS-szal és a nemzeti könyvtárak szekciójával közös, fentebb ismertetett rendezvénye is. Saját rendezvényén az ún. „második élet” (second life) fogalmát járta körül: már meglévő, eddig fel nem használt vagy más célra használt lehetőségek és adottságok hasznosítása. Ebben nagy szerepet játszhatnak a használók, akiknek igényei egyrészt megszabják a könyvtári szolgáltatásokat, másrészt maguk is részt vesznek a szolgáltatások működtetésében. Az egyes előadások más-más aspektusból közelítették meg ezt a témát: Hararében (Zimbabwe) egy virtuális könyvtár működik a déli Afrika számára, a *Nebraskai Egyetemi Könyvtárban* (Omaha) hogyan elégítik ki a megnövekedett idegennyelv-tanulási kedvet, a *Pretoriai Egyetemi Könyvtárban* egy könyvtári 2.0-s modellt fejlesztettek ki, a *Francia Nemzeti Könyvtár* pedig „Gallica 2.0” címen „második életet” adott digitális könyvtárának. Mindez bizonyítja, hogy a könyvtárak erősen érdeklődnek az internet fejleményei iránt; a szekció az érintettek számára külön csoportot (special interest group) hozott létre, amely a web 2.0-nak nemcsak kereskedelmi oldalával foglalkozik, hanem azzal is, miképpen lehet az adottságokat könyvtári szakmai célra hasznosítani. A szekció két súlyponti témája – melyekkel a jövőben is foglalkozni kíván – közül az egyik az információs technológia alkalmazása fejlődő országokban, a másik a digitális kiadványok hosszú távú megőrzése. A szekció québeci programja is e két téma körül formálódik.

„Menedzsmenttechnikák és számítógépes könyvtári rendszerek fejlődő országokban” – ezen a címen rendezett Dakarban (Szenegál) előkonferenciát az Információs Technológiai, valamint a Menedzsment és Marketing Szekció, továbbá a Regionális Tevékenységek Afrika Szekciója, különös tekintettel a szabadon hozzáférhető és a kereskedelemben kapható rendszerekre. Ez a kérdés nagyon is égető a szegénységgel küzdő országokban. Az előadások mellett szóltak, hogy az ingyenesen hozzáférhető rendszerek – OSS (open source software) plauzibilis alternatívát jelentenek az afrikai országok számára, annak ellenére, hogy kezdetben nagyobb ráfordítást igényelnek, hosszú távon azonban stabilabb és tartósabb munkafeltételeket biztosítanak. Ezt bizonyítja a *Malawi Egyetemi Könyvtár* esete is, amely egy amerikai alapítvány segítségével egy kereskedelmi szoftvert és hardvert szerzett be, öt év után azonban, amikor a licence lejárt, nem tudta saját erőből finanszírozni a rendszert. Ezért rákényszerült az olcsóbb PC-

technikára, és az adatokat egy OSS-rendszerbe vándoroltatja át. Ezt az utat választják az Elefántcsontparton is. E megoldás tartósságához azonban rendszeres képzésre és továbbképzésre, szabványos csereformátumok kialakítására és felkészült tanácsadó szolgálatra van szükség, vagyis egy átfogó OSS-stratégiára és alapos előkészületekre. Felmerült a kérdés, miképpen lehet a rendelkezésre álló OSS-ek közül a megfelelőt kiválasztani. A *CDS/ISIS* továbbra is hozzáférhető; állandóan fejlesztik, habár súlypontja a katalogizálásra esik. Szóba került az eredetileg új-zélandi *KOHA* és a francia *PMB* is. Sok szó az erőteljes és kimerült *KOHA* mellett, amit időközben már világszerte alkalmaznak. Az előkonferencián szerepelt még az *eIFL* (*Electronic Information for Libraries*), amely elektronikus licenceket bocsát fejlődő országok rendelkezésére, többek között OSS-szoftvereket is. A Greenstone OSS számára egy sor továbbképző műhelyt terveznek a déli Afrikában, elsősorban a digitális tartalmak feltárására, s az adatok könyvtárak és más intézmények közötti cseréjének előmozdítására. Végül előadások szóltak a *Foundation Global Library*ről és a jövő kihívásairól az időszerű web 2.0-s trendek kapcsán. Valóságos éhség mutatkozik az információs technika iránt, alkalmazása terén azonban olyan problémákkal kell megküzdeni, mint a szűkös internetkapcsolatok, az általános forráshiány, valamint a képzés és továbbképzés hiányosságai. Éppen ezek leküzdésében segíthetnek sokat afrikai partnereiknek a fejlett országok könyvtárai.

/ALTENHÖNER, Reinhard–JAHNS, Yvonne–JUNGER, Ulrike–MAHNKE, Christel–OEHLISCHLÄGER, Susanne–WERNER, Claudia: *Weltkongress Bibliotheken und Information, 73. IFLA-Generalkonferenz in Durban, Südafrika. Aus der Veranstaltungen der Division IV Bibliographic Control, der Core Activities ICABS und UNIMARC sowie der Information Technology Section.* = *Bibliotheksdienst*, 41. köt. 11. sz. 2007. p. 1138–1157./

IFLA-választások

Az IFLA új elnökéül *Ellen Tise*-t (*University of Stellenbosch*, South Africa) választották meg a 2009–2011-es periódusra. 2007 és 2009 között mint megválasztott elnök vesz részt a munkában.

A *Copyright and other Legal Matters (CLM)* bizottságába 2007–2009-re 9-en, 2007–2011-re 18-an nyertek megbízást. A bizottság elnöke másodszor is *Winston Tabb* lett (2007–2009).

A *Free Access to Information and Freedom of Expression (FAIFE)* elnökeként *Paul Sturges* második periódusát szolgálja 2007–2009-ben. A hatékonyabb munka érdekében csökkentették a bizottság létszámát és megszüntették tanácsadó testületét. Így 2007–2009-re 9-en, 2007–2001-re 7-en kaptak megbízást.

Magtevékenységek támogatása

Az IFLA magprogramjainak eredményes működéséhez a tagsági díjakon túlmenően további összegekre is szükség van. 2006-ban 27 IFLA-tag nyújtott anyagi támogatást, összesen 100 806 eurót. Ebben élenjárók voltak Japán, Franciaország, az USA, Ausztrália, Hollandia, Németország, Kanada, Finnország, Szingapúr és Anglia nemzeti könyvtára.

Digitális könyvtári irányelvek

Az UNESCO határozata (2006. december 1.) értelmében a *Kongresszusi Könyvtár*, az IFLA és egy sor nemzeti könyvtár működik együtt a digitális világkönyvtárra vonatkozó tervek kidolgozásán. A négy munkacsoport közül az IFLA illetékességében működik az, amely a digitális könyvtári irányelveket és a követni javasolt eljárásokat dolgozza ki. A munkacsoport 2007. május 4-én ülésezett a Kongresszusi Könyvtárban; ajánlásait és irányelveit 2008 közepén terjeszti elő.

Új tagok

Az IFLA honlapján új dokumentum jelent meg, amely tartalmazza az összes, tagsággal kapcsolatos tudnivalót (*Membership Recruitment Toolkit*). 2007. április 6. és július 27. között 37 új tag csatlakozott az IFLA-hoz, közöttük intézmények, intézmények részlegei, nemzetközi egyesületek, társult személyek, diákok.

Elárvult művek

Az IFLA és az *IPA (International Publishers' Association)* megegyezett az elárvult művekhez való hozzáférés alapelveiben. Árva vagy elárvult műveknek (orphan works) nevezzük azokat a műveket, amelyek szerzői jog alá esnek, de a jogtulajdonost nem tudja azonosítani vagy megtalálni az, aki olyan módon kívánja hasznosítani a művet, amelyhez a jogtulajdonos engedélye szükséges. Annak érdekében, hogy ezek a művek is megtalálják útjukat a közönséghez, az IFLA és az IPA öt alapelvben egyezett meg:

- szorgos kutatást kell folytatni a jogtulajdonos felleléséért;
- a mű hasznosítójának világosan és megfelelően kell utalnia a jogtulajdonosra;
- ha a jogtulajdonos utóbb felbukkan, ésszerű módon kártalanítani kell és jogaiba visszaállítani;
- méltányolni kell az elárvult mű hasznosítójának jóhiszemű fáradozását és ráfordításait, ha bírói végzés tiltaná meg utóbb a további felhasználást;
- az elárvult művek hasznosítása nem kizárólagos.

Változások a FAIFE Irodában

Az *Irányító Tanács* már 2004-ben úgy határozott, hogy a legelső alkalmas időpontban a *FAIFE (Freedom of Access to Information and Freedom of Expression)* Irodáját a hágai főtítkársághoz csatolja. Ez most történt meg. A cél az, hogy az IFLA jelentős pártfogói-támogató tevékenységét a szellemi szabadság, a méltányos jogosultságok, és az információból való kirekesztettség terén éppen a kölcsönös összefüggésekre való tekintettel tovább erősítse. Egyúttal elismerését és köszönetét fejezte ki *Susanne Seidelin*nek, aki 2007. ápr. 30-áig ellátta a FAIFE Iroda igazgatójának tisztét. A főtítkárságon külön szervezeti egységet hoztak létre a FAIFE-ügyek, a szellemi tulajdonnal és más jogi kérdésekkel felmerülő problémák, valamint a mindenki számára méltányos és igazságos információs társadalommal kapcsolatos feladatok egymással összehangolt intézkedésére.

ALP műhely

Ötödik évébe lépett az *IFLA ALP (Core Programme for the Advancement of Librarianship in the Third World)* által szervezett négyhetes tanfolyam Új-Zélandban, a wellingtoni *Victoria Egyetem* könyvtárában. A továbbképzés központi témája az információs „írni-olvasni tudás”, különös tekintettel Ázsiára és Óceániára.

Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumellátás

2007. október 29–31-én konferenciát tartottak Szingapurbán, ahol a források megosztásáról (állománygyarapítási koordináció és kooperáció, hozzáférés és könyvtárközi kölcsönzés), az együttműködés eszközeiről, az állományépítésről, az irodalmi egy egyéb forrásokra vonatkozó jogszabályok könyvtárakat érintő hatásáról, s a jövőben várható változásokról esett szó.

A web 2.0 könyvtárak számára

A durbani IFLA-kongresszuson merült fel annak a gondolata, hogy vitacsoportot kellene alakítani a web 2.0 könyvtári alkalmazásáról. Az Információs Technológiai Szekciót bízták meg az ügy gondozásával. A csoport hivatalos megalakulásához 25 IFLA-tag szervezet támogatása szükséges. E célból jelentkezni lehet a <http://its-sig.library2dotzero.net/index.php/Supporter> címen. Ez nem jelent külön kiadást a szervezet számára, s nem csak a szekcióban regisztráltak iratkozhatnak fel.

AZ IFLA Regionális Afrikai Irodája

Húsz éven át a dakari *Egyetemi Könyvtár* (Szene-gál) adott helyet az *IFLA Regionális Afrikai Irodá-jának*. Az irodát 2006 végén zárták be. Feladatát az *University of South Africa (UNISA) Library Services* (Pretoria, Dél-afrikai Köztársaság) vette át a 2007. augusztus 20-án aláírt szerződés szer-int.

Nyelvi központok az IFLA-ban

Az IFLA Irányító Tanácsa 2006-ban döntött úgy, hogy az addigi öt munkanyelvet (angol, francia, német, orosz, spanyol) kiegészíti két újabbal, az arabbal és a kínaival. Ebből kifolyólag a tanács olyan befogadó intézményeket keresett, amelyek ellátnák a nyelvi központ feladatait, mindenekelőtt azt, hogy utat nyissanak olyan nyelvi közösségek-hez, amelyekhez a jelenlegi nyelvi infrastruktúra (amelyben uralkodó az angol) nem ér el. 2007. augusztus 20-ával kezdődően az következő három nyelvi központ kezdte meg a működését:

- *IFLA Centre for Arabic Speaking Libraries and Information Institutions (Bibliotheca Alexandrina, Alexandria, EAK),*
- *IFLA Franch Language Centre for Africa (Bibliothèque Centrale Université Cheikh Anta Diop, Dakar, Szenegál),*
- *IFLA Russian Language Centre (Russian State Library, Moszkva, Oroszország).*

IFLA' 2008

Az IFLA 74. Könyvtári és információs világkongresszusát Québec-ben (Kanada) tartják 2008. augusztus 10–15-én. Téma: Könyvtárak határok nélkül: navigálás a globális megértés felé.

Az IFLA szerződést kötött egy professzionális konferenciaszervező céggel, a *Concorde Services*-szel a kongresszusi megszervezésére. Ez jelen-

tős mértékben tehermentesíti majd a kongresszust vendégül látó ország könyvtári szervezeteit, s lehetővé teszi, hogy olyan országok is házigazdák lehessenek, amelyekben viszonylag kicsi vagy fiatal a könyvtáros szakma. Ennek ellenére ragaszkodnak ahhoz, hogy legalább öt tekintélyes IFLA-tag működjék, köztük az egyik pedig országos könyvtári egyesület legyen.

IFLA-kiadványok

Újabb IFLA-kiadványok jelentek meg a könyvtári és információs tevékenység különféle területein, úgymint könyvtári menedzsment és marketing, vezetési ismeretek, teljesítménymérés és -mutatók egyetemi és közkönyvtárak számára, az egyes dokumentumtípusokra kidolgozott ISBD-k összevont és egyeztetett gyűjteménye, katalogizálási alapelvek ázsiai országok számára, csecsemők és óvodások könyvtári ellátásának irányelvei. A kiadványok részletes bibliográfiai adatai és hozzáférhetősége megtalálható az IFLA Journal 2007. 3. számában (<http://www.ifla.org/V/iflaj/index.htm>).

IFLA/OCLC ösztöndíj

Öt fiatal könyvtáros vett részt 2007-ben az IFLA és az OCLC közös, „Early Career Development Fellows” elnevezésű programján. Az első négy hetet az OCLC „főhadiszállásán” (Dublin, Ohio, USA) töltötték, majd Leidenbe (Hollandia) mentek, az OCLC PICA székhelyére. A hírt kiegészítik a résztvevők személyes impressziói, megfigyelései.

Támogatások cégektől

Az *Elsevier Foundation* két új programot indított. Az egyik, az „Innovation Libraries in Developing Countries” a fejlődő országok könyvtárainak nyújt segítséget az oktatás, infrastruktúra és konzerválás terén. A „New Scholars” program pedig a szakmai karrier és a családi kötelezettségek kettős terhével küzdő hölgyeket kívánja támogatni természettudományos konferenciákon való részvételük lehetővé tételével.

A *SirsiDynix* 2007-ben hat könyvtárnak nyújtott egyenként 10 000 USD elismerést azért, hogy kreatívan alkalmazták a technológiát használói közösségük érdekében. A *SirsiDynix* rendszert használó könyvtárak közül 100-at neveztek be szerte a világból; közülük választották ki a 15 finalistát, majd a 6 díjnyertest.

Könyvtári és információs szolgáltatások látássérülteknek

A *Museums, Libraries and Archives Council*, a *British Library* és az IFLA 2007. aug. 14-én tett közzé a látássérülteknek nyújtott könyvtári és információs szolgáltatások helyzetéről szóló nemzetközi felmérés (11 ország) eredményét. Az elmúlt évtizedben sem javult a vakok és a gyengén látók könyvtári és információs ellátása, s ez csökkent az esélyeiket mind az alkalmazás, mind a szabadidős elfoglaltságok terén. A jelentést tartalmazó Daisy multimédiás diszkhez az alábbi címen lehet hozzájutni: Helen Brazier, Secretary, IFLA Libraries for the Blind Section, c/o RNIB National Library Service, +44 161 355 2004 (*helen.brazier@rnib.org.uk*).

Guust van Wesemael-díj

A *Yunnani Tartományi Könyvtár* nyerte el a 2005-ös *Guust van Wesemael-díjat* a vakoknak nyújtott

szolgáltatásaiért. A díj első felét 2005 októberében kapták meg, amiből Braille-könyveket és hangos könyveket vásároltak. A díj felkeltette a helyi hatóságok érdeklődését is: kiegészítő támogatással segítettek a könyvtárat abban, hogy továbbfejlessze gyűjteményét és szolgáltatásait, beszerezzen hét számítógépet szoftverrel együtt. A szolgáltatást kiterjesztették a gyerekekre is. A vakok számára tanfolyamot indítottak (számítógépek használata, az internethez való hozzáférés módja stb.), a gyerekeknek meseórákat szerveztek. Megszervezték a házhozszállítást is. Örömmel várják az IFLA kiértékelő bizottságát, s a könyvtár személyzete még elkötelezettebben és keményebben dolgozik céljai megvalósításán.

IFLA Journal, 33. köt. 2. sz., 2007. p. 179–187, 33. köt. 3. sz. 2007. p. 265., 275–288./

Összeállította: Papp István

HIRDESSEN A -BEN!

2008-ban megrendelt hirdetéséhez
ingyenes bemutatkozási lehetőséget (pr cikk) adunk
a lap elektronikus változatában.

A hirdetés ára:

- beszerkesztett (fekete-fehér): 60 000 Ft/oldal + 20% áfa
- szórólap elhelyezése (25 g-ig): 45 000 Ft/alkalom + 20% áfa

A kiadvány formátuma: A/4 • Tükörméret: 168 x 225 mm

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1111 Budapest, Budafoki út 4-6. • Levélcím: 1510 Bp., Pf. 111
Tel.: 463-2446; 463-1111/5652 • E-mail: tmt@omikk.bme.hu